

Rekabet Edebilirlik Raporu

2017 - 2018

Prof. Dr. Mustafa Besim
Doç. Dr. Kamil Sertoğlu
Yrd. Doç. Dr. Tufan Ekici

Kıbrıs Türk Ticaret Odası
Turkish Cypriot Chamber of Commerce

Kıbrıs Türk Ticaret Odası
Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa - KKTC
Tel.: 0392 228 37 60 Fax: 0392 228 30 89
email: ktto@ktto.net

İçindekiler

İçindekiler.....	3	III. Performans Değerlendirme Matrisi.....	30
Önsöz.....	4	IV. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İşgücü Piyasası'nda Uyuşmazlık.....	32
Yönetici Özeti.....	6	Giriş: İşgücü Uyuşmazlığı.....	32
Ekonomi Profili.....	10	KKTC İşgücü Piyasasına Bakış.....	34
I. Giriş.....	12	Kıbrıs Türk Ticaret Odası 2018 Anketi	39
Küresel Jeopolitik Riskler Ekonomik Sorunların Önüne Geçerken.....	12	Sonuç ve Politika Önerileri.....	42
Değişim ve Reform Kısacasındaki Kuzey Kıbrıs.....	13	Kaynakça.....	44
Rekabet Edebilirliğin Hesaplama Yönteminin Tanıtımı ve Kuzey Kıbrıs'ın Gelişim Aşamasındaki Yerinin Belirlenmesi	14	Ek: ISCO-08 kodları ve meslek tanımları.....	46
II. Kuzey Kıbrıs'ta Rekabet Gücünün Gelişimi.....	16	Ek: 2018 KTTO Anketi ile İlgili Ekstra Bilgiler.....	47
Küresel Rekabet Edebilirlik.....	19	V.Ekler.....	48
Kuzey Kıbrıs'ta Rekabet Edebilirlik: Üç Ana Bileşenin Gelişimi.....	20	I. Makroekonomik Göstergeler.....	48
Kuzey Kıbrıs'ın On İki Başlık Altına Rekabet Edebilirliği: On Yıllık Gelişim (2008-2018).....	22	II. Rekabet Edebilirlik Raporu Rakamsal Verileri için Teknik Notlar ve Kaynaklar.....	49
Seçilmiş Ekonomilerle Performans Karşılaştırma..	25	III. Ülke / Ekonomi Profilleri Nasıl Okunmalı.....	51
Rekabet Edebilirlik ve Orta Gelir Tuzağı.....	27	IV. 2018 Kıbrıs Türk Ticaret Odası Çalışanlar Anketi.....	52

Önsöz

Kıbrıs Türk Ticaret Odası olarak, bu yıl onuncu raporumuzu sizinle paylaşıyor olmanın gururunu taşıyoruz. Ekonomimizin içinde bulunduğu sorunların çözümlenmesi ve gelişmesinin önünde yer alan engellerin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olan bu çalışma; karar vericilere, iş yaşamına, akademisyenlere, kısacası toplumdaki bütün kesimlere yönelik bir yol haritası oluşturmaktadır.

Rekabet edebilir olmak, ülkede üretilen mal ve hizmetlerin kaliteli, uygun maliyetlerde ve rekabet edebilir fiyatlarla yerel ve uluslararası piyasalarda satılabilmesi demektir. Bununla birlikte, ekonomideki üretim faktörlerinin etkin ve doğru alanlarda kullanılmasıyla verimliliğin artması ülke gelirini ve vatandaşların satın alma gücünü artıracaktır gibi, hayat standartlarının ve refahının da iyileşmesini destekleyecektir.

Elinizde tuttuğunuz bu yılki rapor geçmiş raporlarda tespit edilen sıkıntıların aşılmadığını ve bu sorunların kronikleşerek ekonominin bütününe etkilemeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Maalesef ekonomimiz rekabet edebilir değildir. Kaynaklarımız verimsiz kullanılmaktadır. Bürokrasimiz iş yaşamına gerekli desteği vermekten uzaktır. İnovasyon ve teknoloji kullanımı alanlarında dünya sıralamasında çok gerilerdeyiz. İhtiyaca uygun teknik eleman üretmemektedir. Bu nedenle iş ve yatırım ortamını iyileştirecek ve rekabet gücünü artıracak önlemler süratle ve kararlılıkla alınmalıdır.

Gelişmekte olan KKTC gibi bir ekonomide yapısal sorunlara yönelik sonuç alıcı reformlar yapılması gerekmektedir. Bunun için Hükümetlerin kapsamlı politika geliştirmelerinin yanında, Meclis'in etkin çalışarak gerekli yasaları süratle hayata geçirmesi sağlanmalıdır. Uzun bir zamandan beridir ihtiyaç duyulan vergi reformu, kamu reformu ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini teminen yürütülen e-Devlet çalışmalarının tamamlanması ve hayata geçirilmelidir. Vergi tabanını genişletecek ve vergi oranlarını yeniden düzenleyecek şekilde etkin ve adil bir vergi düzeni sağlanmalıdır. Ayrıca, KKTC halkının özellikle sağlık, eğitim ve alt yapı

yetersizliği nedeniyle yaşamakta olduğu sorunların kısa zamanda çözülmesi, toplumsal refahın gelişmesine büyük katkıda bulunacak, aynı zamanda ekonomik gelişmenin daha ileri boyutlara taşınabilmesinin temelini oluşturacaktır. Bütün bu gelişmelerin sağlanabilmesi; sorunların günlük yaklaşımlar ve palyatif tedbirlerle değil, reformcu bir zihniyetle ele alınmasıyla mümkün olabilecektir. Böyle bir reform süreci, KKTC ekonomisini güçlendirmek ve toplumsal refahı sağlamak bakımından temel bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Bu seneki tema konumuz Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın ısrarla kamuoyunun gündemine taşımaya çalıştığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İşgücü Piyasası'nda Uyuşmazlık dır. Yıllar içinde sıralaması değişse de geçmişten bugüne yapılan tüm Yönetici Görüşleri Anketlerinde ihtiyaca uygun işgücü eksikliği, işletmeler tarafından da temel bir sorun olarak dile getirilmektedir. Yıllardır mevcut işgücü ile işletmelerin ihtiyaç duyduğu işgücünün niteliksel olarak birbiriyle eşleşmeyen bir yapıda olması, bu sorunun dönemsel değil öncelikle yapısal olduğunun en önemli göstergesidir. Bunun niye böyle olduğunu, bunu aşmak için neler yapmamız gerektiğini bilimsel verilerle ve tüm paydaşların katılımıyla tartışmak zorundayız.

Tema bölümünde, işgücü piyasasındaki uyumsuzlukların boyutu ölçülmeye çalışılmış, etkileri saptanmış, çıkan sonuçlara göre karar vericilere bazı öneriler sunulmuştur. Raporumuzun bu konuda nerede durduğumuza ve neler yapılması gerektiğine güçlü bir ışık olacağını değerlendiriyoruz. Prof. Dr. Mustafa Besim, Doç. Dr. Kamil Sertoğlu ve Yrd. Doç. Dr. Tufan Ekici kapsamlı bir çalışmayla elinizde tuttuğunuz bu yılki raporu kaleme almışlardır. Kendilerine ve katkı koyan herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Kıbrıs Türk Ticaret Odası olarak bizler hep birlikte daha güzel bir yaşama ulaşabilmek için elimizden geleni yapmaya devam edeceğiz.

Saygılarımla,

Turgay Deniz
Kıbrıs Türk Ticaret Odası Başkanı

Yönetici Özeti

2017-2018 Rekabet edebilirlik raporu dünya ekonomisinin toparlanmaya başladığını gösteren ve hissettirmeye başlayan bir dönemde hazırlanmıştır. Ancak Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomilerindeki iyimser umut ışıklarına rağmen küresel düzlemde tüm ekonomileri 2018'de yeni riskler beklemektedir. Başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde askeri çatışmalar dâhil, siyasi ve ekonomik çekişmelerin yaşanması riski yakın tarihin en üst seviyelerine yükselmiştir. Bu durum politika geliştiricileri ve iş çevrelerini ekonomik büyümenin ileriki yıllarda ne yönde olacağı ile ilgili endişelendirmeye devam ettirmektedir.

Yaşanan zenginleşme ve milli gelir artışlarından pay alamayan kesimler ise demokratik sistemde kendini alternatif arayışlara yönelme olarak göstermektedir. Bu alternatif arayışlarının aslan payını ise tarihte pek çok defa yaşandığı gibi popülist siyasi akımlar almaktadır. Son dönemlerde siyasette yaşanan değişimin kaçınılmaz sonucu olarak da özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarında bir paradigma kayması yaşanmaya başlanmıştır. Bu sürecin önderliğini ise dünya ekonomisinin en önemli aktörlerinden ABD yapmaktadır. Günümüz dünya ekonomisinde küreselleşme kavramı yerini korumacılık, yerel istihdamın korunması ve benzeri yeni konseptlere bırakmakta ve geçmişte yaşanan ticaret savaşları gibi kavramlar tekrardan ortaya çıkmaya başlamıştır.

Mevcut ekonomik model ve yaklaşımların insanoğluna ve toplumlara istenilen ölçüde hizmet etmediği konusunda ortak görüşleri artırmakta; bu durum da insan merkezli yeni ekonomik gelişim modellerin arayışına girilmesini çağırıştır. Ekonomik büyümenin değeri ve anlamı, artan ekonomik eşitsizlik, teknolojik değişimin zorlukları, küreselleşmenin karışık ve net olmayan etkileri (mal, hizmet ve veri ticaretinden insanların ve sermayenin serbest dolaşımına kadar) sorgulanmaya fazlasıyla başlanılmıştır.

Değişim ve reform kıskacındaki Kuzey Kıbrıs'ın 2017 yılını önemli ölçüde siyasetin girdabında geçirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Yılların getirdiği yapısal sorunlar ve ekonomideki düşük rekabet edebilirlik, ekonomik büyümeyi her zamanki gibi olumsuz etkilemiş ve ekonomik büyüme oranları Kuzey Kıbrıs ekonomisi için açıklarını kapatmada, emek piyasasına yeni giren gençlere iş imkânı yaratmada arzu edilen düzeylerde gerçekleşmemiştir. Özellikle turizm ve eğitim sektöründe yakalanan ivme ekonomik göstergeleri yukarı çekse de büyümenin tabana yayılması da istenilen düzeyde olmamıştır. Sürdürülebilirliği ayrıca tartışmalı olan ekonomik büyümeyi önümüzdeki dönemlerde kalkınmaya dönüştürmek ve böylece gelir artışını tüm kesimlerin hissedebilmesini sağlamak, hayat kalitesi ve yaşam standartlarını artırmak, ülkeyi yönetenlerin öncelikli gündemi olmalıdır.

KKTC özelinde mevcut bir diğer önemli sorun da son yıllarda Türk Lirasının öngörülebilirliğinde meydana gelen azalma olmuştur. İthalata bağımlı ve fiyatlandırmanın önemli ölçüde döviz üzerinden yapıldığı Kuzey Kıbrıs'ta ekonomiyi derinden etkileyen bu durum zaten kırılgan olan ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Döviz'de yaşanan yükseliş 2017 yılında KKTC'nin enflasyon göstergesinin yüzde 14,7'lere ulaşmasına neden olmuştur. Tüm bunlara ilaveten artık sürdürülemez boyuta ulaşan yerel yönetimler gibi yapısal sorunlarımız da KKTC ekonomisinin gelişimini ve maliyenin esnekliğini olumsuz anlamda zorlamaktadır. Dolayısıyla, mevcut koşullarda siyasi ve toplumsal boyutta cevaplanması gereken temel soru şudur: "Yapısal sorunları içselleştirerek sürdürülemez yapının sürdürülmesinde ısrar mı edilecek yoksa popülizmden uzak iktisadi rasyonele uygun çözüm alternatifleri mi geliştirilecek?"

Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Gücü

Kuzey Kıbrıs rekabet edebilirlik hesaplaması 2017 yılı son çeyreğinde yapılan yönetici görüşleri anketi ve yayınlanmış verileriyle hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda Kuzey Kıbrıs rekabet edebilirlik puanı 7 üzerinden 3.77 olarak hesaplanmıştır. Bu puan ile Kuzey Kıbrıs 137 ülke içerisinde 109'uncu sırada yerini almıştır. Geçen yıla göre 0.07 daha fazla puan alan Kuzey Kıbrıs, Küresel Rekabet Edebilirlik (KRE) sıralamasında 5 sıra birden ilerlemiştir. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde Kuzey Kıbrıs'ın ülke puanı yüzde on dolaylarında artsa da KRE sıralamasında 100 ile 120inci arasında seyretnmiştir. Bu da KKTC'nin rekabet edebilirliğini diğer ülkelere göre yeterince geliştiremediği için son on yılı adeta yerinde sayar gibi geçirmiştir.

DEF 2017-2018 Rekabet Edebilirlik raporunun belirlediği sıralamaya göre İsviçre 5,86 puanla geçen yıl olduğu gibi birinci sırayı korurken, geçen yılın 3'üncüsü olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gelişme göstererek Singapur'u da geride bırakmış ve bu yılın ikincisi olmayı başarmıştır. Hollanda ve Almanya sırasıyla 5inci ve 6ncı sıralarını korurken, Hong Kong önemli bir gelişme göstererek 9uncu sıradan 6ncı sıraya yükselmiştir. İlk 10 sırayı toplamda 6 Avrupa ülkesi (5'i AB üyesi), ABD ve Uzak Doğudan Singapur, Hong Kong ve Japon almıştır. En büyük ekonomik ortağımız durumunda olan Türkiye geçen yıla göre iki sıra yükselerek 53üncü olmuştur. Çarpık bir ekonomik etkileşim içerisinde olduğumuz Güney Kıbrıs, yaşadığı ekonomik krizi hızlı bir şekilde atlatması göstergelere de yansımıştır. Son yılda 19 sıra birden yükselerek 64üncü sırada yerini almıştır ve hızlıca kriz öncesi bulunduğu 40lara doğru yavaşmaktadır. Küresel finansal kriz sonrası baş gösteren ekonomik sorunlarına çözümler üretmekte zorlanan Yunanistan, geçen seneye göre 1 sıra daha gerileyerek 87 sırada yer bulmuştur.

Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirlik üç bileşeni; temel gereksinimler, etkinlik artırıcılar ve inovasyon ve gelişmişlik faktörlerinin son on yıllık görünümü incelendiğinde, en yüksek puanı temel gereksinimlerin aldığı ve bunun ülke toplam rekabet edebilirlik puanı olan 3.77'den daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu ana bileşeni etkinlik artırıcılar bileşeni takip etmektedir. Kuzey Kıbrıs'ın gelişim aşamasında olduğu bu bileşenin puanı ise ülke toplam rekabet edebilirlik puanı civarlarında, 3-3.50 arasındadır. Inovasyon ve gelişmişlik faktörleri ana başlığı, en düşük puanla, Kuzey Kıbrıs'ta yeniliğin ve inovasyonun yetersiz olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu üç bileşen puanı son on yılda az da olsa artış gösterse de, ülke sıralamasında temel gereksinimler ve inovasyon ile gelişmişlik faktörleri gerileme göstermiş, etkinlik artırıcılarında kısmi iyileşme olmuştur. Özetle, KKTC rekabet edebilirlik bileşenleri diğer ekonomilere göre yeterince gelişme gösterememiştir.

Rekabet edebilirlik on iki başlık altında değerlendirildiğinde toplam beş başlıkta kötüleşme 5 başlıkta iyileşme ve iki başlıkta da ülke sıralamasında değişim olmamıştır. Ülkenin ilerleyebilmesi için kurumsallaşma, güçlü altyapı, istikrar ile sağlıklı işgücüne ihtiyaç vardır. Bu bağlamda KKTC için özellikle kurumların güçlendirilmesi ve altyapının iyileştirilmesi öncelikli politikalar arasında yer almalıdır. Etkinlik artırıcılar başlıklarında en kötü alt başlık piyasa büyüklüğüdür. Piyasa büyüklüğünden sonra en kötü sırada olan işgücü piyasası etkinliği işverenler açısından ücretlerin belirlenmesinde esnekliğin düşük olduğu, işe alma ve çıkarma yanında maaş ve üretkenlik ilişkisinin düşük olması belirtilmektedir. İşletmeler için iş yaparken karşılaştıkları en problemleri faktörler arasında yetersiz eğitilmiş işgücü de yer almaktadır. Bu tespitler aslında Kuzey Kıbrıs işgücü piyasasında uyumsuzluk sorunu olduğunu işaret etmektedir. Bu konu detaylı bir şekilde tema çalışmamızda incelenmiştir.

Rekabet edebilirlik çalışmasında Kuzey Kıbrıs için öne çıkan en büyük ikinci sorun işletmelerin gelişmişliğidir. Tamamen yönetici görüşleri anketi verilerine dayanılarak hazırlanan bu bölümde işletme yöneticileri aslında kendileri ile ilgili olan bu bölüme çok düşük puanlar vermişlerdir. Kuzey Kıbrıs'ın gelişiminin özel sektörün büyümesiyle başarılabileceği düşünülmüşse, işletmelerin bunu sağlayabilecek gelişmişlikte olmaları gerekecektir.

Seçilmiş ekonomilerle performans karşılaştırması son on yıl için yapılmıştır. Seçilen ekonomiler arasında Bulgaristan ve Sırbistan son on yıllık dönemde en belirgin gelişim gösteren ekonomiler olmuştur. Gerektiğinde yerine getirdikleri reform ve değişim nedeniyle rekabet edebilirliklerini kayda değer oranda artırmışlardır. Güney Kıbrıs, küresel finansal kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik sorunları gerekli reformları yerine getirerek 3 yıl gibi bir süre içerisinde toparlayarak pozitif büyüme ve rekabet edebilirlikte son yılda 19 sıra birden yükselterek 64üncü sırada yerine almıştır. Kuzey Kıbrıs ile en fazla etkileşim içerisinde olan Türkiye son on yılda istikrarlı bir gelişme göstermiş ve dünya sıralamasında son yılda 53üncü sırada yer almıştır. Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliği

karşılaştırılan ülkelere göre çok daha kötü durumdadır. Özellikle ekonomik etkileşim içerisinde olduğu Türkiye ve Güney Kıbrıs ile rekabet etmesi zor olacaktır. Özetle etkinlik odaklı gelişim aşamasında olan ve gelişimi ancak mal ve hizmet kapasitesini geliştirmede olduğu düşünülürse Kuzey Kıbrıs'ın bölgesel olarak da rekabet avantajı olmadığı ortaya çıkmaktadır. İşin daha da kötüsü, son on yıldır, ülkenin rekabet edebilirliğinde belirgin bir gelişme olmamıştır. Bu da aslında Kuzey Kıbrıs'ın gerekli reformları yerine getiremediğini gelişim için değişimi başaramadığını işaret etmektedir.

Rekabet Edebilirlik ve Orta Gelir Tuzağı

Geçtiğimiz on yıllık dönemde ülke puanı 3.43'den 3.77'ye, yüzde 10 oranında artabilmıştır. Yalnız diğer ülkelerde gelişme gösterdiği için görece olarak ülkeler arası sıralamasında pek bir gelişme olmamıştır. Ülke sıralamasını kişi başı gelir gelişimi ile birlikte değerlendirdiğimizde, ikisi arasında bir paralellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülke sıralamasında iyileşme olmadığı gibi kişi başı gelirden de son on yıldır bir gelişme olmamış, 13-15 bin ABD doları civarında seyrettiği ortaya çıkmaktadır. Buda aslında Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirlik gücünü artıramayan "orta gelir tuzağında" olduğunu göstermektedir. Toplumun yaşam kalitesini, hayat standartlarını yükseltmek için bu tuzaktan kurtulması gerekmektedir. Tam da bu noktada rekabet edebilirlik çalışması diğer çalışmalar yanında rehber niteliğindedir.

Orta gelir tuzağından kurtulmak için rekabet edebilirlik çalışmasının tespitleri dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda öncelikle hükümet edenlerin içselleştirilmiş ve üzerinde hem fikir olunan bir ekonomik vizyona ihtiyaç vardır. Bu ekonomik vizyonun kapsamlı ve sürdürülebilir büyüme sağlayacak, sosyal devlet anlayışını destekleyen, orta sınıfı güçlendirecek anlayışa sahip olmalıdır. Özellikle katma değeri yüksek üretimi sağlamak için yenilikçi, gelişmelere kolay adapte olan, rekabetçi bilgi ekonomilerine dayalı, ihracat odaklı ekonomi modeli üzerine yoğunlaşılmalıdır. Hizmetler sektörü ağırlıklı öncü sektörlerle (turizm, yükseköğretim), tarım ve hafif imalat sanayi tamamlayıcı nitelikte ve öncü sektörleri besleyecek yapıda olmalıdır. Bunların başarılması için etkin bir ekonomi yönetimine ihtiyaç vardır. Siyasi irade ve içselleştirilmiş vizyon, güçlü kurumlar ve ilgili paydaşların etkin katılımıyla sürecin sürdürülebilir ve kalıcı olması Kıbrıslı Türkleri orta gelir tuzağından kurtarabilecektir.

İşgücü Piyasasında Uyumsuzluk

Raporun tema çalışması kapsamında bu yıl KKTC işgücü piyasasındaki uyumsuzluk ele alınmıştır. Uyumsuzluk denince akla ilk arz-talep dengesizliği gelse de bunun dışında işgücü piyasasını verimsiz kılacak başka uyumsuzluk sorunları da mümkündür. Bunlardan bazıları eğitim uyumsuzluğu, beceri uyumsuzluğu, çalışma saatlerinde ve maaşlardaki uyumsuzluk ve genel olarak çalışma koşullarındaki memnuniyetsizlikten doğan uyumsuzluklar olarak sıralanabilir. Uyumsuzluk olup olmadığını hesaplamak çok kolay olmamasına rağmen,

yapılan araştırmalarda işgücü piyasasındaki uyuşmazlığın işgücü üretkenliğine ve ülkedeki kişi başı üretim miktarlarına olumsuz etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca işgücü piyasasındaki uyuşmazlığın işsizlik oranını da artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısı ile çalışmanın bu bölümünde eldeki farklı veriler kullanılarak piyasadaki farklı uyuşmazlıkların boyutu ölçülmeye çalışılmış ve çıkan sonuçlara göre karar vericilere bazı öneriler sunulmuştur.

Uyuşmazlığı ölçmeden önce piyasadaki farklı grupların karakterleri karşılaştırılmıştır. KKTC’de işgücüne dahil olmayan ancak uygun koşullar altında tekrar çalışmayı arzulayan önemli bir arz bulunmaktadır. Bu gruptaki insanlar genellikle az eğitilmiş, genç ve daha önce bir miktar iş tecrübesi olan kişilerden oluşmaktadır. KKTC’ndeki işsizlerin arasında ise %30 kadar üniversite ve daha fazla eğitim almış insanlar bulunmaktadır. Ayrıca 2012-2014 yılları arasında %45-50 seviyelerinde ‘uzun süreli’ (12 aydan fazla) işsizlik baş göstermiştir. Son yıllarda bu rakamda gerileme olsa bile, uzun süre iş arama durumu kişilerde moral bozukluğuna neden olmakta ve onları işgücü dışına itebilmektedir. Mevcut çalışanlara baktığımızda %75 gibi bir oranda çalışanın lise veya daha az seviyede örgün eğitime sahip olduklarını görebiliriz. Özel sektörde çalışanların ortalama haftada 49 saat çalıştıkları ve bu çalışma saatlerinden ortalama 10 saat kadar daha az çalışmayı arzuladıklarını da görebilmekteyiz. Yüksek eğitilmiş insanların işsiz olması, işverenin az eğitilmiş kişiler talep etmesi ve işgücüne dahil olmayan nüfusta önemli oranda işgücü arzı olması KKTC piyasasındaki uyuşmazlıkların birer göstergesidir.

Bu genel değerlendirmeden sonra ülkedeki eğitim ve diğer tip uyuşmazlıkları ölçmek için KTTÖ’nün 2018’de yaptırmış olduğu anket verileri kullanılmıştır. Maaşlı özel sektör çalışanı 500 katılımcı ile yapılan ankette, katılımcılara almış oldukları eğitim ile şu anda çalıştıkları işi yapabilmek için gerekli olduğunu düşündükleri eğitim seviyeleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Bunun dışında, maaş ve çalışma saatlerindeki gerçek-arzulanan farkını ölçmek için de çeşitli bilgiler toplanmıştır. KKTC özel sektör çalışanları arasında kendi öz beyanlarına dayanarak yapılan analizlerde %55 civarında uyuşmazlık tespit edilmiştir. Uyuşmazlığın az yetenek isteyen meslek grupları ile yabancı uyruklu çalışanlar arasında benzerlerine göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca katılanların %75’i daha fazla maaş, %55’i de haftada daha az çalışmayı arzuladıklarını belirtmişlerdir. Bu tür uyuşmazlıklar işçi devir oranlarını arttıracak ve üretkenliği (ve dolayısı ile makro çıktıları) düşürebilecek miktarlardadır. İşveren ve devletin bu konuda bazı politikalar üretmesi gerektiği inancındayız.

Çalışmanın son kısmında kısıtlı verilerle yaptığımız analizlere bağlı olarak bazı politika önerileri sunulmuştur. Yüksek seviyeli işsizlik sorununu giderebilmek için politika üreticilerin ekonominin ihtiyacı olmayan alanlarda yükseköğrenim için ayrılan kaynakları (burs vd.) gözden geçirerek, gerçek ihtiyaç olan mesleki eğitim ve işgücü geliştirme programlarına

kanalize etmeleri gerekmektedir. Ayrıca işgücüne dahil olmayıp çalışmak isteyen işgücü arzı ile işverenleri bir araya getirmek için, ilgili bakanlık ve dairelerin bu kişileri özel sektör ile buluşturacak ortamları yaratması gerekmekte, mevcut kamu iş bulma birimleri yanında, özel istihdam bürolarının da kurulmasına olanak sağlayacak düzenlemelere gidilmesi tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda işverenlerin işe alımlarda daha dikkatli ve seçici davranarak uyuşmazlığı asgariye indirebilecek yöntemlere başvurmaları ve işbaşı eğitimlere önem vermeleri çalışanların hem üretkenliğini hem de memnuniyetini artıracak bazı önlemler olabilir. “İş garantili mesleki eğitim programları” ilgili iş, oda ve birliklerin etkin katılımı ile başlatılmalı ve ada çapında yaygınlaştırılmalıdır. Ekonomide verimi ve rekabet edebilirliği artırmak için işgücü niteliğinin artırılması gerekmektedir. Burada özellikle mesleki sertifikasyon sisteminin uygulanmasına başlanması ve işgücü piyasasında esneklik sağlanması yönünde adımlar atılması gerekmektedir. Bunun için devletin Lizbon Stratejisinde yer alan “güvenceli esneklik (flexicurity)” kavramını gündeme alması ve gerekli yasal altyapıyı oluşturması gerekmektedir. Vergi ve sosyal güvenlik uygulamalarını da esnek çalışma koşullarını teşvik edecek şekilde ayarlanmalıdır.

Prof. Dr. Mustafa Besim

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Kamil Sertoğlu

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Tufan Ekici

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü

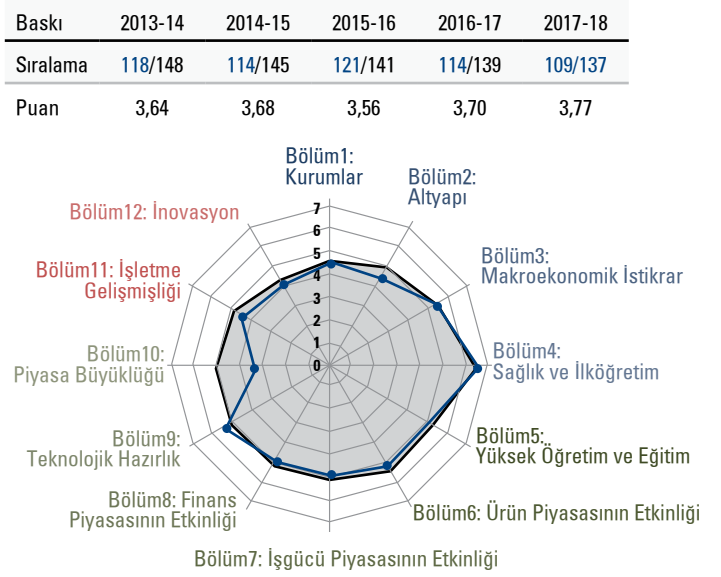
Kuzey Kıbrıs 109th / 137

Ana Göstergeler, 2016

Toplam Nüfus (bin)	335,5	Kişi Başına Düşen GSYİH (cari fiyatlarla,\$),2016	13,897
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) (milyon \$), 2016	3,898	GSYİH (SPG),dünya toplamındaki payı (%), 2016	0,0043

Performansa Genel Bakış

Sıralama/137 (1-7)	Puan	Trend	En İyiye Olan Uzaklık
Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	109	3,77	—
Altendeks A: Temel Gereksinimler	90	4,33	—
Bölüm 1: Kurumlar	95	3,50	—
Bölüm 2: Altyapı	100	3,30	—
Bölüm 3: Makroekonomik İstikrar	79	4,55	—
Bölüm 4: Sağlık ve ilköğretim	56	5,97	—
Altendeks B: Etkinlik Artırcılar	118	3,45	—
Bölüm 5: Yüksek öğretim ve eğitim	97	3,78	—
Bölüm 6: Ürün piyasasının etkinliği	120	3,84	—
Bölüm 7: İşgücü piyasasının etkinliği	122	3,52	—
Bölüm 8: Finans piyasasının gelişmişliği	102	3,55	—
Bölüm 9: Teknolojik hazırlık	64	4,35	—
Bölüm 10: Piyasa büyüklüğü	134	1,68	—
Altendeks C: İnovasyon ve Gelişmişlik Faktörleri	117	3,14	—
Bölüm 11: İşletme gelişmişliği	127	3,26	—
Bölüm 12: İnovasyon	103	3,02	—

■ Kuzey Kıbrıs ■ Etkinlik Odaklı Ekonomiler

İş yaparken karşılaşılan en problemli faktörler

Döviz düzenlemeleri	16,95
Verimsiz devlet bürokrasisi	12,21
Yetersiz eğitilmiş işgücü	9,40
Yetersiz altyapı kaynakları	8,92
Hükümet istikrarsızlığı/darbeler	8,03
Siyasal istikrarsızlık	7,63
Vergi oranları	7,47
Finansmana erişim	6,75
Enflasyon	6,67
Yenilik için yetersiz kapasite	3,45
Vergi düzenlemelerindeki karmaşıklık	3,05
Rüşvet	2,41
Kısıtlayıcı işgücü düzenlemeleri	2,33
Kamu sağlığındaki zayıflık	2,09
Ulusal işgücündeki kötü iş ahlakı	1,85
Suç ve hırsızlık	0,80

Katılımcı yanıtlarının yüzde oranı

(Kaynak:Yönetici Görüşleri Anketi)

Not: Yönetici Görüşleri Anketine katılanlara, 16 faktörlük listeden iş yaparken karşılaşılan en problemli beş faktörü seçmeleri ve daha sonra bunları 1 (en problemli) ile 5 arasında değişen bir değerlendirme ölçeğine göre puanlamaları istendi. Katılımcıların her bir faktöre vermiş olduğu puanlama 16 soruya vermiş oldukları toplam puanlamaya oranlanmıştır

Detaylı Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

SIRALAMA/137 DEĞER TREND

Bölüm 1: Kurumlar	96	3,50
1.01 Mülkiyet hakları.....	106	3,77
1.02 Fikri mülkiyet hakları.....	116	3,31
1.03 Kamu fonlarının aktarılması.....	78	3,37
1.04 Kamuoyunun siyasilere güveni.....	82	2,84
1.05 Düzensiz ödemeler ve rüşvet.....	113	3,03
1.06 Yargının bağımsızlığı.....	68	3,80
1.07 Hükümet yetkililerinin kararlarında adam kayırma.....	102	2,66
1.08 Kamu harcamalarının israfı.....	69	3,33
1.09 Devlet düzenlemelerinin yarattığı yük.....	100	3,02
1.10 Uyuşmazlıkların çözümünde yasal çerçevenin etkinliği.....	109	2,82
1.11 Düzenlemelerin çözümünde yasal çerçevenin etkinliği.....	100	2,75
1.12 Hükümetin politika oluşturmada şeffaflığı.....	97	3,59
1.13 Terörizmin işletme maliyeti.....	91	4,78
1.14 Suç ve şiddetin işletme maliyeti.....	68	4,64
1.15 Organize suçlar.....	79	4,66
1.16 Polis hizmetlerinin güvenilirliği.....	96	3,88
1.17 Firmaların iş ahlakı.....	106	3,38
1.18 Finansal denetim ve raporlama standartlarının gücü.....	133	3,00
1.19 Kurumsal yönetim etkinliği.....	131	3,82
1.20 Azınlık hissedarlarının çıkarlarının korunması.....	133	2,88
1.21 Yatırımcının korunması endeksi, 0-100 (en iyisi)*.....	102	4,52

Bölüm 2: Altyapı	101	3,30
2.01 Genel altyapının kalitesi.....	133	2,15
2.02 Yolların kalitesi.....	135	2,11
2.03 Demiryollarının kalitesi.....	n/a	n/a
2.04 Liman altyapısının kalitesi.....	116	2,81
2.05 Hava yolu taşımacılığı altyapısının kalitesi.....	108	3,53
2.06 Mevcut koltuk kilometre/hafta, milyon*.....	118	26,60
2.07 Elektrik hizmetlerinin kalitesi.....	110	3,11
2.08 Cep telefonu abone sayısı/ 100 kişiye düşen*.....	1	239,78
2.09 Sabit telefon hatları/100 kişiye düşen*.....	37	26,82

Bölüm 3: Makroekonomik İstikrar	79	4,55
3.01 Devlet bütçe dengesi, GSYİH yüzdesi*.....	42	-1,70
3.02 Tasarruf oranı, GSYİH yüzdesi*.....	52	23,40
3.03 Enflasyon, yıllık % değişim*.....	124	10,19
3.04 Devlet borcu, GSYİH yüzdesi*.....	135	165,40
3.05 Ülke kredi derecelendirme notu, 0-100 (en iyisi)*.....	n/a	n/a

Bölüm 4: Sağlık ve ilköğretim	57	5,97
4.01 Sıtma vakası/1000 kişiye düşen*.....	1	0,89
4.02 Sıtmanın işletmeye etkisi:.....	31	4,75
4.03 Verem vakası/1000 kişiye düşen*.....	5	4,47
4.04 Veremin işletmeye etkisi:.....	65	5,58
4.05 HIV yaygınlığı, yetişkin nüfusa yüzdesi*.....	1	0,02
4.06 HIV/AIDS'in işletmeye etkisi:.....	58	5,62
4.07 Bebek ölüm oranı, 1.000 canlı doğumda*.....	1	0,80
4.08 Ortalama ömür uzunluğu, yıllık*.....	9	82,65
4.09 İlköğretim kalitesi.....	104	3,15
4.10 İlköğretime kayıt, net yüzdelik*.....	1	100,00

Bölüm 5: Yüksek öğretim ve eğitim	97	3,78
5.01 Ortaöğretime kayıt, brüt yüzdelik*.....	66	94,00
5.02 Yükseköğretime kayıt, brüt yüzdelik*.....	9	85,8
5.03 Eğitim sisteminin kalitesi.....	106	3,03
5.04 Matematik ve fen bilimleri eğitiminin kalitesi.....	116	3,01
5.05 Yöneticilik ve işletme okullarının kalitesi.....	117	3,43
5.06 Okullarda internet erişimi.....	68	4,16
5.07 Araştırma ve eğitim hizmetlerinin uygunluğu.....	125	3,49
5.08 Çalışanlara eğitim verilmesi.....	130	3,13

Bölüm 6: Ürün piyasasının etkinliği	120	3,84
6.01 Yerli piyasadaki rekabet yoğunluğu.....	126	4,29
6.02 Firma faaliyetlerinin egemenliği.....	113	3,10
6.03 Anti-tekel politikasının etkinliği.....	117	2,98
6.04 Vergilendirmenin etkinliği ve yaygınlığı.....	85	3,40
6.05 Toplam vergi oranı, kazanç yüzdesi*.....	104	48,60
6.06 Şirket kurmak için gereken prosedür sayısı*.....	136	17,00
6.07 Şirket kurmak için gerekli gün sayısı*.....	110	26,00

6.08 Tarım politikasının maliyetleri.....	111	3,28
6.09 Ticaretin karşısındaki engeller.....	134	3,22
6.10 Ticaret ağırlıklı tarife oranı, vergi yüzdesi*.....	32	1,24
6.11 Yabancı mülkiyetin yaygınlığı.....	124	3,37
6.12 Doğrudan yabancı yatırımı düzenleyen kuralların etkisi.....	131	3,16
6.13 Gümrük prosedürlerinin yükü.....	130	2,86
6.14 GSYİH'ya göre ithalat*.....	76	40,57
6.15 Tüketici odaklı olma derecesi.....	96	4,23
6.16 Müşteri gelişmişliği.....	108	2,89

Bölüm 7: İşgücü piyasasının etkinliği	122	3,52
7.01 İşçi işveren ilişkilerinde işbirliği.....	81	4,20
7.02 Ücretlerin belirlenmesinde esneklik.....	110	4,33
7.03 İşe alma ve işten çıkarma.....	103	3,33
7.04 İşten çıkarma maliyeti, hafta tutarında maaş*.....	n/a	n/a
7.05 Vergi oranlarının çalışma istğine etkisi.....	88	3,61
7.06 Maaş ve üretkenlik.....	113	3,37
7.07 Profesyonel yönetime güven.....	129	3,20
7.08 Ülkenin yetenekli insanları tutabilme kapasitesi.....	96	3,00
7.09 Ülkenin yetenekli insanları çekebilme kapasitesi.....	114	2,48
7.10 Kadınların işgücü piyasasına katılımı, erkek katılıma oranı*.....	109	0,63

Bölüm 8: Finans piyasasının gelişmişliği	102	3,55
8.01 Finansal hizmetlerin mevcudiyeti.....	123	3,33
8.02 Finansal hizmetlerin fiyat uygunluğu.....	115	3,03
8.03 Yerel sermaye piyasası aracılığı ile borçlanma.....	n/a	n/a
8.04 Banka kredilerine erişiminin kolaylık derecesi.....	97	3,46
8.05 Risk sermayesinin mevcudiyeti.....	n/a	n/a
8.06 Bankaların sağlamlığı.....	118	3,64
8.07 Menkul kıymetler borsasının düzenlemeleri.....	n/a	n/a
8.08 Yasal haklar endeksi, 0-100 (en iyisi)*.....	49	6,00

Bölüm 9: Teknolojik hazırlık	63	4,35
9.01 En son teknolojilerin bulunabilmesi.....	120	3,79
9.02 Firma düzeyinde teknoloji kullanımı.....	118	3,86
9.03 Doğrudan yabancı yatırım ve teknoloji transferi.....	128	3,23
9.04 İnternet kullanıcıları*.....	1	128,67
9.05 Geniş bant internet kullanıcıları/ 100 kişiye düşen*.....	16	33,29
9.06 Uluslararası internet bant genişliği, kişi başına düşen kb/s*.....	40	100,47
9.07 Mobil geniş bant kullanıcıları/ 100 kişiye düşen*.....	24	95,38

Bölüm 10: Piyasa Büyüklüğü	137	1,68
10.01 Yerel piyasa büyüklüğü endeksi, 1-7 (en iyisi)*.....	135	1,34
10.02 Yabancı piyasa büyüklüğü endeksi, 1-7 (en iyisi)*.....	132	2,69
10.03 GSYİH (SGPS milyar)*.....	133	4,99
10.04 GSYİH'ya göre ihracat*.....	55	40,12

Bölüm 11: İşletme gelişmişliği	127	3,26
11.01 Yerel tedarikçi sayısı.....	135	3,36
11.02 Yerel tedarikçi kalitesi.....	123	3,54
11.03 Küme sektörlerinin gelişmişlik durumu.....	94	3,46
11.04 Rekabet avantajının niteliği.....	104	2,95
11.05 Değer zinciri arzı.....	113	3,29
11.06 Uluslararası dağıtım ve pazarlamanın kontrolü.....	132	2,68
11.07 Üretim süreçlerinin gelişmişliği.....	117	3,07
11.08 Pazarlamacılığın boyutları.....	133	3,42
11.09 Yetki verme ve aktarma konusundaki isteklilik.....	120	3,62

Bölüm 12: İnovasyon	100	3,02
12.01 İnovasyon kapasitesi.....	111	3,64
12.02 Bilimsel araştırma kurumlarının kalitesi.....	108	3,18
12.03 Firmaların araştırma ve geliştirme harcamaları.....	124	2,62
12.04 Araştırma geliştirmede özel sektör ve üniversitelerin işbirliği.....	96	3,18
12.05 Devletin ileri derecede teknoloji ürünleri satın alması.....	127	2,52
12.06 Bilimadamları ve mühendislerin bulunurluğu.....	130	2,83
12.07 PCT patent başvuruları/ milyon nüfus*.....	n/a	n/a

*Yönetici Görüşleri Anketlerinden elde edilmeyen veri

Not1: Yıldız (*) ile açıklanmayan veriler 1 ile 7 arasında bir ölçekte hazırlanmıştır.

Not 2: Yönetici Görüşleri Anketi örneklerinin oluşturulmasında GSYİH'nın son beş yıllık ortalaması alınarak sektörel ağırlıklar hesaplanmıştır.

Not 3: (2012-2013)-(2016-2017) dönemlerinde yayınlarındaki değerlerin trendlerini yansıtmaktadır.

GİRİŞ

Küresel Jeopolitik Riskler Ekonomik Sorunların Önüne Geçerken

Değişim ve Reform Kıskaçındaki Kuzey Kıbrıs

Rekabet Edebilirliğin Hesaplama Yönteminin Tanıtımı ve Kuzey Kıbrıs'ın Gelişim Aşamasındaki Yerinin Belirlenmesi

Küresel Jeopolitik Riskler Ekonomik Sorunların Önüne Geçerken

Rekabet edebilirlik raporu dünya ekonomisinin toparlanmaya başladığını gösteren ve hissettirmeye başlayan bir dönemde hazırlanmıştır. Küresel ekonominin 2017 yılını yüzde 3,5'in üzerinde büyümeyle tamamlaması öngörülmektedir. Bu oran, son 8 yılın en iyi büyüme performansına işaret etmektedir. Ancak başta Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomilerindeki bu iyimser umut ışıklarına rağmen küresel düzlemde tüm ekonomiler 2018'de yeni riskler beklemektedir. Başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde askeri çatışmalar dâhil, siyasi ve ekonomik çekişmelerin yaşanması riski yakın tarihin en üst seviyelerine yükselmiştir. 2018 Küresel Riskler Raporu için yapılan Yıllık Küresel Riskler Algı Anketi, uzmanların yüksek risk altında geçecek bir yıla daha hazırlandığını ortaya koymaktadır. Anket kapsamındaki katılımcıların yüzde 93'ünün küresel arenada yer alan büyük oyuncular arasındaki siyasi veya ekonomik cepheleşmelerin daha da kötüleşmesini beklediklerini ortaya koymaktadır. Giderek derinleşen bölgesel savaşlara ve diğer bölgelerde artan gerilimlere bakıldığında ülkelerin her yıl daha fazla yaptığı askeri harcamaları ülkelerin savaş pozisyonuna hazırlanması şeklinde de yorumlamak mümkündür. Bu durum politika geliştiricileri ve iş çevrelerini ekonomik büyümenin ileriki yıllarda ne yönde olacağı ile ilgili endişelendirmeye devam ettirmektedir.

Öte yandan sınırlı sayıda ekonomik göstergelerde yaşanan iyileşmeye rağmen pek çok ülkedeki yüksek borç, düşük tasarruf oranı, istenilen düzeyi yakalayamayan istihdam oranları vs. gibi sorunların ötesine geçen en önemli sorun gelir dağılımındaki bozulmalar olmuştur. Bu konuda hazırlanan raporlar son 1 yılda üretilen ek küresel servetin neredeyse tamamının en zengin yüzde 1'e gittiğini ortaya koymaktadır. Son on yıldaki milyarder kişilerin servet artış hızının çalışanların gelirlerinin artış hızının 6 kat üstünde olduğu da görülmektedir. 2017 yılı dünyadaki dolar milyarderi sayısının 183 kişi artarak 2043'e rekor seviyede artış görüldüğü bir yıl olmuştur. Ancak yaşanan bu milyarder patlaması gelişen bir ekonominin mi yoksa çökmekte olan ekonomik sistemin işareti midir sorusu ayrıca tartışılması gereken bir diğer konudur.

Yaşanan zenginleşme ve milli gelir artışlarından pay alamayan kesimler ise demokratik sistemde kendini alternatif arayışlara yönelme olarak göstermektedir. Bu alternatif arayışlarının aslan payını ise tarihte pek çok defa yaşandığı gibi popülist siyasi akımlar almaktadır. Son dönemlerde siyasette yaşanan değişimin kaçınılmaz sonucu olarak da özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarında bir paradigma kayması yaşanmaya başlanmıştır. Bu sürecin önderliğini ise dünya ekonomisinin

en önemli aktörlerinden ABD yapmaktadır. Günümüz dünya ekonomisinde küreselleşme kavramı yerini korumacılık, yerel istihdamın korunması ve benzeri yeni konseptlere bırakmakta, geçmişte yaşanan ticaret savaşları gibi kavramlar tekrardan ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüz küresel ekonomi gündeminin en sıcak konusu ABD'nin çelik ithalatında getireceği yeni düzenlemeler ve diğer ülkelerin buna karşılık alacakları yeni önlemlerdir. Tüm bunlar da dünya ekonomisindeki çekişmelerin önümüzdeki yıllarda artarak devam edeceğinin göstergesidir.

Bunun yanında yüksek teknoloji ve jeopolitik zorlamalar ekonomik ve siyasi düzeni yeniden şekillendiriyor. Bu durum hükümetler, iş çevreleri ve bireyler arasında yüksek oranda belirsizlik yaratmaktadır. Mevcut ekonomik model ve yaklaşımların insanoğluna ve toplumlara istenilen ölçüde hizmet etmediği konusunda ortak görüşleri artıyor. Bu da insan merkezli yeni ekonomik gelişim modellerin arayışına girilmesini çağırıyor. Ekonomik büyümenin değeri ve anlamı, artan ekonomik eşitsizlik, teknolojik değişimin zorlukları, küreselleşmenin karışık ve net olmayan etkileri (mal, hizmet ve veri ticaretinden insanların ve sermayenin serbest dolaşımına kadar) sorgulanmaya fazlası ile başlanılmıştır. Bu gerçekler önümüzdeki yılların ekonomi konularının gündemini oluşturacaktır.

Değişim ve Reform Kıskaçındaki Kuzey Kıbrıs

Kuzey Kıbrıs'ın 2017 yılını önemli ölçüde siyasetin girdabında geçirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Yılların getirdiği yapısal sorunlar ve ekonomideki düşük rekabet edebilirlik, ekonomik büyümeyi her zamanki gibi olumsuz etkilemiş ve ekonomik büyüme oranları Kuzey Kıbrıs ekonomisi için açıklarını kapatmada, emek piyasasına yeni giren gençlere iş imkânı yaratmada arzu edilen düzeylerde gerçekleşmemiştir. Özellikle turizm ve eğitim sektöründe yakalanan ivme ekonomik göstergeleri yukarı çekse de büyümenin tabana yayılması da istenilen düzeyde olmamıştır. Sürdürülebilirliği ayrıca tartışmalı olan ekonomik büyümeyi önümüzdeki dönemlerde kalkınmaya dönüştürmek ve böylece gelir artışı tüm kesimlerin hissedebilmesi sağlamak, hayat kalitesi ve yaşam standartlarını artırmak, ülkeyi yönetenlerin öncelikli gündemi olmalıdır. 2002 yılından itibaren dünya ekonomisinde yaşanan ve ülkelerin yapısal sıkıntılarını bir anlamda örten bol sıcak paralı parlak dönemin sona erdiği hatta pek çok gelişmekte olan ülke için sürecin terse döndüğü görülmektedir. Bu durum Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) için de geçerlidir. Bu dışsal etken yanında Kuzey Kıbrıs için sona gelinen diğer bir unsur, Kıbrıs sorunu nedeniyle 2003 yılına kadar realize edilemeyen potansiyelin, yaşanan olumlu gelişmelerle 2009 yılına kadar önemli ölçüde değerlendirilmiş ve ekonomiye olumlu yansarak kendini göstermesidir. KKTC özelinde mevcut bir diğer önemli

sorun da son yıllarda Türk Lirasının öngörülebilirliğinde meydana gelen azalma olmuştur. İthalata bağımlı ve fiyatlandırmanın önemli ölçüde döviz üzerinden yapıldığı Kuzey Kıbrıs'ta ekonomiyi derinden etkileyen bu durum zaten kırılgan olan ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Döviz'de yaşanan yükseliş 2017 yılında KKTC'nin enflasyon göstergesinin yüzde 14,7'lere ulaşmasına neden olmuştur. Tüm bunlara ilaveten artık sürdürülemez boyuta ulaşan yerel yönetimler gibi yapısal sorunlarımız da KKTC ekonomisinin gelişimini ve maliyenin esnekliğini olumsuz anlamda zorlamaktadır. Artan riskler ve mevcut koşullarda cevaplanması gereken soru ise bu yeni dönem ve şartlar altında KKTC ekonomisini ne gibi dinamikler üzerine kurgulayarak arzu edilen iktisadi gelişmişlik düzeyine getirileceğidir. Mevcut yapısal sorunlarda ısrar etmek ve sorunları kısa vadeli kaygıları dikkate alarak çözmek yerine günü kurtarma politikaları uygulamak, ülke için zaman kaybı ve gelecek nesiller için devralınacak enkazın artması anlamına gelecektir. Dolayısıyla; siyasi ve toplumsal boyutta cevaplanması gereken temel soru şudur: "Yapısal sorunları içselleştirerek sürdürülemez yapının sürdürülmesinde ısrar mı edilecek yoksa popülizmden uzak iktisadi rasyonele uygun çözüm alternatifleri mi geliştirilecek?"

Ekonomik sorunlarına çözüm bulma noktasında KKTC ekonomisine yön vermeye çalışanların elinde sınırsız alternatifler yoktur. Geleneksel olarak ekonomiyi canlandırma denilince ülkede hükümet edenlerin aklına ilk gelen maliye politikası araçları olmaktadır. Esasen temel politika aracı bağlamında TL kullanımına bağlı olarak çeşitli olanaksızlar ortadadır. Diğer bir deyişle para politikalarının kullanımı KKTC özelinde mümkün değildir. İkinci temel politika aracı olan maliye politikalarının kullanımı da bütçesel esnekliğin az olması nedeniyle istenilen düzeyde mümkün olmayacaktır. Bu gerçeklerden hareketle ülkede artık yatırımların önünü açarak, iş yapabilirliği iyileştirecek ve ekonomiyi canlandıracak bir zeminin oluşturulması sürdürülebilir tek yönelim olmalıdır. Böyle bir yaklaşım ülkenin kronik sorunu haline gelip sosyal dengeyi riske etmeye başlayan emek piyasalarının da rahatlamasına yol açacaktır.

Dış konjonktür ve Kıbrıs konusunda son dönemlerde yaşananlar da dikkate alındığında KKTC ekonomisinin kısa sürede büyük atılımlar yapmasını beklemek aşırı iyimser bir yaklaşım olacaktır. Dolayısıyla yatırımların gelişimi üzerinden ekonomiyi canlandırmanın dışında siyasi erkin ve ekonomiye yön verenlerin halkın refahını artırmak amacıyla ekonomik büyümeye verdikleri önemi aynı oranda piyasanın ucuzlamasına vermeleri gerekmektedir. Bunun için piyasaya derinlik kazandırmaya ve ekonominin etkin bir şekilde işlev kazanmasını sağlamaya çalışmak şarttır. Bunların olabilmesi için maliyeye yük getiren kamu kurumlarının yapılandırılması ve ekonomide maliyetlerin artmasına neden olan birimlerde

düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir. Söz konusu yeniden yapılanma yaklaşımı finans piyasalarından gıda sektörüne kadar uzanmalıdır. Bu bağlamda piyasada çeşitli alt sektörlerde oluşan eksik rekabete dayalı yapının kırılması için dış ticaret rejimini gözden geçirerek piyasada rekabet koşullarının oluşturulması için de ayrıca çalışılmalıdır. Artık geline aşamada, siyasi erkin bu gerçekleri sağlıklı değerlendirerek gerekli adımları atmayı ve yapısal sorunlara kökten çözümler üretilmesi için reformlar yapması gerekmektedir. Küresel düzlemde yaşanan gerçekler de dikkate alındığında Kuzey Kıbrıs'ın artık yapısal sorunların etrafından dolaşma veya günü kurtarmaya yönelik adımlarla bir yere varamayacağını görmesi gerekmekte ve hükümetlerin bu yönde siyasi iradelerini ortaya koymaları gerekmektedir. Bu anlamda rekabet edebilirlik çalışması politika üreticilere önemli girdiler sağlayacak ve sorunların aşılmasına yönelik rehber olacak kapasiteye sahiptir.

Rekabet Edebilirliğin Hesaplama Yönteminin Tanıtımı ve Kuzey Kıbrıs'ın Gelişim Aşamasındaki Yerinin Belirlenmesi

Rekabet edebilirlik, bir ekonominin verimlilik seviyesini belirleyen kurumlar, politikalar ve faktörler olarak tanımlanır. Rekabet edebilirlik ülke ekonomilerin ne kadar gelir ve refah yaratabileceğini gösterir. Ülkelerin rekabet edebilirliğini ölçebilmek için verimlilik ve uzun vadeli refahı kapsayan 114 gösterge ve bileşenin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmektedir. Ülkelerin rekabet edebilirliğinin hesaplanmasında kullanılan kapsamlı ve sofistike yöntemin temel dayanağı, ekonomilerinde bulunan kurumların, geliştirilen politikaların ve emek, sermaye gibi üretim faktörlerinin ne derece verimli olduklarıyla ilgilidir. Bu temel anlayışla Dünya

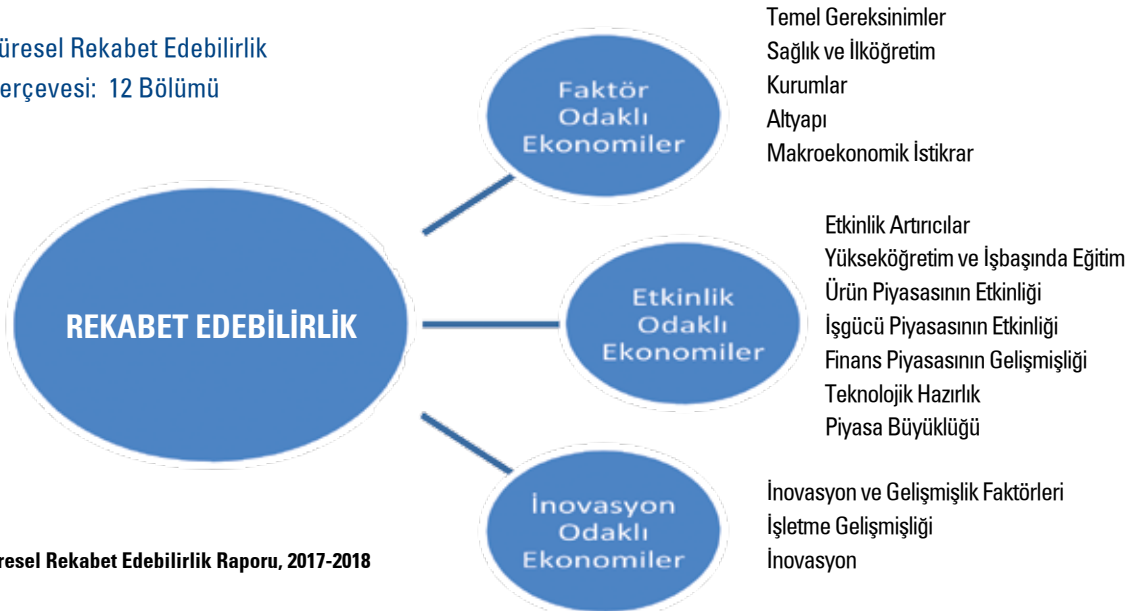
Ekonomik Formu (DEF), geliştirdiği endekisle 12 değişik bölüm altında rekabet edebilirliği ölçmeye çalışmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü üzere rekabet edebilirliğin dayandığı 12 bölüm, her biri farklı kalkınma (gelişim) aşamasında olacak şekilde üç ana başlık altında düzenlenmiştir. Burada esasen murat edilen, ülkenin verimliliğini belirleyen etmenleri (bölümleri) ortaya koyup, ülkenin rekabet avantajı (güçlü) olduğu alanları ve dezavantajlı (zayıf) olduğu alanları belirlemek ve politika üreticilere yol göstermektir.

DEF'un yıllar içerisinde gelişim ve değişimlere göre güncellediği endeks ve bunu oluşturan 12 başlık, verimliliğin nedenlerini daha etkin bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede bir ülkede bulunan faktörler (zenginlikler), doğal kaynaklar, ülkenin konumu iyi değerlendirilir ve rekabetçi yaklaşımla verimli bir şekilde kullanılırsa bu durum ülkeye refah artışı getirecektir. Ülkenin verimlilik temellerini oluştururken mikro ekonomik rekabet bileşenleri olan; iş ortamının kalitesi, kümelerin bulunduğu aşama ve şirket operasyonlarının ve stratejilerinin gelişmişlik seviyesi rekabet edebilirliğin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Mikro olgular yanında işletmelerin etkin ve verimli üretimi başarabilmeleri için makro unsurları oluşturan politik kurumlar, altyapı, makroekonomik istikrar ve sağlık-öğretim gibi temel gereksinimlerin de yeterli ve güncel olmaları gerekmektedir.

Ölçüm yapılmadan önce ülkeler gelişim aşamalarına göre sınıflandırılmakta ve ülke ağırlıkları belirlenerek hesaplamalar buna göre yapılmaktadır. Bunun nedeni 137 ekonominin tümünün de aynı kalkınma aşamasında olmamasından kaynaklanmaktadır.

Ülkelerin gelişim aşamalarını belirlemek için iki kıstas

Şekil 1: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeks Çerçevesi: 12 Bölüm

Kaynak: Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, 2017-2018

kullanılmaktadır. Bunların birincisi, kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla düzeyidir. İkincisi ise ülke ekonomilerin ne ölçüde faktör odaklı olduğunu ölçmeye yönelik oluşturulmuş değişkendir¹. Bu iki kıstasın değerlendirilmesi sonucunda ekonomiler faktör odaklı, etkinlik odaklı ve inovasyon odaklı olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılırlar. Bunun yanında, iki gelişim aşaması arasında yer alan ekonomiler geçiş aşamasında olarak sınıflandırılacaklardır.

Bir ekonominin puanlaması Rekabet Edebilirliğin 12 bölümü ile ilgili geliştirilen ve iş çevrelerine dağıtılan 130 sorudan oluşan 'Yönetici Görüşleri Anketi'ne verilen cevaplar kullanılarak yapılmaktadır. 2017 sonbaharında bu amaçla 100 işletmeye yönelik anket yapılmıştır. Bunun yanında, ilgili ekonomide yayınlanmış ekonomik ve sosyal istatistiklerden de yararlanarak hesaplamalar tamamlanmaktadır. Kuzey Kıbrıs için, 2016 yılında yayınlanmış sosyo-ekonomik veriler kullanılarak çalışma yürütülmüştür. Her bölüm ve içerisinde yer alan sorular kendi başlık konusuna göre ayrı ayrı puanlanmakta ve ardından genel ülke puanına ulaşılmaktadır. GCI rakamları 1 ile 7 arasında değişmektedir. 1 en düşük rekabet düzeyini, 7 ise en yüksek rekabet düzeyini ifade etmektedir. Bu standart hesaplama yöntemi sonucunda, ülkelerin diğer ülkelere göre rekabet edebilirlik durumu karşılaştırmalı olarak kolayca belirlenebilmektedir. Kullanılan yöntem ile ilgili detaylı bilgi EK3'te sunulmuştur.

DEF'un geliştirdiği ve yukarıda özetlenen bu yöntem, her yıl yapılan güncelleme ve düzeltmeler de dikkate alınarak Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliği hesaplamak için kullanılmaktadır. Kuzey Kıbrıs ekonomisinin 2017-2018 rekabet edebilirliğinin hesaplanması için birinci adım olarak gelişim aşaması belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

2016 yılı istatistiklerine göre kişi başına geliri cari fiyatlarla 13 bin Amerikan doları civarında olan bir ekonominin, gelir kriterine göre etkinlik odaklı aşama ile inovasyon odaklı aşama arasındaki geçiş ekonomileri olan Brezilya, Malezya ve Türkiye gibi ülkelerle birlikte yer alması gerekirdi. Ancak, birincil veri kaynağı olarak iş çevrelerinin anket sonuçlarından oluşturulan göstergeler ve bunun yanında diğer ikincil veri kaynağı olarak istatistikler incelendiğinde, Kuzey Kıbrıs ekonomisinin ancak etkinlik odaklı gelişim aşamasında olabileceğine karar verilmiştir. Özellikle geçiş döneminde olan diğer ekonomilerin istatistikleriyle Kuzey Kıbrıs ekonomisinin istatistikleri karşılaştırıldığında, Kuzey

Tablo 1: Gelişim Aşamalarına Göre Bazı Ekonomiler

Gelişim Aşamaları	Gelişim Aşamalarına Göre Sınıflandırma				
	Aşama 1: Faktör Odaklı	Aşama 1'den 2'ye Geçiş	Aşama 2: Etkinlik Odaklı	Aşama 2'den 3'e Geçiş	Aşama 3: Inovasyon Odaklı
Ekonomiler	Bangladeş Gana Mali Pakistan Yemen	Azerbaycan Kuveyt Filipinler Ukrayna Viyetnam	Arnavutluk Bulgaristan Mısır Kuzey Kıbrıs Güney Afrika	Arjantin Hırvatistan Macaristan Suudi Arabistan Türkiye	Almanya Birleşik Krallık ABD Güney Kıbrıs Tayvan

Kaynak: Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, 2017-2018 ve KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları

Kıbrıs göstergelerinin diğer ekonomilerden oldukça uzakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu gerçeklerden yola çıkarak, Kuzey Kıbrıs ekonomisi 2'nci gelişim aşamasında, diğer bir deyişle etkinlik odaklı aşamada yer almasına karar verilmiştir. Benzer ayarlamayı 2016 yılı itibarı ile kişi başı geliri 26 bin Amerikan doları olan Kuveyt örneğinde de gözlemlemek mümkündür. Bu ülke, DEF'in belirlediği kıstaslara göre ancak 1. geçiş dönemi olan faktör odaklı ekonomi ile etkinlik odaklı ekonomiler arasında yer alabilmişlerdir.

Buna göre, Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirlik hesaplamalarında temel gereksinimler başlığındaki bölümlerin toplamına ağırlık olarak yüzde 40, etkinlik başlığı altında yer alan bölümlerin toplamına yüzde 50 ve son olarak da inovasyon başlığı altındaki başlıklara da toplam yüzde 10 puan verilecektir.

Bu ağırlıklarla Kuzey Kıbrıs ekonomisinin rekabet edebilirliğini artırması için faktör piyasalarının etkinliğini iyileştirme yönünde yoğunlaşması ve firma bazında üretim aşamalarını daha etkin kılması öncelikleri arasında olmalıdır. Bunu sağlayacak kilit faktörler arasında, yükseköğretimin sektöre yönelik beşeri kaynak yetiştirmesi, mal ve hizmet piyasalarında etkinliğin yani rekabetin sağlanması, emek piyasasında esnekliğin olması ve finansal piyasaların ekonomiye daha etkin kaynak sağlayıcı olması bulunmaktadır. Bunun ötesinde, ölçek sorununun aşılması için yeni piyasalara erişim sağlaması ve üretimde teknolojilerin daha yaygın ve güncel olması da Kuzey Kıbrıs ekonomisinin rekabet edebilirliğini önemli ölçüde arttırabilecektir.

1 İkinci kriterde ülkenin toplam mal ve hizmet ihracatında, doğal kaynak ihracat payı dikkate alınır. Bu payın yüzde 70'den fazla olması durumunda ekonominin büyük ölçüde faktör odaklı olduğuna karar verilir.

Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Gücünün Gelişimi

Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Gücünün Gelişimi

Küresel Rekabet Edebilirlik

Kuzey Kıbrıs'ta Rekabet Edebilirlik: Üç Ana Bileşenin Gelişimi

Kuzey Kıbrıs'ın On İki Başlık Altına Rekabet Edebilirliği: On Yıllık Gelişim (2008-2017)

Seçilmiş Ekonomilerle Performans Karşılaştırma

Rekabet Edebilirlik ve Orta Gelir Tuzağı

Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Gücünün Gelişimi

Kuzey Kıbrıs ekonomisi rekabet edebilirlik hesaplaması 2017 yılı son çeyreğinde yapılan yönetici görüşleri anketi ve 2016 yılı yayınlanmış verileriyle hesaplanmıştır. Dünya Ekonomik Forumunun (DEF) kullandığı bu yöntem sayesinde bir taraftan 2016 yılının sosyal ve ekonomik gerçekleşmiş verilerini, diğer taraftan ise işletme yöneticilerine yönelik gerçekleştirilen anket sayesinde 2017 yılına ilişkin güncel algılamalar ölçülmüştür.

Belirtilen yöntemle yapılan hesaplamalar sonucunda Kuzey Kıbrıs ekonomisinin rekabet edebilirlik puanı 7 üzerinden 3.77 olarak hesaplanmıştır. Bu puan ile Kuzey Kıbrıs 137 ülke içerisinde 109'uncu sırada yerini almıştır. Geçen yıla göre 0.07 daha fazla puan alan Kuzey Kıbrıs, GCI sıralamasında 5 sıra birden ilerlemiştir (Tablo 2, Şekil 2). Kuzey Kıbrıs'ın ilerleme göstermesinde performansının iyileşmesi yanında rekabet edebilirliği daha yüksek olan Barbados, Fildişi Sahili, Gabon ve Makedonya gibi ülkelerin 2017-2018 listesi dışı kalması olumlu etki yapmıştır. Bunun yanında Seyşeller'in listeye eklenmesi Kuzey Kıbrıs'ı sıralamada 1 sıra geriletmiştir. Sonuçta, Kuzey Kıbrıs hem ülke puanı hem de sıralamada sınırlı da olsa bir iyileşme göstermiş ve ilerleme sağlamıştır.

Tablo 2: Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Edebilirlik Endeksindeki Performansı (2008-2017)

Dönem	Puan (1-7)	Sıralama
KRE 2017-2018	3.77	109
KRE 2016-2017	3.70	114
KRE 2015-2016	3.56	121
KRE 2014-2015	3.68	114
KRE 2013-2014	3.64	118
KRE 2012-2013	3.54	123
KRE 2011-2012	3.58	118
KRE 2010-2011	3.51	117
KRE 2009-2010	3.65	99
KRE 2008-2009	3.43	117

Kaynak: KTTO rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Rekabet edebilirlik puanı 3.77 ve 109uncu sırasıyla Kuzey Kıbrıs diğer ülkelere göre rekabet gücünün çok gerilerde olmaya devam ettiğini göstermektedir. Kuzey Kıbrıs'ın aldığı puanı ve sırası El Salvador, Cape Verde, Gana ve Etiyopya gibi gerek yaşam standartları, gerekse kişi başı gelir olarak çok düşük oranlarda olan ülkelerle yarıştığını göstermektedir (Bkz.Tablo 3).

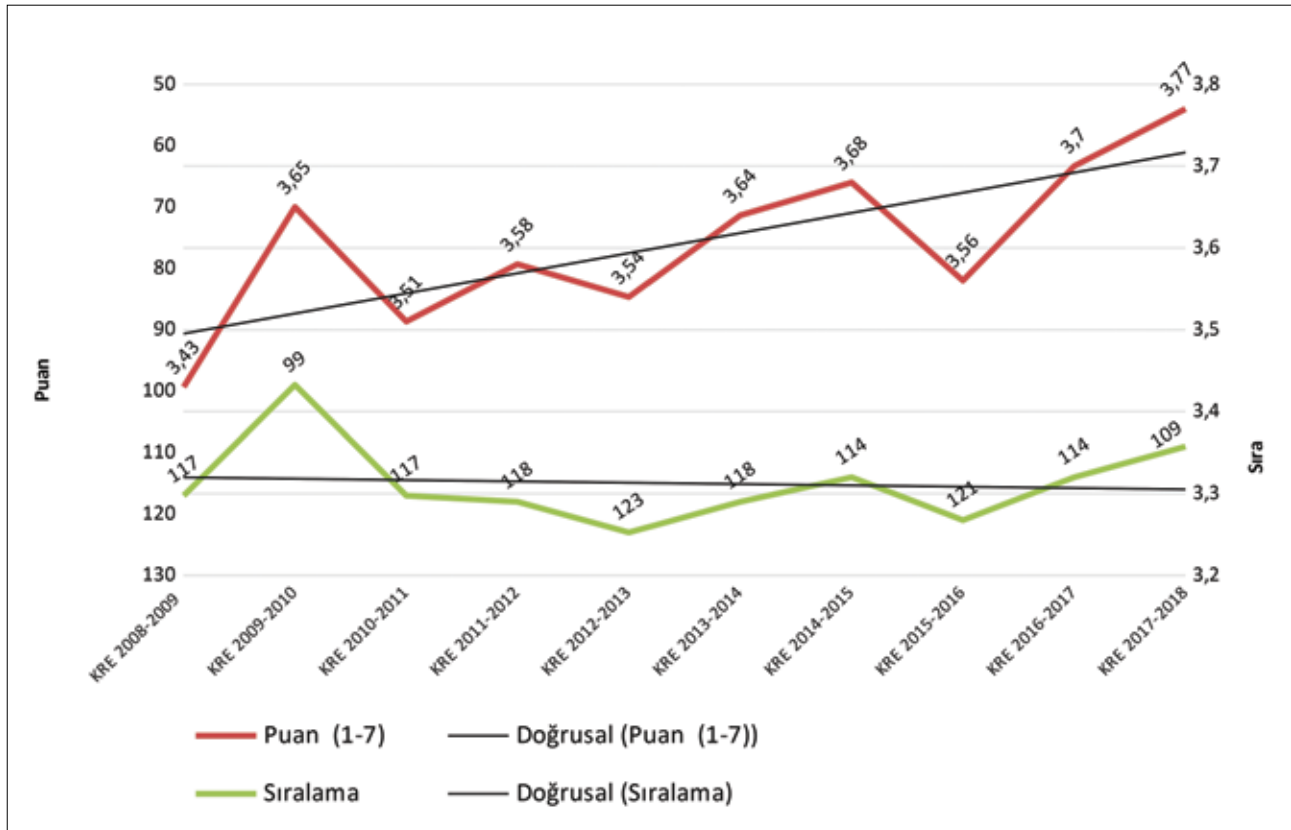
Bu yıl rekabet edebilirlik çalışmasının onuncusu yapılmaktadır. Şekil 2 den de takip edileceği üzere son on yılda Kuzey Kıbrıs ekonomisi rekabet edebilirlik puanı 3.40'lar ile 3.70'ler arası seyretmiş ve bu yıl 3.77 ile en yüksek puanı elde etmiştir. Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliğinin gelişimi puan bazında olumlu bir eğilim yakalamış olsa bile bunun diğer ülkelere kıyasla yeterli olmadığı ülke sıralamalarında kendini göstermektedir. DEF'un her yıl yaklaşık olarak 140 ülke için gerçekleştirdiği sıralamada Kuzey Kıbrıs ülke puanı artsa bile sıralamada 100 ile 120inci arasında yer almaya devam etmektedir. Bu da aslında Kuzey Kıbrıs'ın rekabet gücünün diğer ülkelere görece olarak yeterince artmadığı ve bu sebepten dolayı da son on yıllık dönemde ülke sıralamasında belirgin bir ilerleme sağlanamamıştır. Bir başka ifadeyle Kuzey Kıbrıs rekabet edebilirliği daha iyi olan ülkelere göre yeterince gücünü artıramamış, bu da yerinde saymasına neden olmuştur. Bunun temelinde ülke gelişimi ve kalkınması için gerekli yapısal dönüşümün ve değişimin gerektiği hızda ve yönde olmamasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik yapının topluma gerekli refahı sağlayacak reformları gerçekleştiremediği gibi, dünya gelişmelerine de yeterince uyum sağlayamamıştır.

DEF 2017-2018 Rekabet Edebilirlik raporunun belirlediği sıralamaya göre İsviçre 5,86 puanla geçen yıl olduğu gibi birinci sırayı korurken, geçen yılın 3'üncüsü olan Amerika

Birleşik Devletleri (ABD) gelişme göstererek Singapur'u da geride bırakmış ve bu yılın ikincisi olmayı başarmıştır (Bkz. Tablo 3). Hollanda ve Almanya sırasıyla 5inci ve 6ncı sıralarını korurken, Hong Kong önemli bir gelişme göstererek 9uncu sıradan 6ncı sıraya yükselmiştir. İlk 10 sırayı toplamda 6 Avrupa ülkesi (5'i AB üyesi), ABD ve Uzak Doğudan Singapur, Hong Kong ve Japon almıştır. En büyük ekonomik ortağımız durumunda olan Türkiye geçen yıla göre iki sıra yükselerek 53üncü olmuştur. Çarpık bir ekonomik etkileşim içerisinde olduğumuz Güney Kıbrıs, yaşadığı ekonomik krizi hızlı bir şekilde atlatması göstergelere de yansımıştır. Son yılda 19 sıra birden yükselerek 64üncü sırada yerini almıştır ve hızlıca kriz öncesi bulunduğu 40lara doğru yavaşmaktadır. Küresel finansal kriz sonrası baş gösteren ekonomik sorunlarına çözümler üretmekte zorlanan Yunanistan, geçen seneye göre 1 sıra daha gerileyerek 87 sırada yer bulmuştur.

Dünya ekonomisinin ABD ve AB yanında yeni büyüme motorları olarak kabul edilen Çin ve Hindistan sırasıyla 27 ve 40ıncı sıralarını alırken, diğer gelişen piyasalar olarak tanımlanan Rusya 38inci, Meksika 51inci ve Brezilya 80inci sıradadır. 2017-2018 Rekabet Edebilirlik açısından sıralamada en kötü üç ekonomi sondan başlayarak sırasıyla Yemen, Mozambik ve Çad gelmektedir. Bu ülkelerin puanları 7 üzerinden üçün altındadır (Bkz. Tablo3).

Şekil 2. Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Edebilirlik Puanı ve Dünya Sıralamasındaki Gelişimi (2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Tablo 3: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 2017-2018 Sıralaması ve 2016-2017 Karşılaştırması

KRE 2017 - 2018			KRE 2016 - 2017 Önceki Sıralama (139 ülke)
	Ülke / Ekonomi	Skor	
1	İsviçre	5,86	1
2	ABD	5,85	3
3	Singapur	5,71	2
4	Hollanda	5,66	4
5	Almanya	5,65	5
6	Hong Kong	5,53	9
7	İsveç	5,52	6
8	Birleşik Krallık	5,51	7
9	Japonya	5,49	8
10	Finlandiya	5,49	10
11	Norveç	5,40	11
12	Danimarka	5,39	12
13	Yeni Zelanda	5,37	13
14	Kanada	5,35	15
15	Tayvan	5,33	14
16	İsrail	5,31	24
17	Birleşik Arap Emirlikleri	5,30	16
18	Avusturya	5,25	19
19	Lüksemburg	5,23	20
20	Belçika	5,23	17
21	Avustralya	5,19	22
22	Fransa	5,18	21
23	Malezya	5,17	25
24	İrlanda	5,16	23
25	Katar	5,11	18
26	Kore	5,07	26
27	Çin	5,00	28
28	İzlanda	4,99	27
29	Estonya	4,85	30
30	Suudi Arabistan	4,83	29
31	Çek Cumhuriyeti	4,77	31
32	Tayland	4,72	34
33	Şile	4,72	33
34	İspanya	4,70	32
35	Azerbaycan	4,69	37
36	Endonezya	4,68	41
37	Malta	4,65	40
38	Rusya	4,64	43
39	Polonya	4,59	36
40	Hindistan	4,59	39
41	Litvanya	4,58	35
42	Portekiz	4,57	46
43	İtalya	4,54	44
44	Bahreyn	4,54	48
45	Mauritius	4,52	45
46	Brunei	4,52	58
47	Kosta Rika	4,50	54
48	Slovenya	4,48	56
49	Bulgaristan	4,46	50
50	Panama	4,44	42

KRE 2017 - 2018			KRE 2016 - 2017 Önceki Sıralama (139 ülke)
	Ülke / Ekonomi	Skor	
51	Meksika	4,44	51
52	Kuveyt	4,43	38
53	Türkiye	4,42	55
54	Latviya	4,40	49
55	Vietnam	4,36	60
56	Filipinler	4,35	57
57	Kazakistan	4,35	53
58	Ruanda	4,35	52
59	Slovakya	4,33	65
60	Macaristan	4,33	69
61	Güney Afrika	4,32	47
62	Umman	4,31	66
63	Botsvana	4,30	64
64	Güney Kıbrıs	4,30	83
65	Ürdün	4,30	63
66	Kolombiya	4,29	61
67	Gürcistan	4,28	59
68	Romanya	4,28	62
69	İran	4,27	76
70	Jamaika	4,25	75
71	Fas	4,24	70
72	Peru	4,22	67
73	Ermenistan	4,19	79
74	Hırvatistan	4,19	74
75	Arnavutluk	4,18	80
76	Uruguay	4,15	73
77	Karadağ	4,15	82
78	Sırbistan	4,14	90
79	Tacikistan	4,14	77
80	Brezilya	4,14	81
81	Ukrayna	4,11	85
82	Butan	4,10	97
83	Trinidad ve Tobago	4,09	94
84	Guatemala	4,08	78
85	Sri Lanka	4,08	71
86	Cezayir	4,07	87
87	Yunanistan	4,02	86
88	Nepal	4,02	98
89	Moldovya	3,99	100
90	Namibya	3,99	84
91	Kenya	3,98	96
92	Arjantina	3,95	104
93	Nikaragua	3,95	103
94	Kamboçya	3,93	89
95	Tunus	3,93	95
96	Honduras	3,92	88
97	Ekuador	3,91	91
98	Laos	3,91	93
99	Bangladeş	3,91	106
100	Mısır	3,90	116

KRE 2017 - 2018			KRE 2016 - 2017 Önceki Sıralama (139 ülke)
	Ülke / Ekonomi	Skor	
101	Moğolistan	3,90	102
102	Kırgızistan	3,90	111
103	Bosna Hersek	3,87	107
104	Dominik Cumhuriyeti	3,87	92
105	Lübnan	3,84	101
106	Senegal	3,81	112
107	Seyşeller	3,80	n/a
108	Etiyopya	3,78	109
109	Kuzey Kıbrıs	3,77	114
109	El Salvador	3,77	105
110	Cape Verde	3,76	110
112	Paraguay	3,71	118
113	Tanzanya	3,71	117
114	Uganda	3,70	113
115	Pakistan	3,67	123
116	Kamerun	3,65	120
117	Gambiya	3,61	124
118	Zambiya	3,52	119
119	Gine	3,47	n/a
120	Benin	3,47	125
121	Madagaskar	3,40	129
122	Svaziland	3,35	n/a
123	Mali	3,33	126
124	Zimbabve	3,32	127
125	Nijerya	3,30	128
126	Kongo	3,27	130
127	Venezuela	3,23	131
128	Haiti	3,22	n/a
129	Burundi	3,21	136
130	Sierra Leone	3,20	133
131	Lesotho	3,20	121
132	Malavi	3,11	135
133	Moritanya	3,09	138
134	Liberya	3,08	132
135	Çad	2,99	137
136	Mozambik	2,89	134
137	Yemen	2,87	139

	Doğu Asya ve Pasifik
	Avrasya
	Avrupa ve Kuzey Amerika
	Latin Amerika ve Karayipler
	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
	Güney Asya
	Aşağı Sahra Afrika

Küresel Rekabet Edebilirlik

Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksindeki (KRE) ilk sırayı son dokuz yıldır birinci olan İsviçre bu yılda 5.86 puan alarak yeniden elde etmiştir (Tablo 3). İlk on sırada beş Avrupa Birliği üye ülkesi (sırasıyla Hollanda, Almanya, İsveç, Büyük Britanya ve Finlandiya), bir Kuzey Amerika (ABD) ve üç Uzak Doğu ülkesi (Singapur, Hong Kong ve Japonya) yer almaktadır. Sıralamada ikinciliği son 5 yıldır elinde bulunduran Singapur, bu yıl üçüncü sıraya gerilemiştir. Küresel finansal krizin başladığı yer olarak kabul edilen ABD, ekonomik olarak en fazla etkilenen ekonomiler arasında idi. Bu durum ABD’ni rekabet edebilirlikte önemli ölçüde gerilere itmişti. Yalnız son 4-5 yıldır gösterdiği gelişim ve ekonomideki toparlama ile yeniden üst sıralarda yerini almış ve birinci durumunda olan İsviçre ile puanını 0.01 indirmiştir. Diğer iki Asya ülkesi biri olan Hong Kong dikkate çekici bir yükseliş göstermiş ve dokuzuncu sıradan altıncı sıraya yerleşmiştir. Japonya ise geçen yıla göre bir sıra gerileyerek dokuzuncu sırada yerini almıştır.

İsviçre’nin son 9 yıldır birinci sırada yer almaya devam etmesi genelde bütün başlıklarda en iyiler olması yanında ülke puanını istikrarlı bir şekilde artırmasıyla sağlanmıştır. Hayat kalitesinin yüksek olmasını ve iş yapabilirliği sağlayan en önemli temel gereksinimler başında güçlü kurumlar, altyapı ve eğitilmiş ve sağlıklı işgücü gelmektedir. Ülkenin en güçlü olduğu alanlar inovasyon ve işgücü piyasasındaki etkinliği geçen yılda olduğu gibi devam etmektedir. İşletmelerin gelişmişliği yanında ülkenin dikkat çeken en belirgin üstünlüğü; üniversitelerin iş dünyasıyla işbirliği ile yapılan yüksek orandaki araştırma ve geliştirme (R&D) çalışmaları sonucu kolaylıkla pazar bulan ürünleri üretebilmesidir.

Bu yıl KRE sıralamasında ikincisi sırayı son 5-6 yıldır devamlı gelişim gösteren ABD almıştır. Temel gereksinimler başlığı altındaki iyileşme ile işletmelerin algılamalarının olumluya dönüşmesi bu yükselişte önemli etkenlerdir. Amerikan ekonomisinin en önemli gücü etkinlik artırıcıların performansının yüksek olması ve inovasyon ile işletme gelişmişliğinde gösterdiği devamlılıktır. Her ne kadar da makroekonomik ortam sıralamasında ilk ona girmese de işletmelerin gelişmişliği ve piyasalarda kaynakların etkin kullanımı ABD’ni Dünyanın en rekabet edebilir ikinci ülkesi olmasını sağlamıştır.

Singapur’un 5,71’lik ülke puanı ile ikinci sırayı ABD’ne kaptırsa da Asya’da rekabet edebilirliği en güçlü ekonomi olmaya devam etmektedir. Bunun temelinde 12 bölümden oluşan rekabet edebilirlik endeksinin 7 bölümünde ilk üç sırada olması yatmaktadır. Özellikle dünya çapında kamu sektörü performansının birinci olması dikkat çekicidir. Ulaşım altyapısı, emek piyasasındaki etkinlik, finans piyasasının

gelişmişliği rekabet edebilirliğin güçlü olmasını sağlarken, deflasyon sorunundan dolayı yaşanan piyasa baskısı makroekonomide az da olsa bozulmaya neden olmuştur.

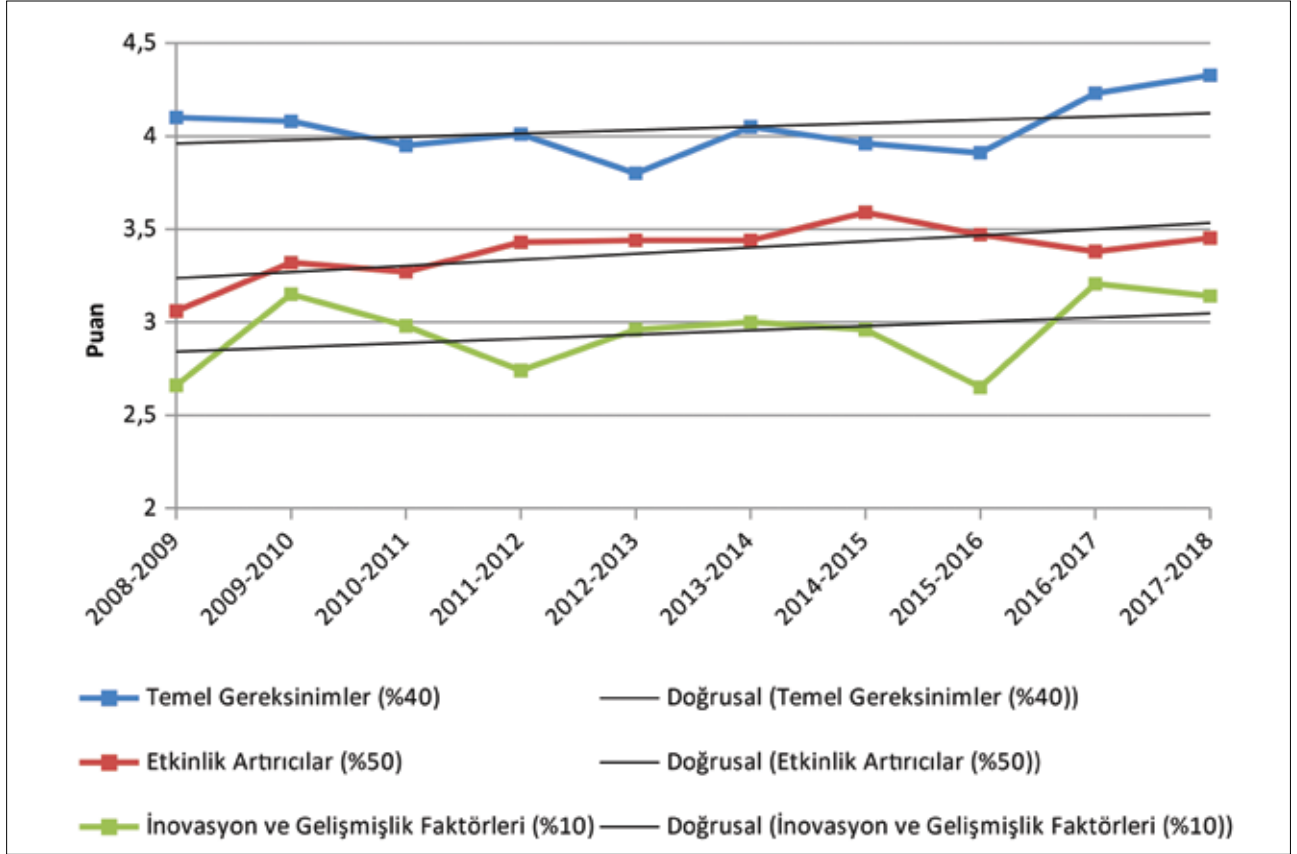
KRE sıralamasında 4üncü ve 5inci sırayı iki AB üyesi almıştır. Hollanda’nın güçlü eğitim sistemi, bireyler ve işletmelerin yüksek derecede teknolojiye hazır olması rekabetçi olmalarına büyük ölçüde destek veriyor. Diğer taraftan Almanya dünyada inovasyon kapasitesi ve işletmelerin gelişmişliği açısından 5inci sırada yer almaktadır. Birleşik Krallık bu yıl bir sıra gerileyerek 8inci olmuştur. Bu gerileme henüz “Brexit” müzakerelerinin etkileri yansıtmasa da, önümüzdeki yıllarda AB’den ayrılmanın rekabet edebilirliği olumsuz etkileyeceği beklenmektedir.

Küresel finansal Krizin yaşanmasından on yıl sonra Avrupa ekonomileri ihtiyatlı büyüme sinyalleri veriyor. 2017 yılında ekonominin 1.9 oranında büyümesi beklenirken, bu toparlanma halen kırılgan olarak görülmektedir. Özellikle emek piyasasındaki yüksek oranlı genç işsizlik, orta vasıflı işgücünün azalması, yatırım seviyesinin eski dönemlere göre düşük kalması ve dijital, enerji ulaşım gibi altyapılarındaki eksiklikler büyümeyi olumsuz etkileyebilecektir.

Euroasia ekonomilerinin rekabet edebilirliği son yılda gelişme göstermiş ve 2015 yılı ekonomik duraklamasının da 2017 sonu itibarıyla aşılabacağı beklenmektedir. Özellikle düşük enflasyon, teknolojik hazırlıktaki gelişim, inovasyon ve ilköğretim göstergelerindeki artış tüm rekabet edebilirlik faktörlerinde iyileşmesine zemin oluşturmuştur. Bölgenin en büyük iki ticaret ortağı durumundaki Rusya ve Cindeki performans, iş yapma algılarını olumlu etkilemiştir. Bu olumlu gelişmelerin yanında, işgücü piyasasındaki etkinliğin azalması, altyapı, makroekonomik ortam, finansal gelişim ve inovasyon ortamının oluşturulması alanlarında eksiklikler devam etmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler’de son iki yıldır yaşanan ekonomik duraklamanın 2017 yılında 1.1 oranındaki büyüme ile aşılması beklenmektedir. Özellikle emtia patlaması sonunda ihracatın keskin düşüşü, dış ticaret açığının artması ve devlet gelirlerinin azalması sonrasında Latin Amerika ekonomileri yavaş yavaş toparlanma başladı. Dış ticaretin bozulmasıyla ulusal paralar önemli ölçüde değer kaybetmiş, bu değer kaybı ihracatı otomatik olarak olumlu etkilemesi beklenilmisti. Yalnız bu tam olarak gerçekleşmedi ve büyümenin beklenenin çok altında gerçekleşmesine neden olmuştur. Rekabet gücünün düşük olmasına neden olan ana faktörler arasında özellikle kurumların zayıflığı, altyapı eksiklikleri, emek piyasasının etkin olmayışı ve inovasyon alanında gelişimin sağlanamaması gelmektedir. Düşük verimlilik, yüksek kayıt dışılık, ihracat çeşitliliğinin

Şekil 3. Rekabet Edebilirliğin Üç Ana Bileşen Gelişimi (Puan, 2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

az olması ekonomik büyümenin yeni işgücüne yeterince iş imkanı yaratmasına ve artan kamu hizmetleri talebinin karşılanamamasına neden olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ın en önemli ticaret ortağı durumundaki Türkiye, iki sıra ilerleyerek 53üncü sırada yerini almıştır. Her ne kadar da 2012 yılında eriştiği 43üncü sıradan uzak olsa da, en dikkat çekici gelişmeyi son yıllarda aldığı güncel teknolojiler ve mobil sistemlerini güçlendirmesi olmuştur. Türkiye'nin rekabet edebilirliğini artırması için kurumsal yapılanmayı güçlendirmesi, emek piyasasındaki katılıkları azaltmaya devam etmesi ve en önemlisi finansal piyasalarının etkinliğini ve istikrarını güçlendirmesi gerekmektedir. 2017 yılının ilk yarısında Türk lirasındaki değer kaybı, mal ve hizmet ihracatını olumlu etkilemiştir. Bunun yanında maliye ve para politikaları ile iç talebi artırma yoluna gitmiştir. Bunlarla birlikte 2017 büyüme rakamının 2.7 olması beklenmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta Rekabet Edebilirlik: Üç Ana Bileşenin Gelişimi

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere, ülke ekonomilerinin rekabet edebilirliği ölçümü için üç ana bileşen kullanılmaktadır. Bunlar sırasıyla temel gereksinimler, etkinlik artırıcılar ve

inovasyon ve gelişmişlik faktörleridir. Kuzey Kıbrıs'ın bu üç bileşenin son on yıllık görünümü incelendiğinde (Şekil 3), en yüksek puanı "temel gereksinimler" aldığı ve bunun ülke toplam rekabet edebilirlik puanı olan 3.77'den daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu ana bileşeni "etkinlik artırıcılar" bileşeni takip etmektedir. Kuzey Kıbrıs'ın gelişim aşamasında olduğu bu bileşenin puanı ise ülke toplam rekabet edebilirlik puanı civarlarında, 3-3.50 arasındadır. "İnovasyon ve gelişmişlik faktörleri" ana başlığı, en düşük puanla, Kuzey Kıbrıs'ta yeniliğin ve inovasyonun yetersiz olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Üç ana bileşen bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs rekabet edebilirliğine en fazla katkırı temel gereksinimlerin sağladığı görülmektedir. Bunun yanında, inovasyon ve gelişmişlik faktörleri performansı en düşük ve katkısı en az olandır. Son on yıllık dönemde toplam puan olan yedinin yarısı kadar puan alamayan bu bileşen, ülke ekonomilerinin olmazsa olmazı durumunda olan işletmelerin gelişmişliğinde önemli sorunlar olduğunu işaret etmektedir. Bilgi ve teknoloji kullanımının yetersiz oluşu, işletmelerin ekonomide yenilikçi olmasını sınırlamış yüksek katma değerli üretime geçişin sağlanması başarılammıştır.

Ana bileşenler arasında en önemli durumda olan bileşen, Kuzey Kıbrıs'ın etkinlik odaklı ekonomi olarak tanımlanmasından dolayı "etkinlik artırıcılarıdır". Kaynaklarını daha etkin kullanarak rekabet etme gücünü artırbileceği ana bileşen durumunda olan "etkinlik artırıcılar" bileşeninde son on yıllık dönemde belirgin bir gelişme sağlanamamıştır. Puan olarak yedi üzerinde 3 ile 3.60 arası seyreden bu artırıcı, yükseköğretim, ürün piyasası, finans piyasası ve işgücü piyasası gibi ekonomiyi oluşturan ve kaynak sağlayan pazarların yeterince gelişmediğini göstermektedir. Bu tespit, Kuzey Kıbrıs'ta ekonomi yönetiminin bu konulara daha fazla önem vermesi gerektiğini işaret etmektedir. Kaynak kullanımının ve konu piyasalarda etkinliğin artırılması Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliğin artmasına ve ülke refahının yükselmesine önemli katkılar sağlayabilecektir.

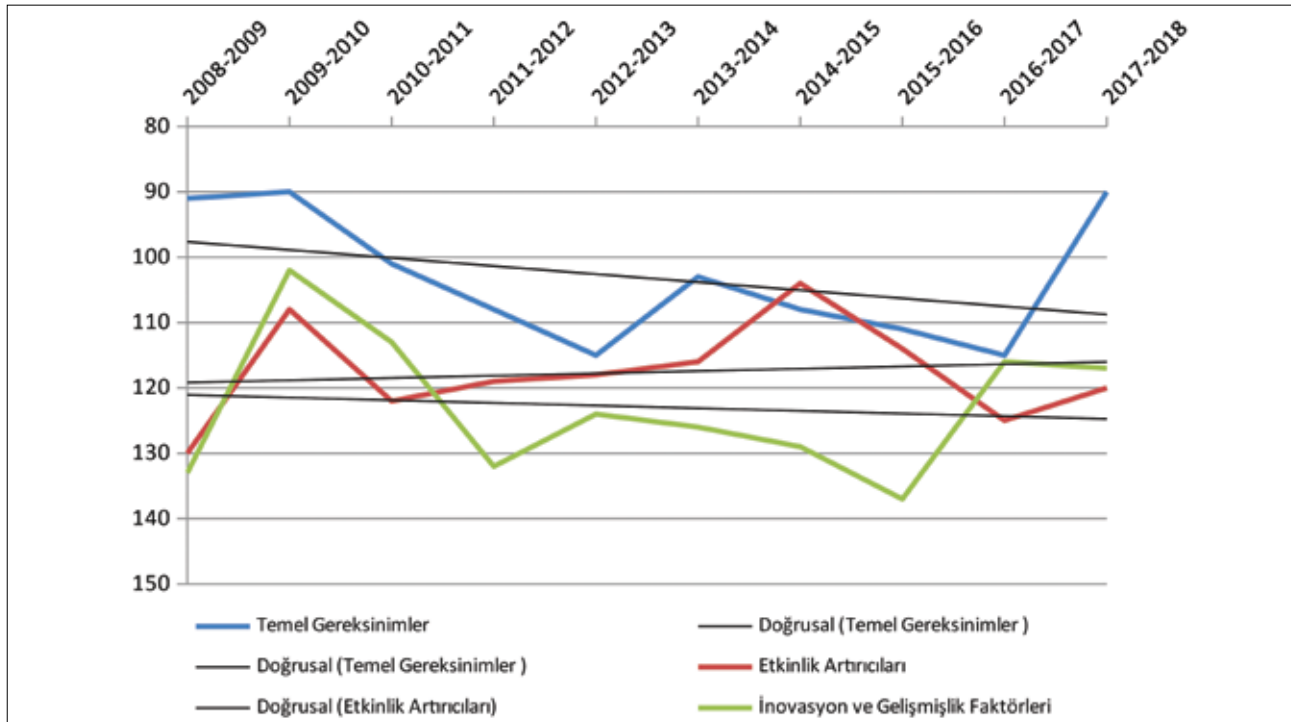
Kuzey Kıbrıs'ın üç ana bileşenini KRE ülke sıralamasına göre değerlendirdiğimizde, ülke performansının puanlamada gösterdiği performansa göre daha düşük performans gösterdiği ortaya çıkmaktadır (Bkz. Şekil 4. Son on yıllık sıralamalarda, puanlamada olduğu gibi temel gereksinimler ana bileşeni en yüksek sırada yerini alırken etkinlik artırıcılar orta ve inovasyon ile işletme gelişmişliği en alt sıralardadır. Son on yıllık gelişim açısından trend değerlendirildiğinde, temel gereksinimlerin diğer ülke ekonomilere göre sıralamalarda geriye gittiği ortaya çıkmaktadır. Bu da ülkemizde kurumlar, altyapı makroekonomik istikrar ve sağlık ile ilköğretim gereksinimleri diğer ülkelere göre yeterince gelişmemektedir. Bu durum etkinlik artırıcılarında kısmen daha iyidir. Son on yıllık dönemde, KRE ülke sıralamasına

göre etkin artırıcılar düşük olsa da artan eğilim göstermiştir. Kuzey Kıbrıs, KRE ülke sıralamasına göre üç bileşen arasında en kötü performansı işletme gelişmişliği ve inovasyon faktörlerinde göstermektedir. Eğilimin negatif olması Hükümetlerin işletmelerin gelişmesini sağlayacak ve ekonomide inovasyonu teşvik edecek politikalar üretilmesini işaret etmektedir.

Dünya Ekonomik Forumunun geliştirdiği rekabet edebilirlik çalışması işte tam da bu bağlamda önem arz etmektedir. Ülkeler gelişimlerini kendi iç dinamikleri yanında diğer ekonomilere göre yapmaları kaçınılmazdır. Küreselleşen dünyamızda üretilen mal ve hizmetleri daha fazla pazarlara erdirmek ve topluma arzu edilen refahı sağlayabilmek için rekabet etme kapasitesinin kendimize göre değil, diğer ülkelere göre artırmamız gerekmektedir. Ancak bu sayede piyasa gelişecek ve gelir yaratarak emek piyasasına yeni girenlere iş imkânı sağlayabilecektir.

2017-2018 yılı puan ve KRE üç ana bileşenin diğer ekonomilere göre hangi sırada yer aldığını baktığımızda temel gereksinimlerde 90'ncı, etkinlik artırıcılarında 129'nci ve inovasyon ve gelişmişlikte 117'nci sıradayız. Bu sıralamayı geçen yıl ile karşılaştırdığımızda özellikle temel gereksinimlerde gerçekleşen 0.10'luk puan artışı, sıralamayı da iyileştirmiş ve 115'inci sıradan 90'nci sıraya yükselmiştir. Benzer eğilimle etkinlik artırıcıları da iyileşme göstermiştir. Üç ana başlıktaki sıralama Kuzey Kıbrıs'ın toplamda rekabet edebilirlik sıralamasında ancak 109'uncu olmasını sağlamıştır.

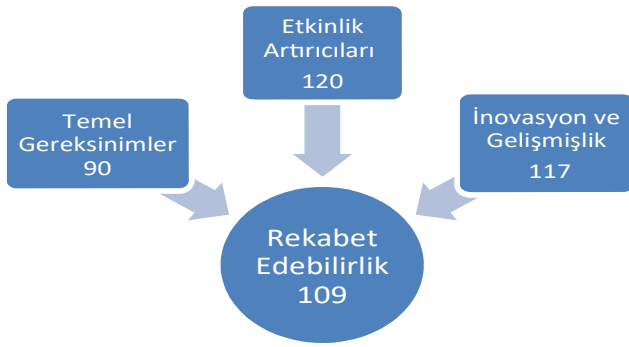
Şekil 4. Rekabet Edebilirliğin Üç Ana Bileşen Gelişimi (Sıra, 2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Şekil 5. Üç Ana Bileşen 2017-2018 Sıralaması

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2017)

Kuzey Kıbrıs'ın On İki Başlık Altına Rekabet Edebilirliği: On Yıllık Gelişim (2008-2017)

Raporun bu bölümünde rekabet edebilirliğin ölçümü için kullanılan üç bileşeni oluşturan oniki başlık derinlemesine değerlendirilecektir. Son on yıllık veriler kullanılarak yapılacak değerlendirmede oniki başlık sırasıyla temel gereksinimler, etkinlik artırıcılar ve inovasyon ve gelişmişlik faktörleri bileşen başlıkları altında değerlendirilecektir.

Temel Gereksinimler

Ülke ekonomilerinde ekonomik hayat yanında sosyal yaşantı için gerekli gereksinimler mevcuttur. Bunlar arasında kurumlar, altyapı, ekonomide istikrar ve sağlık ile eğitim büyük önem arz etmektedir. Kuzey Kıbrıs'ın temel gereksinimlerinin son on yıllık gelişimi değerlendirildiğinde en yüksek performansı sağlık ve ilköğretim almaktadır (Bkz. Şekil 6). Bu puan temel

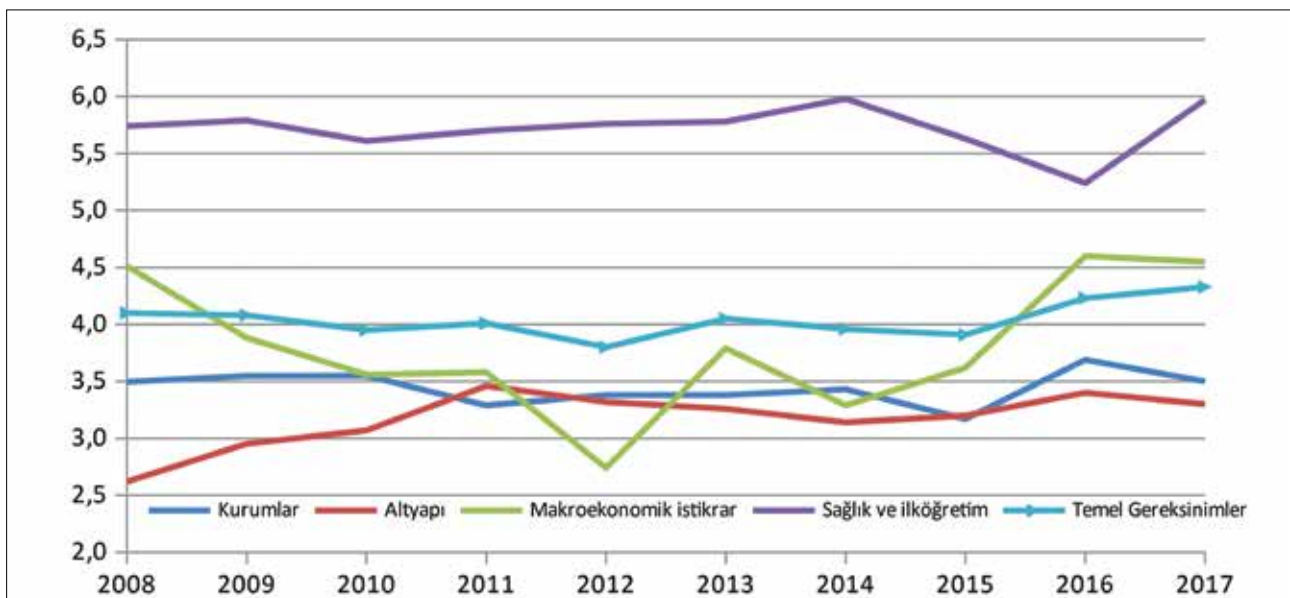
gereksinimler bileşeni ortalama puanı üzerindedir.

Özellikle sıtma, verem ve HIV yaygınlığının çok düşük olması ve işletmelere etkisinin olmaması bu başlığın yüksek puan almasına neden olmaktadır. Buna ilaveten ilköğretim kayıt oranının yüzde yüz olması bu alt başlığın yüksek puan almasına neden olmaktadır. Her ne kadar da ilköğretimde kayıt tam olsa da yönetici görüşleri anketinde eğitimin kalitesi düşük olarak ifade edilmiştir. Bu da aslında nicel olarak iyi görünen alanlarda, nitelik olarak sorun yaşadığını işaret etmektedir. Bu tespit özellikle temel gereksinimin en önemli başlığı olan ilköğretim için ivedi tedbir alınmasını işaret etmektedir.

Alt bileşenler arasında olan kurumlar son on yılda 3 ile 3.70 arasında puan olarak dalgalı bir seyir fakat pek gelişim gösterememiştir. Özellikle düzensiz ödemeler ve rüşvet, adam kayırma, kurumsal yönetim etkinliği ve fikri mülkiyet hakları gibi göstergeler düşük puanlar almıştır. Ekonomilerin olmazsa olması olan konu kurumlar ve kurumsallaşma, ülkenin rekabet edebilirliğinin iyileşmesini önemli ölçüde engellemektedir. Hâlbuki bu konular Kıbrıs konusundan bağımsız, fazla da finansman gerektirmeyen ve rahatlıkla düzenlenebilecek konulardır.

Kurumlar alt bileşeni altında diğer yıllara göre dikkat çekecek şekilde kötüleşen konular arasında terörizm işletme maliyeti, suç ve şiddetin işletme maliyeti ve organize suçların artmasıdır. Bunun yanında polis hizmetlerinin güvenilirliği puanında da 4.35 den 3.88'e varan bir düşüş gözlemlenmiştir. Özetle iş çevreleri, kriminal faaliyetlerinde bir artış gözlemlemekte ve bunun işletme maliyetlerine yansıdığı ifade etmektedir.

Şekil 6. Temel Gereksinimler ve Bileşenleri (2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Tablo 3. Kuzey Kıbrıs'ın On İki Başlık Altına Rekabet Edebilirliği (Sıra, 2008-2017)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Temel Gereksinimler	Kurumlar	94	88	89	115	110	107	100	124	83	96
	Altyapı	104	95	98	93	96	101	104	101	96	101
	Makroekonomik istikrar	99	111	125	139	142	124	136	123	74	79
	Sağlık ve ilköğretim	49	42	73	68	66	67	55	75	103	57
Etkinlik Artırıcılar	Yükseköğretim ve işbaşında eğitim	92	70	90	108	100	92	88	88	99	97
	Ürün piyasasının etkinliği	123	109	105	131	130	130	111	127	124	120
	İşgücü piyasası etkinliği	100	90	110	118	96	129	107	123	135	122
	Finans piyasasının gelişmişliği	128	128	116	108	97	77	56	97	95	102
	Teknolojik hazırlık	47	46	94	40	74	74	69	66	63	63
	Piyasa büyüklüğü	133	130	135	139	139	143	142	134	137	137
İnovasyon ve Gelişmişlik	İşletme gelişmişliği	129	110	106	140	141	139	134	141	125	127
	İnovasyon	132	101	120	115	98	109	115	137	102	100

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Temel gereksinimler bileşenin en kötü durumda olan alt bileşeni altyapıdır. İş çevrelere ülkenin altyapısını çok yetersiz bulmakta ve bundan dolayı altyapı kalitesine yedi üzerinden 2.15, yolların kalitesine 2.11 ve liman altyapısına 2.81 puan vermişlerdir. Türkiye'nin sağladığı finansman dikkate alındığında doğru ve zamanında kullanılması durumunda konu başlığın kısa sürede iyileşmesi başarılabılır. Bunun için projelendirme kapasitesinin artırılması ve TC yardım ve finansman kullanım oranının artırılması gerekmektedir.

Makroekonomik istikrar alt bileşeni diğer bileşenler arasında son beş yılda en iyi performansı gösterendir. Özellikle 2013 yılından sonra istikrarlı bir şekilde kamu maliyesinde sağlanan disiplin ve bundan dolayı ulusal tasarrufun yüzde 20'leri aşması, ekonomide istikrara önemli katkı sağlamıştır. Yalnız birikmiş borçların milli gelire oranının yüzde 165'e ulaşması yapısal bir sorun ve mali piyasalarda sistematik bir risk oluşturmaya başlamıştır. Bu sorunun aşılması yönünde adım atılması ve öngörülen reformların yapılarak borçların en azından faizlerinin geriye önenmesi için adım atılmalıdır. Bunun yanında gerek Türk Lirası (TL) gerekse yapısal sorunlardan kaynaklı çift haneli enflasyon, ekonomide istikrarsızlık yarattığı gibi alım gücünün erimesine neden olmaya devam etmektedir.

Tablo 3 Üç ana bileşen altında yer alan 12 alt bileşenin diğer ülkelere göre sıralamaları verilmiştir. Temel gereksinimler başlığı altında yer alan 4 alt bileşen genel olarak değerlendirdiğinde altıkları puanlara paralel, sağlık ve

ilköğretim en yüksek sıralarda yer bulurken, makroekonomik istikrarda son yıllarda görünen performans artışı Kuzey Kıbrıs'ı 79uncu sıraya kadar yükseltmiştir. Altyapı ve kurumlar alt bileşenleri son yıllarda kötüleşerek sırasıyla 101inci ve 96ıncı sıraya gerilemişlerdir.

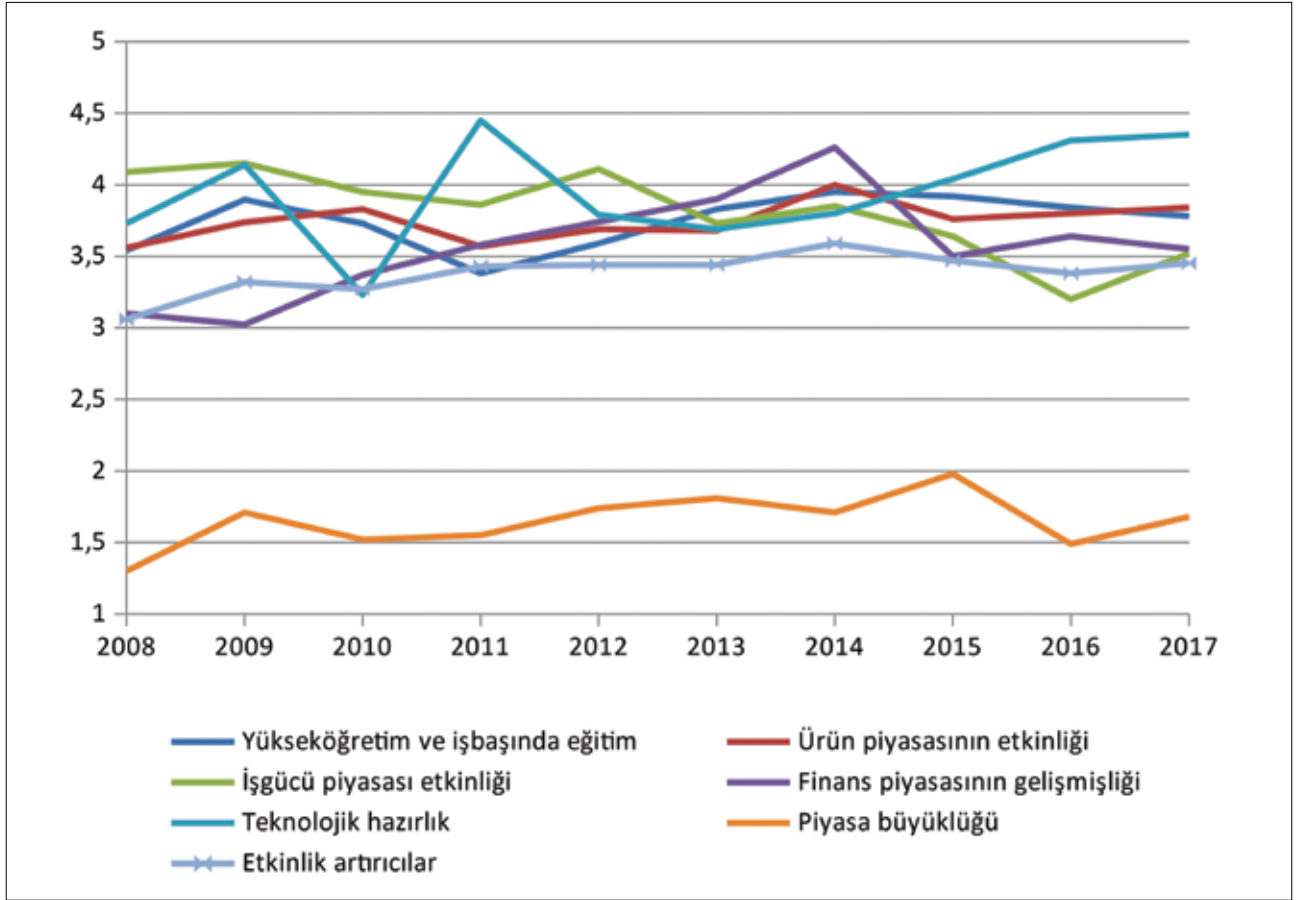
Son tahlilde, temel gereksinimleri oluşturan alt bileşenler son on yıllık dönemde makroekonomik istikrar hariç, diğer başlıklarda belirgin bir ilerleme kaydetmemişlerdir. Ülkelerin büyüme ve sürdürülebilir kalınmayı yakalayabilmeleri için kurumsallaşma, güçlü altyapı, istikrar ile eğitilmiş ve sağlıklı işgücüne ihtiyaçları vardır. Bu bağlamda Hükümet edenlerin özellikle kurumların güçlendirilmesi ve altyapının iyileştirilmesini öncelikli politika olarak gündemlerine almaları gerekecektir.

Etkinlik Artırıcılar

Etkinlik odaklı gelişim aşamasında olan Kuzey Kıbrıs için rekabet gücünü etkili bir şekilde artırmanın yolu bu bileşen altında yer alan toplam altı alt bileşende gelişme göstermesidir. Ağırlıklı olarak üretim faktörleri ve ürün piyasaları durumunun anlatıldığı bu bileşende, kaynakların etkin kullanılması ve piyasaların gelişmişliği ülkenin rekabet edebilirliğini belirlemektedir. Şekil 6'dan da takip edilebileceği üzere, altı alt bileşen arasında piyasa büyüklüğü hariç tümü 3 ile 4.5 puan arasına sıkışmış durumdadır. Son on yıllık dönemde belirtilen etkinlik artırıcılarda belirgin bir gelişme sağlanamamıştır. Bunun

Şekil 7. Etkinlik Artırıcılar ve Bileşenleri (2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

sonucunda da puan olarak çoğu etkinlik artırıcı ülke puanına yakın bir seviyede seyretmiştir.

Yükseköğretim ve eğitim kayıt olarak yüksek olmasına ve sırlamada yükseköğretimde 9uncu ortaöğretimde 66ıncı olunmasına rağmen işletmelerin bu etkinliklerle ilgili algılamaları düşüktür. Eğitim sisteminin kalitesi, matematik ve fen bilimleri eğitimi, yöneticilik ve işletme okullarının kalitesi işletmelerce istenilen düzeyde olmadığı yönündedir. Bunun yanında araştırma ve eğitim hizmetlerinin işletmeler için uygun olmadığı ve ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı algısı söz konusudur. KRE sıralamasına göre Kuzey Kıbrıs araştırma ve eğitim hizmetlerinin uygunluğunda 125inci sıradadır. Kuzey Kıbrıs'ta çalışanlara işbaşı eğitim verilmesi de çok düşüktür. Bu alanda puan 3.13 ve ülke sıralaması da 137 ülke içerisinde 130uncu durumundadır (Bkz. Tablo 3). Bu yıl hazırlanan tema çalışması için yapılan ankette de işbaşı eğitimin yeterince verilmediği net bir şekilde tespit edilmiştir.

Üniversiteler adası durumundaki Kuzey Kıbrıs'ta iş çevreleri üniversiteler ile işbirliğine giderek hangi nitelikte mezunlar istediklerini belirtmeli, kendi kapasitelerini geliştirmeye yönelik araştırma alanları belirleyerek yenilikçi olma yollarını zorlamalıdır. Bunun yanında devletin işletmelere

iş başı eğitimi yaygınlaştırmaları için gerekli destekleri vermesi gerekmektedir.

Ürün piyasasının etkinliği son üç yıldır iyileşme göstermiştir. Ülke puanı 3.76'dan 3.84'e yükselmiştir. Yalnız bu puanlar ile Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliğini artırması ve bir üst lige çıkması zor olacaktır. Özellikle yerli piyasada rekabetin yoğun olmaması, belli firmaların piyasaya egemen olması, ticaretin önündeki engeller ve gümrük prosedürlerinin fazlalığı, ürün piyasasının etkinliğini büyük ölçüde olumsuz etkilemektedir. Ürün piyasasının etkin olmayışı, piyasanın derinleşmesini engellediği gibi, toplumun uygun fiyatlarda ve çeşitlerde ürünlere erişimini de kısıtlamaktadır. Piyasa etkinliğinin düşük olmasına neden olan diğer etmenler arasında şirket kurmanın maliyetli ve prosedürlerinin çok olması, vergi yükünün yüksek olması ve doğrudan yabancı yatırımcılara yönelik düzenlemelerin teşvik edici olamamasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki, belirtilen bu sorunlar Hükümetlerin alacağı tedbirlerle ortadan kalkabilecek durumdadır.

İşgücü piyasasının etkinliği alt başlığında son 4 yıldır sürekli bir gerileme söz konusudur. 2008-2012 yıllarında 4 puan civarında seyreden bu alt başlık son yıllarda

belirgin bir gerileme göstermiş ve ülke puanı 3.55'e kadar düşmüştür. Bu puan ile Kuzey Kıbrıs 137 ülke arasında 122inci durumdadır. Piyasa büyüklüğünden sonra en kötü sırada olan işgücü piyasası etkinliği işverenler açısından ücretlerin belirlenmesinde esnekliğin düşük olduğu, işe alma ve çıkarma yanında maaş ve üretkenlik ilişkisinin düşük olması belirtilmektedir. Bu algı geçen yıla göre daha da kötüleşmiştir. Bunun anlamı işverenlerin ödedikleri ücretler karşısında bekledikleri verimi alamadıkları verimlilikte düşüş olduğudur. Yapılan ankete göre ülkenin yetenekli insan tutabilme ve çekebilme kapasitesi düşüktür. Bunlar bir anlamda işletmelerin istedikleri nitelikte personeli kolay bulamadıkları ve bunun da üretim maliyetlerini artırdığı anlamına gelmektedir. İşletmeler için iş yaparken karşılaştıkları en problemleri faktörler arasında yetersiz eğitilmiş işgücü de yer almaktadır. Bu tespitler aslında Kuzey Kıbrıs işgücü piyasasında bir uyumsuzluk sorunu olduğunu işaret etmektedir. Bu konu detaylı bir şekilde tema çalışmamızda incelenmiştir.

Devlet Planlama Örgütü verilerine göre işsizlik son altı yıldır düşmekte ve 2016 yılında yüzde 6.4'e kadar gerilemiştir. Bu gösterge ve anketlere verilen cevaplar, işletmeler açısından işgücünün arz tarafında sorun olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanında profesyonel yönetime güvenme algısı ve kadınların işgücüne katılımında da son yıllarda iyileşme olsa da dünya sıralamasında sırasıyla 129uncu ve 109uncuyuz.

İşletmelerin ve hane halkı ekonomik faaliyetlerinin uygun maliyetlerle fonlanabilmesi ülkedeki finans piyasasının gelişmişliği ile ilgilidir. Finans piyasasının gelişmişliği geçen yıla göre çok az oranda gerileme göstermiştir. İşletmelere göre finansla hizmetlerin mevcudiyeti ve fiyat uygunluğu kötüleşirken, banka kredilerine ulaşım ve bankaların sağlamlığında iyileşme söz konusudur. İşletme algısının net olmadığı bu başlık, iş yaparken karşılaşılan en problemleri 5inci faktördür. Buda sektörün gelişmesi ve karlılığının devam etmesine rağmen iş insanlarının tam olarak memnun olmadıkları, işletmelerin uygun maliyetlerde finansmana erişemediklerini işaret etmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta en son teknoloji bulunmasında sıkıntı, firma düzeyinde teknoloji kullanımı düşük ve doğrudan yabancı yatırım ve teknoloji transferi çok az olsa da internet, geniş bant internet, uluslararası internet bant genişliğini ile mobil geniş bant kullanıcılarının kişi başı yüksek olması, ülkenin teknoloji hazırlık puanının 4.35 olmasını sağlamıştır. Bu puan ile Kuzey Kıbrıs 2017 yılında 63üncü sırada yerini almıştır.

Kıbrıs'ta devam eden çözümsüzlük durumu, Adanın kuzeyindeki ekonomiyi olumsuz etkilemekte gelişimine

engel olmaktadır. İşletmelerin doğrudan uluslararası piyasalara erişiminin olmaması, uluslararası talepten yeterince yararlanamamaları, piyasanın sığ kalmasına neden olmaktadır. Hizmetlere dayalı üretim yapısıyla Kuzey Kıbrıs hizmetlerini ulaşım kısıtı ve diğer içsel sorunlardan dolayı gerektiğinde pazarlayamamakta, piyasaya derinlik kazandıramamaktadır. Bunun yanında dış talebe sunulan hizmetlerde gerekli girdinin iç piyasadan sağlanamaması ve gereken katma değer yaratılamaması piyasanın sığ kalmasına neden olmaktadır. Bütün bunlar piyasa büyüklüğü alt bileşeninin ancak 1.5 ile 2 arasında bir puan alabilmesine ve diğer etkinlik artırıcılara göre çok geride kalmasına neden olmaktadır.

Kuzey Kıbrıs için önümüzdeki dönemde en fazla üzerinde durması gereken konu piyasasını büyütme olmalıdır. Bunun için büyük piyasalara erişim artırmaya yönelik spesifik politikalar uygulanmalı ve destekleme programları buna göre oluşturulmalıdır.

Etkinlik artırıcıları toplamda değerlendirildiğinde, teknolojik hazırlık, finans piyasasının gelişmişliği ve yükseköğretimin sıraları Kuzey Kıbrıs'ın toplam sıralamasının (109) üzerinde geriye kalan etkinlik artırıcılarında ise gerisindedir (Bkz. Tablo 3). En kötü ve dünya sıralamasında sonuncu durumda olduğumuz başlık piyasa büyüklüğüdür. Belirtilen sıralamalar dikkate alınarak, hükümetlerin politikaları bunlara göre önceliklendirmelidir.

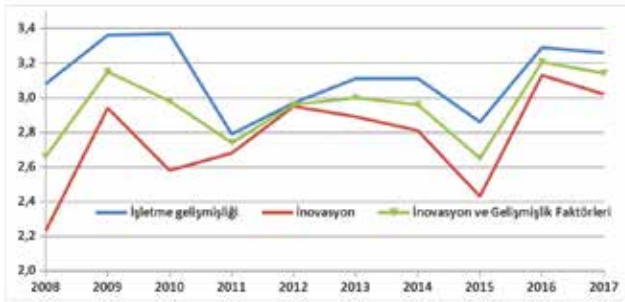
İnovasyon ve gelişmişlik

Rekabet edebilirlik çalışmasında Kuzey Kıbrıs için öne çıkan en büyük ikinci sorun işletmelerin gelişmişliğidir. Tamamen yönetici görüşleri anketi verilerine dayanılarak hazırlanan bu bölümde işletme yöneticileri aslında kendileri ile ilgili olan bu bölüme çok düşük puanlar vermişlerdir. Şekil 7'den de takip edilebileceği üzere son on yıllık dönemde ülke puanı 2.8 ile 3.4 arasında dalgalanmış ve belirgin bir gelişim gösterememiştir. Yetki verme veya aktarma konusunda isteksiz, üretim süreçlerinin gelişmemiş, pazarlama boyutlarının zayıf, tedarikçi sayısının az ve kalitesinin düşük olduğunu düşünen işletmeler, KRE sıralamasında 127nci sırada yer almıştır. Kuzey Kıbrıs'ın gelişiminin özel sektörün büyümesiyle başarılabileceği düşünülürse, işletmelerin bunu sağlayabilecek gelişmişlikte olmaları gerekecektir. Bunun için işletmelerin kurumsallaşma, etkin çalışma ve gelişmeleri için gereken eksikliklerin belirlenmesi ve bu

yönde Hükümetlerle işbirliği içerisinde gerekli mali ve yönetsel düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

Burada özellikle inovasyon başlığıyla da ilişkili olarak özel şirketlerin üniversitelerle işbirliği içerisinde araştırma ve geliştirme yapabilecekleri belirtilmelidir. Bu sayede ekonominin inovasyon kapasitesi artabilecek, bilim adamı ve mühendisler daha kolay erişim sağlanabilecektir. Hükümetlerin Ar-Ge için teşvikler vermesi ve ileri derece teknoloji satın alımlarında öncülük yapması gerekmektedir. İlgili başlıklarda yıllar içerisinde yeterince gelişme olmaması, Kuzey Kıbrıs'ın KRE sıralamasında inovasyonda 100üncü ve işletme gelişmişliğinin de 127inci gibi çok düşük sıralarda yer almasına neden olmuştur.

Şekil 8. Inovasyon ve Gelişmişlik Faktörleri ve Bileşenleri (2008-2017)

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

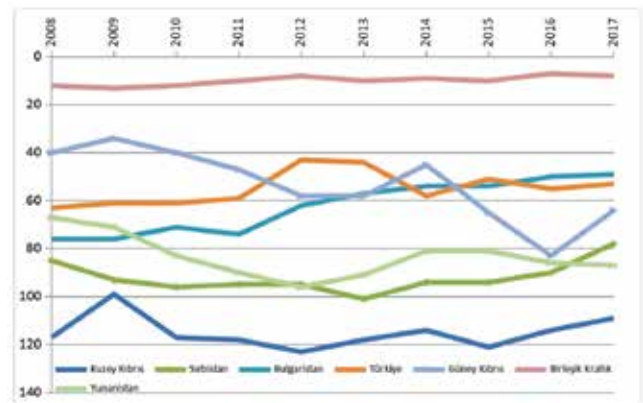
Seçilmiş Ekonomilerle Performans Karşılaştırma

Kuzey Kıbrıs ekonomisinin rekabet edebilirlik durumunu küresel düzlemde daha iyi belirlemek için seçilmiş bazı ülkelerle son on yıllık görünüm karşılaştırılmıştır (Bkz. Şekil 9). Seçilen altı ülke arasında Bulgaristan ve Sırbistan Kuzey Kıbrıs ile benzer gelişim (etkinlik odaklı) aşamasındadırlar. Bunun yanında Kuzey Kıbrıs ekonomisinin en büyük ticaret ortağı durumunda olan ve ekonomisinde yaşananların Adaya doğrudan etki yaptığı Türkiye de eklenmiştir. Bunlar yanında gerek perakende ticaret bağlamında ekonomik etkileşim içerisinde olduğumuz Güney Kıbrıs ve yıllardan beridir turizm, konut vd. ekonomik konularda iş yapılan Birleşik Krallık ile de karşılaştırma yapılmıştır. Son olarak inovasyon odaklı gelişim aşamasında olan fakat rekabet edebilirlikte kötü performans gösteren AB üyesi Yunanistan da farklı bir karşılaştırma olması için eklenmiştir. Bu değerlendirme ile Kuzey Kıbrıs ekonomisinin belli bir süreç içerisinde nasıl geliştiğini etkileşim içerisinde olduğu ekonomilere göre karşılaştırma imkânı olacaktır.

Şekil 9'dan da takip edileceği üzere seçilen ülkeler arasında rekabet edebilirliği istikrarlı bir şekilde en yüksek durumda olan, Küresel Rekabet Edebilirlik sıralamasında da ilk ona giren, Birleşik Krallıktır. Brexit sürecinin ülke ekonomisini olumsuz etkilemesi beklenirken, bunun yeni oluşacak

ekonomik ortamda rekabet edebilirliği ne yönde etkileyeceği merak konusudur. Seçilen ülkeler arasında en belirgin ilerlemeyi on yıl önce 76ncı durumunda olan fakat AB üyelik sürecini gerekli reformlarla fırsata çeviren Bulgaristan göstermiştir. 2017-2018 dünya sıralamasında toplam 138 ülke içerisinde 49uncu olmayı başarmıştır. 2000'li yıllarda Bulgaristan'a yakın sırada olan ve ekonomik dönüşüm çabası içerisinde olan Sırbistan, bölgede yaşanan siyasi sorunlar ve küresel krizin etkisiyle 2013 yılına kadar gerileme göstermiştir. Yalnız sonrasında ülkenin AB vizyonunu ortaya koyması ve ekonomik konjontürün iyileşmesi, Sırbistan'ın son yıllarda performansını artırmıştır. Sırbistan on yıl öncesine göre daha iyi bir konuma gelerek 78inci sırada yer bulmuştur. On yıl önce Bulgaristan'dan daha iyi durumda olan Yunanistan, yaşanan küresel finansal krizin getirdiği olumsuzluklarla, kırılgan ekonomik yapısı, ülkeyi uzun süreli bir gerilemeye götürmüş ve rekabet edebilirlikte en kötü performansı göstererek 20 sıra birden gerilemiştir. İnovasyon odaklı ekonomi olarak tanımlanan Yunanistan, ekonomisinin rekabet gücünü artırmak için gerekli reform sürecini kayda değer finansal destek almasına rağmen başaramamıştır. Yunanistan ekonomisinde gerçekleşmesi beklenen kabuk değişimini çok daha uzun sürede başarabilecektir. Benzer ekonomik duraklama ve devamında küçülmeyi de yaşayan Güney Kıbrıs, Troykanın öngördüğü reform paketini büyük ölçüde uygulamış ve derin krizi üç yıllık bir sürede atlatabilmiştir. Rekabet edebilirlikte 40lı sıralardan 86ıncı sıraya kadar gerileyen Güney Kıbrıs, reformlarda hızlı davranarak, yapılan yardım ve destekleri de iyi değerlendirmiş ve son yılda 19 sıra birden yükselerek 64üncü olmuştur. Bankalarda devam eden donuk krediler önemli bir risk oluşturmaya devam ederken, rekabetçi olduğu turizm gibi sektörlerde iyi performans göstererek piyasa riskini azaltmaya çalışmaktadır.

Şekil 9. Seçilmiş Ekonomilere göre Kuzey Kıbrıs'ın Rekabet Edebilirliği

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

Kuzey Kıbrıs'ın en fazla ekonomik etkileşim içerisinde olduğu Türkiye son on yıllık dönemde istikrarlı yükselen bir seyir sergilemiştir. Küresel krizi diğer ekonomilerden farklı olarak yaşayan ve rekabet gücünü iyileştiren Türkiye 2012 yılında 43üncü sıraya kadar yükselmiştir. Özellikle bütçe disiplini ve gelişme potansiyelini iyi değerlendiren Türkiye inovasyon odaklı büyümeye geçiş aşamasındadır.

Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliği karşılaştırılan ülkelere göre çok daha kötü durumdadır. Özellikle ekonomik etkileşim içerisinde olduğu Türkiye ve Güney Kıbrıs ile rekabet etmesi zor olacaktır. Özetle etkinlik odaklı gelişim aşamasında olan ve gelişimi ancak mal ve hizmet kapasitesini geliştirmede olduğu düşünülürse Kuzey Kıbrıs'ın bölgesel olarak da rekabet avantajı olmadığı ortaya çıkmaktadır. İşin daha da kötüsü, son on yıldır, ülkenin rekabet edebilirliğinde belirgin bir gelişme olmamıştır. Bu da aslında Kuzey Kıbrıs'ın yukarıda verilen örnek ülkelere benzer şekilde gerekli reformları yerine getiremediğini gelişim için değişimi başaramadığını işaret etmektedir. Yapılan tespitlerle, etkinlik odaklı gelişim aşamasında olan Kuzey Kıbrıs'ın ekonomisinde etkinliği artırması için yükseköğrenim-işbaşında eğitim, ürün piyasası, işgücü piyasası ve finans piyasaları üzerinde yoğunlaşması yerinde olacaktır. Bunun yanında temel gereksinimler olan başta altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve kurumların güçlendirilmesi de rekabet edebilirliğin iyileşmesine önemli katkılar sağlayabilecektir.

Rekabet Edebilirlik ve Orta Gelir Tuzağı

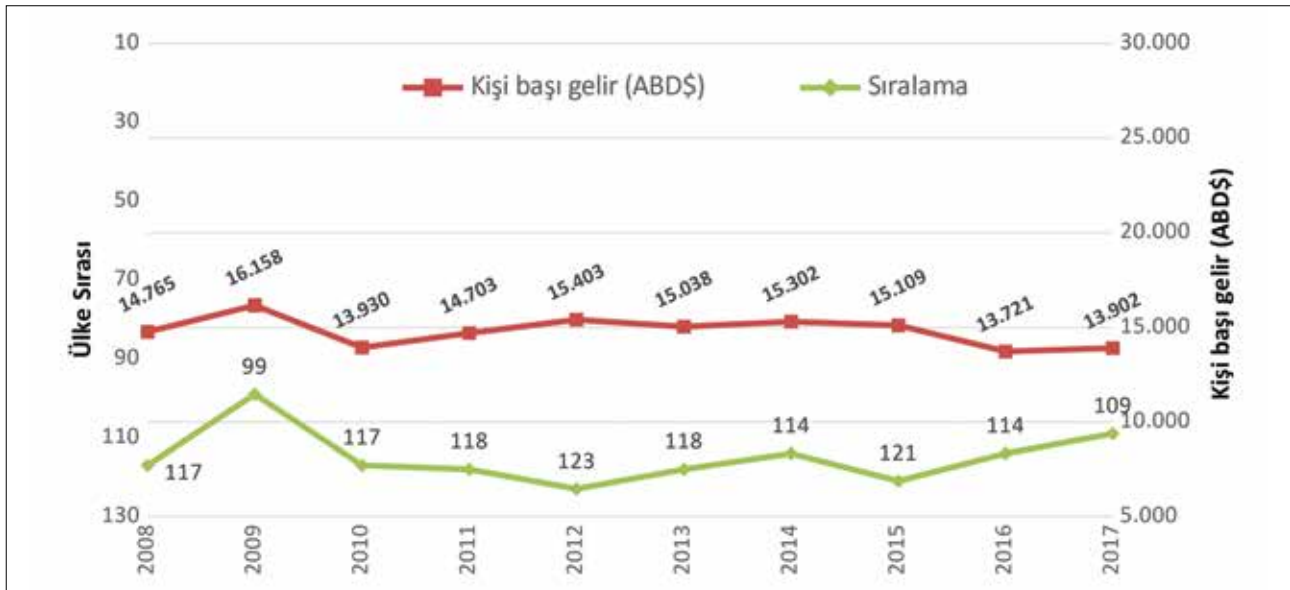
Rekabet edebilirlik çalışması Kuzey Kıbrıs'ın puanının 3.77 ve KRE sıralamasında 138 ülke içerisinde 109uncu olduğunu

göstermektedir. Bu sıra Kuzey Kıbrıs'ın diğer ülkelere göre rekabet gücünün çok gerilerde olmaya devam ettiğini göstermektedir. Kuzey Kıbrıs'ın aldığı 3,77'lik ülke puanını bu yıl aynı gelişim aşamasında olan 4300 ABD doları kişi başı geliriyle El Salvador da almıştır. Yine geliri 1000 ABD dolarını bulmakta zorlanan Etiyopya da 108inci sırayı alarak, Kuzey Kıbrıs'a yakın rekabet edebilirlik gücü göstermiştir. Kuzey Kıbrıs'ın kişi başı gelir gerçekleri dikkate alındığında, Kuzey Kıbrıs'ın bu derece kötü durumda olmadığı ve gelirinin, altyapısının, eğitim ve sağlık sisteminin bahse konu ekonomilerden çok daha iyi durumda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Makroekonomik gösterge olarak Kuzey Kıbrıs'ın en zayıf olduğu alan piyasanın sığ ve büyük olamaması yanında yüksek enflasyon ve borç stokudur. Uluslararası mal, hizmet ve finans piyasalarına erişim sorunu zaten bilinen bir sorundur. Gerek siyasi ve gerekse iç düzenleme ve standartları sağlanamamasından kaynaklanan bu sorun uluslararası piyasalara erişimi zorlaştırmakta ekonomimizin gelişimi engellemekte ve rekabet gücümüzün düşük kalmasına neden olmaktadır.

Rekabet edebilirlik puanının düşük olmasının diğer bir kaynağı, iş çevrelerin göstergelerle ilgili algılamalarının kötü olmasıdır. Siyasi gelişmeler, hükümetlerin ekonomi ile ilgili aldığı kararlar ve ülke yönetimi genel algısının iş çevrelerince kötü olması anketlere verilen cevapların çoğunun olumsuz olmasına neden olmaktadır. Özetle iş çevrelerinin ekonomi yönetimi ile ilgili algıları pek olumlu değildir.

KKTC'nin diğer bir dezavantajlı durumu rekabet edebilirlik çalışmasında daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu da yardıma dayalı bir ekonomiye sahip olunmasıdır. Her ne kadar da 2013'den itibaren istikrarlı bir şekilde bütçe açıklarında

Şekil 10. Rekabet Edebilirlik ve Kişi Başı Gelir

Not: 2017 kişi başı gelir rakamı Devlet Planlama Örgütü tahminidir.

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü (2017) ve KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2008-2017)

iyileşme ve mali bağımlılık azalma gösterse de özellikle geri ödenmeyen borç stoku (GSYİH'ya oranı % 165) devam eden bir sorundur. TC'den sağlanan finansman sayesinde bütçe açıkları karşılanmaktadır. Dış yardım ve kredilerin yıllık ekonomik faaliyetlerin yaklaşık yüzde 10 civarında olması ve Devlet bütçesinin yüzde 22'sine tekabül etmesi, ülkede yaratılan ekonomik aktiviteye, katma değere ve nihayetinde kişi başı gelirin belirlenmesine önemli etki yapmaktadır. Bu durum bir bakıma belli göstergelerin suni olmasına (kişi başı gelir) ve ekonomimiz gerçeklerini (yaratılan toplam katma değer) tam olarak yansıtmamasına neden olmaktadır. Rekabet edebilirlik çalışması ekonomilerin gerçek anlamda katma değer kapasitesini ölçmektedir. Kuzey Kıbrıs'ın katma değer üretme kapasitesinin düşük fakat kişi başı geliri yüksek bir ekonomiye sahip olmasının bir nedeni de budur.

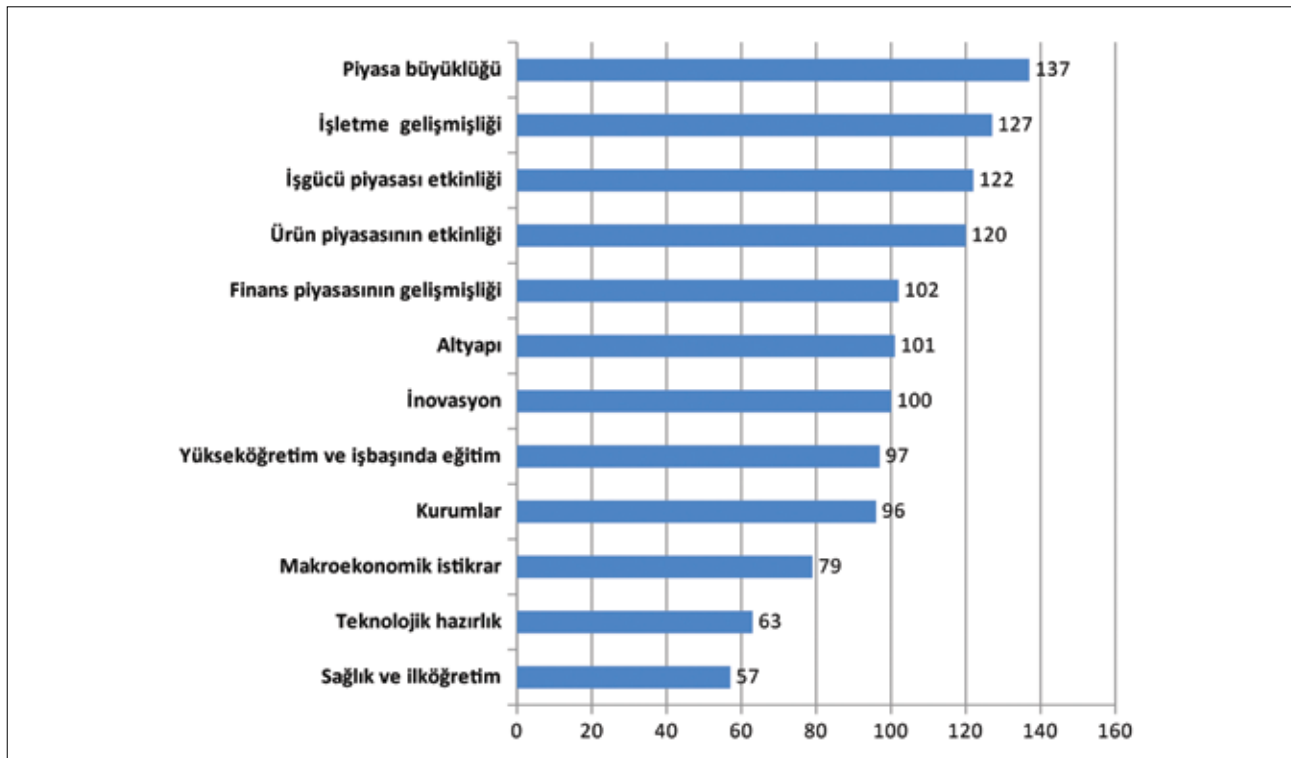
Son on yıldır gerçekleştirilen rekabet edebilirlik çalışması ile Kuzey Kıbrıs'ta ülke ekonomisinin sağlam temellere oturtulması ve güçlü zeminde kalkınması için gerekli adımlar atılmadığı ve bunun sonucunda da yeterince katma değer yaratamadığı ortadadır. Geçtiğimiz on yıllık dönemde ülke puanı 3.43'den 3.77'ye, yüzde 10 oranında artabilmektedir. Yalnız diğer ülkelerde gelişme gösterdiği için görece olarak ülkeler arası sıralamasında pek bir gelişme olmamıştır. Şekil 11'den de görüleceği üzere son on yılda ülke sıralamasında KKTC 100 ile 120nci sıralar arasında yer bulabilmektedir.

Ülke sıralamasını kişi başı gelir gelişimi ile birlikte değerlendirdiğimizde, ikisi arasında bir paralellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülke sıralamasında iyileşme olmadığı gibi kişi başı gelirden de son on yıldır bir gelişme olmamış, 13-15 bin ABD doları civarında seyrettiği ortaya çıkmaktadır. Buda aslında rekabet edebilirlik gücünü artırmayan KKTC'nin katma değer yaratma kapasitesini de yeterince artıramadığı ve bundan dolayı da kişi başı geliri son on yılda orta gelir seviyesinde kalmaya mahkûm olmuştur.

Ekonomi literatüründe yüksek oranlı büyümeyi başarıp orta gelire yükselen fakat sonrasında yüksek gelir seviyesine erişemeyen gelişmekte olan ekonomiler "orta-gelir tuzağına" yakalanan ekonomiler olarak tanımlanır. Kuzey Kıbrıs'ın da 2000'li yılların başında 3 bin dolar olan kişi başı gelirini 2010 yılların başına kadar 14 bin dolara çıkarmış yalnız sonrasında bu seviyelerde sıkışıp kalmıştır. Son on yıldır kişi başı gelirinde artış olmayan Kuzey Kıbrıs aslında "orta gelir tuzağındadır". Toplumun yaşam kalitesini, hayat standartlarını yükseltmek için bu tuzaktan kurtulması gerekmektedir. Tam da bu noktada rekabet edebilirlik çalışması diğer çalışmalar yanında rehber niteliğindedir.

Yapılan tespitler ülkede gerçek anlamda yapısal sorunları çözmeye yönelik adımların atılmadığı aksine konjonktürel davranıldığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yapılması gerekenler çok fakat yapılanlar azdır. Hâlbuki gelişim için

Şekil 11. Kuzey Kıbrıs'ın On İki Başlıkta Dünya Sıralaması

Kaynak: KTTÖ rekabet edebilirlik hesaplamaları (2017)

değişim şarttır. Bu bağlamda icraatın değişim konusunda daha istekli olması gerekmektedir. Aksi taktirde KKTC'nin orta gelir tuzağından kurtulması imkansız olacaktır.

Orta gelir tuzağından kurtulmak için rekabet edebilirlik çalışmasının tespitleri dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda öncelikle hükümet edenlerin içselleştirilmiş ve üzerinde hem fikir olunan bir ekonomik vizyona ihtiyaç vardır. Bu ekonomik vizyonun kapsamlı ve sürdürülebilir büyüme sağlayacak, sosyal devlet anlayışını destekleyen, orta sınıfı güçlendirecek anlayışa sahip olmalıdır. Özellikle katma değeri yüksek üretimi sağlamak için yenilikçi, gelişmelere kolay adapte olan, rekabetçi bilgi ekonomilerine dayalı, ihracat odaklı ekonomi modeli üzerine yoğunlaşılmalıdır. Hizmetler sektörü ağırlıklı öncü sektörlerle (turizm, yükseköğretim), tarım ve hafif imalat sanayi tamamlayıcı nitelikte ve öncü sektörleri besleyecek yapıda olmalıdır. Bunların başarılması için etkin bir ekonomi yönetimine ihtiyaç vardır. Siyasi irade ve içselleştirilmiş vizyon, güçlü kurumlar ve ilgili paydaşların etkin katılımıyla sürecin sürdürülebilir ve kalıcı olması için ön koşul durumundadır.

Politika geliştirmede öncelikler Şekil 9'da yer alan sıralamaya göre oluşturulmalıdır. Şekilden de takip edileceği üzere, KRE sıralamasına göre Kuzey Kıbrıs'ın en geride olduğu alanlar-bileşenler, piyasa büyüklüğü, işletme gelişmişliği, işgücü etkinliği, ürün piyasasının etkinliği, finans piyasasının gelişmişliği, altyapı kurumlar ve diğerleridir. En düşük performanslı olan çoğu alan etkinlik artırıcı bileşeni altında yer almaktadır. Etkinlik odaklı gelişim aşamasında olan Kuzey Kıbrıs'ın rekabet edebilirliğini artırması için faktör ve ürün piyasalarında etkinliği artırmaya yoğunlaşmalıdır. Kuzey Kıbrıs ancak bu sayede orta gelir tuzağından kurtulabilecektir.

BÖLÜM III

Performans Değerlendirme Matrisi

Rapor içerisinde ayrı bir bölüm olarak bu yıl da hazırlanmış olan performans değerlendirme matrisi bu dönemde gerçekleşen gelişmeleri izlemeye ve performans ölçmeye çalışmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki tabloda geçmiş yıllarda yapılan gruplandırmalar kullanılarak ne gibi önlemlerin alındığı ve ne yönde ilerlemelerin ortaya çıktığını özetleyen bir değerlendirme matrisi görülmektedir.

Performans değerlendirme matrisi incelendiğinde, ekonomideki zayıf noktalara dikkat çekmekte olan Rekabet Edebililik raporlarına rağmen, hükümetlerin bir önceki rapordan bugüne kadar zayıf unsurların giderilmesine yönelik ciddi icraatlar ve adımları istenilen düzeyde atmadıkları görülmektedir. Matriste yer alan birçok konuda bir ilerleme veya icraat sağlanmamıştır.

Genel konular ve fiziki altyapının geliştirilmesi başlıklarında kayıt dışı ekonomi ile mücadele eylem planı ve buna bağlı e-devlet uygulamalarının sürdürüldüğü; ayrıca e-vergi uygulamalarına başlandığı hususları karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, bütçe gelirlerine ve bütçesel sürdürülebilirliğe olumlu yansımaktadır. Bu bölümde dikkat çeken en önemli olumsuzluklar ise yerel yönetimlerdeki mali sorunların daha da ağırlaşarak devam edip günümüzde sürdürülemez bir hal almış olmasıdır.

Matriste göze çarpan olumlu icraatlar konusunda Ekonomi Bakanlığı KOBİGEM bünyesinde yürütülen TC finansmanlı faiz destekli kredi programlarının geliştirilerek devam etmesi göze çarpmaktadır. Aynı şekilde sanayi, tarım ve turizm alanlarında benzer bir sistemle uygulanan hibe programları da ülkemizde TC finansmanın etkinlik odaklı kullanılmasında önemli bir mihenk taşı olmuştur.

Ülke ekonomisinde yaşanan çıkmazın en önemli yansıma alanlarından biri olan finans piyasalarında kamu borç stokunu, sektörde riskler yaratmaya sektörün etkinliğini daha da bozmaya devam etmektedir. Diğer taraftan ülkedeki sorunların çözümünde ekonominin en önemli itiş gücü olması gereken yatırımların önündeki en önemli engel olan yatırım ortamının geliştirilmesinde de gerekli adımlar atılmamıştır. Bu konuda İş Yapabilirlik raporlarında sorunlu noktalar açıkça görülse de mevcut hantal yapı ağırlaşarak devam etmektedir.

Tüm bunların ötesinde önümüzdeki yıllarda 2017 yılını ülkenin yapısal sorunlarının çözümüne yönelik tutarlı adımların yeteri kadar atılmadığı bir seçim yılı olarak hatırlamak mümkün olacaktır.

Tablo 3.1

Ana başlık	Öneri	Uygulama
	2017-2018	2017
Genel Konular	1.Kamu sektöründe kurumlar arası koordinasyonun geliştirilmesi	(2) Ekonomik Koordinasyon Kurulu ve Reel Sektör Danışma Kurulu 2013 yılında oluşturulduğu halde aktif olamamıştır (4) AB uyum süreci kamunun öncelikleri listesinde alt sıralara inmiştir (5) Sık yaşanan seçim süreçleri nedeniyle kamudaki mevcut beşeri sermaye daha da aşınmıştır (6) Kayıt dışı ekonomi ile mücadele eylem planı ve buna bağlı e-devlet uygulamaları sürdürülmekte; ayrıca e-vergi uygulamalarına başlanmıştır. Bu süreç, bütçe gelirlerine ve bütçesel sürdürülebilirliğe olumlu yansımaktadır (8) Sorunlar daha da ağırlaşarak devam etmiş ve günümüzde sürdürülemez bir hal almıştır (9) Özerk istatistik kurumunun oluşturulması için yasal süreç başlatılmıştır
	2.Makroekonomi yönetiminde kurumsallaşma	
	3.Makroekonomi politikaların geliştirilmesi	
	4.AB uyum süreçlerinin hızlandırılması	
	5.Bürokraside devamlılığın sağlanması ve adam kayırmacılığa son verilmesi	
	6.Kayıtdışılığın azaltılması	
	7.Kamunun etkin kılınması	
	8.Yerel yönetimlerin idari, mali ve denetim yönünden yeniden yapılandırılması	
	9.İstatistiki altyapının oluşturulması	
Fiziki altyapı geliştirilmesine yönelik öneriler	1.Liman ve havalimanlarının teknik ve hizmet yönüyle geliştirilmesi	(1) Deniz limanlarının idari ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik ciddi adımlar atılmamıştır
	2.Kamu-özel ortaklıklı yap-işlet-devret modelleri	(2) Söz konusu model tüm siyasi partilerin gündem ve programlarına girmiş bulunmaktadır
	3.Haberleşme alanında yeni teknolojilere imkan tanınması	(3) Yeni teknolojileri piyasaya çekecek düzenlemelerle ilgili adımlar atılmamış ve bu alandaki mevcut teknolojiler oldukça eski kalmıştır
Mal ve hizmet piyasa etkinliğini artırıcı öneriler	1.Enerji etkinliği	(1) Sorunların çözülmesine yönelik adımlar atılmadığı gibi birim maliyetler işletmeleri rekabet gücü anlamında olumsuz etkilemeye devam etmektedir (3) Teşvik ve sübvansiyon programlarının katma değeri yüksek ve verimli alanlara yönlendirilmesi ile ilgili yasal ve kurumsal düzenleme yapılması konusu siyasilerin gündeminde (5) Söz konusu yapı piyasada yarattığı olumsuzluklara rağmen devam etmektedir (6) İş Yapabilirlik raporlarında sorunlu noktalar açıkça görülse de mevcut hantal yapı ağırlaşarak devam etmektedir (8) KOBİ'lere yönelik çeşitli hibe ve kredi programları çeşitlendirilerek ve yaygınlaştırılarak devam ettirilmiştir. (9) İthalattaki yasaklayıcı uygulamalar piyasada pahalılığa sebep olarak hane halkını daha da zorlamaya devam etmektedir. Ekonominin günümüz koşulları dikkate alınarak ithalat rejiminin kamu yararını maksimize edecek şekilde yeniden düzenlenmesi kaçınılmaz olmuştur
	2.Rekabet yasası ile bağımsız ve kurumsal yürütme	
	3.Sübvansiyonların yapılandırılması	
	4. Vergi politikaları, sistemi ve oranlarının düzenlenmesi	
	5. Kamu tekelinin rekabete açılması	
	6. Şirket kurmanın kolaylaşması	
	7. İflas süreci ve maliyeti	
	8. KOBİ politikalarının geliştirilmesi	
	9. Dış ticaret rejimi	
İşgücü Piyasaları etkinliğini artırıcı öneriler	1. Yerel işgücünün emek piyasasına katılımının artırılması	(1)Mevcut sıkıntılar sürerken kamu tarafından işgücü piyasasının etkinliğini artırıcı atılımlar yapılmamakta ve sorunlara af gibi günlük çözümler getirilmektedir (4) Mevcut verimsiz sistem başta ek mesailer olmak üzere çeşitli olumsuzluklara sebep olmaktadır
	2. İşgücünün işbaşı eğitimine yönelik teşvikler	
	3. Meslek edindirme kursları konusunda üniversitelerle işbirliği	
	4. Kamu çalışma saatleri	
Finans piyasalarında krediye erişim imkanları	1. Bankaların risk algılamasını düşürücü düzenlemeler	(1)Bankacılık sektörüyle ilgili yeni bankacılık yasası yürürlüğe girmiştir (4) Kamu borç stoku sektörde riskler yaratmaya ve özelde kamu bankalarının genelde de finans piyasalarının etkinliğini bozmaya devam etmektedir (6) Hibe programları ve düşük faizli kredi imkanları geliştirilerek devam etmektedir (7) Kredi Garanti Fonunun finansman olanakları artırılmış ve bu sayede işletmelerin daha uygun maliyetlerle finansmana erişiminin yolu açılmıştır
	2. Sorunlu kredilerin yapılandırılması	
	3.İcra iflas sisteminin yapılandırılması ve yargı sürecinin hızlandırılması	
	4. Kamunun bankacılık sisteminden kaynak kullanımına sınırlama getirmek	
	5. Düşük Faizli Kredi Programları	
	6. Hibe programları	
	7. Alternatif finansman araçlarının geliştirilmesi	
Teknoloji kullanımını özendirici tedbirler	1.Teknolojiyi sektöre entegre etme ve üretimi destekleme	
	2. Bilişim konusunda mevzuat oluşturma ve denetim yapma	
	3. Bilişim eşliğinde eğitim geliştirme	

Anahtar: ✓ İcraat var   Δ Kısmi icraat

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İşgücü Piyasası'nda Uyuşmazlık

Giriş: İşgücü Uyuşmazlığı

KKTC İşgücü Piyasasına Bakış

Kıbrıs Türk Ticaret Odası 2018 Anketi

Sonuç ve Politika Önerileri

Giriş: İşgücü Uyuşmazlığı

Son on yılın rekabet edebilirlik çalışmalarında işletmelerin iş yaparken karşılaştıkları en problemli faktörlerden biri “yetersiz eğitilmiş işgücü” dür. Bunun yanında rekabet edebilirliğin hesaplamasında, “işgücü piyasasının etkinliği” devamlı surette düşük puan almakta ve ülke sıralaması en düşük seviyelerde yer bulmaktadır. Bu tespitlerden yola çıkarak bu yılki tema çalışması için işgücü piyasası alanında çalışılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmada özellikle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki iş gücü piyasasında uyumsuzluk konusu irdelenecek ve ülkede ne tür uyumsuzlukların var olduğu anket ve ikincil veriler kullanılarak tanımlanmaya çalışılacaktır. Öncelikle, piyasadaki farklı gruplardaki işgücünün temel demografik karakterlerine bakılacak, daha sonra da eğitim uyumsuzluğu hesaplanmaya çalışılacaktır. Eğitim uyumsuzluğunun dışında işgücü piyasasındaki diğer farklı uyumsuzluk konseptleri de yine veriler kullanılarak mevcut durum hakkında bir resim çizilecektir. Çalışmanın sonunda ise sorunun giderilmesine yönelik bir seri politika önerileri sunulacaktır.

İşgücü piyasası çeşitli dinamik faktörlerden oluşmaktadır. Herhangi bir zaman aralığında, işini kaybeden, yeni iş bulan veya işini değiştiren insanların yanında, işgücü piyasasını terk eden veya bu piyasaya yeni giren kişiler bu dinamik yapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. İşgücü piyasasının bu denli dinamik olmasının en temel sebeplerinden biri de ‘uyumsuzluk’ tır. İşgücü piyasasında uyumsuzluk denildiğinde akla ilk olarak arz-talep uyumsuzluğu, yani işsizlik, gelmektedir. Ancak başka uyumsuzluk örnekleri de yer almaktadır. Bu piyasada var olan işveren-çalışan arasındaki asimetrik bilgiden dolayı, çalışmaya başlandığının ilk zamanlarında mutlak bir uyuma olması mümkün değildir. Bir tarafta çalıştığı iş yerindeki görev ve sorumluluklar için gereğinden daha fazla eğitim/yetenek sahibi kişiler veya mevcut işyeri özellikleri ile ilgili (örneğin çalışma saatleri, maaş, amir ile ilgili düşünceler) memnuniyetsiz olan çalışanlar bulunabilmektedir. Diğer tarafta ise, eğitim ve yeteneği az olduğu için gerekli performansı gösteremeyen ve işveren tarafından işten durdurulma şansı yüksek olan kişiler bulunmaktadır. Hangi sebepten dolayı olursa olsun, bu tür uyumsuzlukların giderilmemesi durumunda uzun vadede verimsiz bir işgücü piyasası oluşması kaçınılmazdır¹

¹ Uyuşmazlığın yaratabileceği olası olumsuzluklar ile ilgili detaylı literatür için Lambert vd (2001) ve Böckerman ve Ilmakunnas (2012)’a bakılabilir.

Çalışanların haricinde işgücüne dahil olmayan nüfusun bir bölümü de uyuşmazlık sorununun hem mağduru hem de çözümü olma potansiyeline sahiptir. Bazı durumlarda potansiyel olarak çalışabilecek insanlar uzun süren uğraşlardan sonra iş bulamadıkları için moral bozukluğuna uğrayıp iş aramaktan vazgeçebilirler. Fakat makro istatistikler göz önünde bulundurulduğunda bu insanlar 'işsiz' grubunda sayılmamaktadırlar. Bu gruptaki insanların varlığı işsizlik verileri ile ilgili kamuoyundaki algının yanlış hesaplanmasına da yol açabilir. Diğer taraftan ise, bu grubun içinde daha önce herhangi bir sebepten dolayı iş aramayanlardan (öğrencilik hali, ev hanımlığı, erken emeklilik) kişilerin tekrar işgücüne dahil olmak isteyenler olabilmesi de mümkündür. Bu kişilerin piyasadaki talep edilen eğitim ve yeteneklere sahip olup olmadıklarını araştırmak, uyuşmazlık probleminin çözümüne yardımcı olabilir.

Bu alanda yapılan çalışmalarda en önemli hususlardan bir tanesi uyuşmazlığın nasıl ölçülmesi gerektiği yönündedir². Eğitim uyuşmazlığını ölçebilmek için çalışanın aldığı eğitim seviyesi ile yaptığı işin gerektirdiği eğitim seviyesini bilmek gerekmektedir. Birinci bilgiye ulaşmak kolay gibi görünse de, alınan eğitimin kalitesini ölçmek zor olduğundan yine sorun yaşanabilir. Aynı şekilde yapılan işin gerektirdiği eğitim seviyesi de kolayca belirlenebilecek bir ölçü değildir. Beceri (vasıf) uyuşmazlığını ölçmek ise daha zordur zira farklı türde becerilerin (matematiksel, görsel, sosyal vb.) hepsi ölçülmesi ve ilgili meslekteki gerekli becerilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu alandaki araştırmacılar farklı metotlar kullanarak bu tür uyuşmazlıkları ölçmeye çalışmışlar ve uyuşmazlığın işgücü piyasası üzerindeki etkilerini hesaplamışlardır. Yapılan araştırmalarda işgücü piyasasındaki uyuşmazlığın işgücü üretkenliğine ve ülkedeki kişi başı üretim miktarlarına olumsuz etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca işgücü piyasasındaki uyuşmazlığın işsizlik oranını da artırdığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Bu tür bulgular bu problemin ne kadar önemli olabileceğini ve karar vericilerin bu sorunu dikkate almaları gerektiğini göstermektedir.

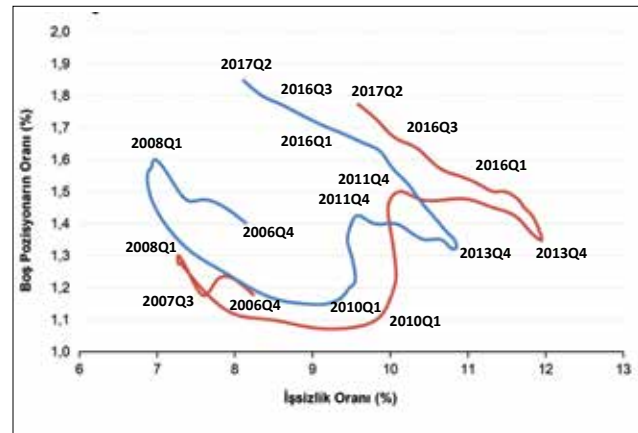
KKTC işgücü piyasası da uyuşmazlık problemine sahip piyasalardan bir tanesidir. Ülkedeki işverenlerin şikayetlerinin başında yerli yetenekli işgücü bulamamak gelmektedir. KKTC'de 2016 yılında 45 bin'den fazla çalışma iznli yabancı işgücü bulunduğunu göz önünde bulundurursak, ülkedeki tüm işsiz ve işgücüne dahil olmayıp iş bulunca çalışmak

isteyen kişileri toptasak (19,521 kişi) bile, her hâlükârda KKTC'nde yabancı işgücüne ihtiyaç duyulacağını görebiliriz. Yerel piyasadaki uyuşmazlığın, eğer var ise, azaltılması, işgücü piyasasının verimliliğini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda yabancı işgücüne olan bağımlılığı da biraz olsun azaltacaktır. Raporumuzun bu kısmında öncelikle KKTC'ndeki işgücü piyasasındaki farklı türdeki uyuşmazlıkları ölçmeye, daha sonra da ortaya çıkan mevcut duruma göre alınabilecek bazı önlemler hakkında politika önerileri sunmaya çalışacağız. Ölçeğimiz uyuşmazlıklar arasında en önemlisi 'eğitim uyuşmazlığı' gelmektedir. Ancak bunun dışında çalışma saatleri ve maaş-uyuşmazlığı gibi diğer olası uyuşmazlık ölçütlerine de değinilecektir. Bunların dışında işsizlerin ve işgücüne dahil olmayanların vasıfları üzerinde de değerlendirmeler yapılacaktır.

Genel Ölçümler

Daha detaylı ölçümlere geçmeden önce, literatürde ülkeler seviyesindeki uyuşmazlığı ölçmede kullanılan standart bir metottan bahsetmek istiyoruz. Beveridge Eğrisi (Curve) bir ülkedeki işsizlik oranı ile boş pozisyon oranı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Eğer işgücü piyasasında herhangi bir uyuşmazlık sorunu yok ise, işsizliğin arttığı durumlarda boş kalan pozisyonların sayısının azalması gerekmektedir (negatif ilişki). 2006-2017 yıllarını kapsayan Avrupa bölgesi için Beveridge Eğrisi aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 1. Beveridge Curve

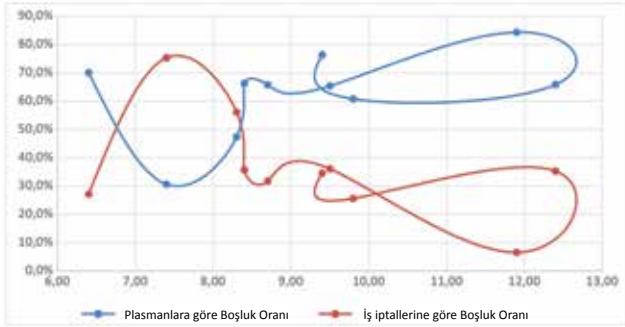
Kaynak: Eurostat³

² Farklı ölçme yöntemleri hakkında daha fazla bilgi için Verhaest ve Omev (2006), ve Desjardins ve Rubenson (2011)'a bakılabilir.

³ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Job_vacancy_and_unemployment_rates_-_Beveridge_curve

KKTC için 2007-2016 yıllarını kapsayan Beveridge Eğrisi ise Şekil 2’de gösterilmektedir. Yatay eksen Devlet Planlama Örgütü (DPÖ)’nün yayınladığı yıllık işsizlik oranları göstermekte olup, dikey eksen ise boş pozisyon oranlarını (BPO) göstermektedir. BPO iki türlü hesaplanmıştır. Toplam ilanlar KKTC Çalışma Dairesi’ne verilen toplam iş ilanlarını kapsamaktadır. Ancak boş pozisyonları hesaplarken, ilk olarak sene içerisinde ‘yapılan plasmanlar’ dikkate alınmış (VR according to Placements), daha sonra ‘iş iptalleri’ (VR according to Cancellations) kullanılarak aynı oran hesaplanmıştır. İki metot kullanılarak hesaplanan BPO farklı ilişki göstermektedir. Elbette bu eğrinin gerçek uyumsuzluğu göstermesi mümkün değildir, zira günümüz ekonomilerinde iş ilanları sadece kayıtlı devlet kurumları aracılığı ile değil, daha çok internet üzerinden duyurulmaktadır. Özellikle KKTC’nde hala daha kurumsallaşmanın getirdiği alışkanlık yüzünden ‘tanıdık’ yolu ile boş pozisyonları doldurma yoluna da gidilebilmektedir. Dolayısı ile Şekil 2 uyumsuzluğun gerçek boyutunu göstermeyebilir.

Şekil 2. Beveridge Curve, KKTC (2007-2016)

Kaynak: İş ilanları, iptalleri ve plasmanlar bilgileri KKTC Çalışma Dairesinden alınmıştır. İşsizlik oranları KKTC DPÖ tarafından yayınlanan rakamlardır

Daha önce de bahsettiğimiz gibi işgücü piyasasında farklı türlerde uyumsuzluk bulunmaktadır. Beveridge Curve genel resmi görme açısından kullanılsa da, karar vericilerin politika üretmeleri için pek bir faydası yoktur. Bu yüzden daha fazla detaylı analiz için daha farklı veriler ve teknikler kullanarak KKTC işgücü piyasasındaki uyumsuzlukları ölçmeye çalışacağız. Önceliklerimiz eğitim, beceri, çalışma saatleri ve maaş uyumsuzluklarını ölçmek olacaktır. Şu anda işsiz olan ve işgücüne dahil olmayan nüfusun karakterlerini ölçmek de analizlerimiz arasındadır.

2. KKTC İşgücü Piyasasına Bakış

Veri:

Çalışmanın bu bölümünde başlıca iki tane veri seti kullanacağız. DPÖ tarafından yapılan Hane Halkı İşgücü Anketleri

(HHİA) 2004 yılından beri her yılın Ekim ayında gerçekleştirilmektedir. Bu anketlerde nüfusun farklı kesimleri (çalışan, işsiz, işgücüne dahil olmayan) ile ilgili bilgiler toplanmaktadır. Öncelikle bu kesimlerin eğitim ve yaş gibi işgücü piyasasında önemli olabilecek karakterlerinin analizini yapılacaktır. Bu anketler 2004 yılından beri gerçekleşse de, bu çalışma çerçevesinde daha çok 2012-2016 yıllarına odaklanılacaktır.

Diğer kullanacağımız veri seti ise KTTO’nun Ocak 2018 yılında özel sektörde çalışanlara yönelik yaptırmış olduğu anket olacaktır. Bu anket eğitim uyumsuzluğunu ölçmek için özellikle hazırlanmış ve katılımcılara çalıştıkları pozisyonun gerektirdiği eğitim seviyesi ile ilgili sorular sorulmuştur. Bunun yanında diğer tür uyumsuzlukları ölçen sorular da anket içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca yine KTTO’nun yaptırdığı İşyeri anketinde uyumsuzluk ile ilgili sorular sorular değerlendirilecektir.

Eğitim/Beceri Uyumsuzluğu

KKTC’ndeki eğitim/beceri uyumsuzluğunun genel bir resmi için bu bölümde 2004-2016 HHİA’lerinden yararlanacağız. Eğitim ve beceri birbirinden iki farklı ölçüt olmasına rağmen işgücü piyasası uyumsuzluk literatüründe bazı durumlarda bu ikisi bir arada kullanılmaktadır. Beceri talebini ISCO kodlu meslek gruplarına göre farklı şekillerde tanımladıktan sonra (AZ, ORTA, ÇOK), yine üç gruba ayıracağımız eğitim arzı ile karşılaştıracakız⁴. Bu ikisi arasındaki eksi farklar çalışan kişinin “az eğitilmiş/ az becerili” olduğunu gösterecektir. Bir fark olmaması durumu piyasadaki eğitim/beceri uyumunun tam olduğunu gösterecektir. Meslek gruplarının beceri seviyelerine göre ayrıştırılması göreceli olarak yapılmıştır (ILO, 2014). Aşağıdaki tabloda iki farklı şekilde yapılan sınıflandırmalar gösterilmekte, hemen altında da iki yöntemle hesaplanan uyumsuzlukların yıllara göre şekilleri sunulmaktadır.

4 ISCO-08 kodları ve karşılık gelen meslek grupları EK-1’de sunulmaktadır.

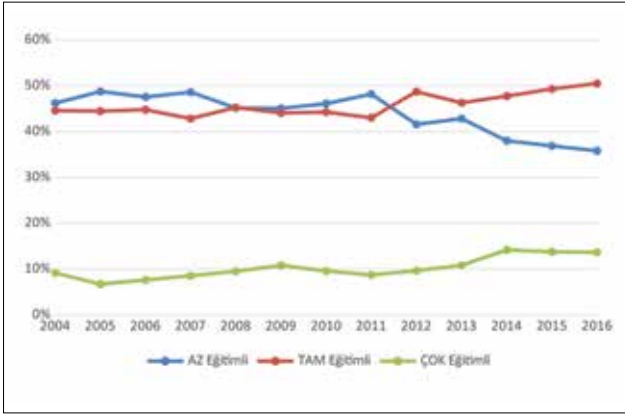
Tablo 1. Meslek gruplarına göre beceri ayırımı

Beceri Grubu	ISCO Değer (Metod 1)	ISCO Değer (Metod 2)	ISCED Değer
ÇOK	1,2,3	1,2,3	1,2 (İlkokul ve aşağı)
ORTA	4,5,6,7,8	4,5,6	3,4 (Ortaokul ve Lise)
AZ	9	7,8,9	5,6 (Üniversite ve yukarı)

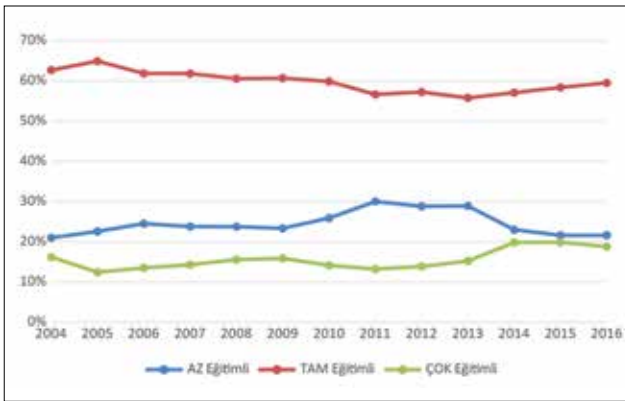
KKTC Eğitim/Beceri Uyumsuzluğu (2004-2016), Metod 1

Şekil 3. KKTC Eğitim/Beceri Uyuşmazlığı (2004-2016), Metot 1

Şekil 4. KKTC Eğitim Uyuşmazlığı (2004-2016), Metot 2

İki yöntemle hesaplanan oranlar farklı rakamlar ortaya çıkarsa da, yıllara göre bakıldığında iki grafikte de benzer eğilimler görülmektedir. 2011 yılı sonrası piyasadaki uyumsuzluğun azalması KKTC özel sektörünün son zamanlarda daha kurumsallaştığının bir göstergesidir. AZ-eğitimli oranları da 2013 sonrası azalma göstermesine rağmen hala daha %20-40 arası (kullanılan yöntemle bağlı) az-eğitimli işgücünün baş gösterdiğini görebiliriz. Tabii ki bu noktada okuyuculara beceri seviyesinin meslek gruplarına dağılımlarının göreceği yapıldığını hatırlatmakta fayda görüyoruz (Yani az eğitim alıp sekreter olarak çalışan bir kişinin, ille de 'az becerisi olacak diye bir şey söz konusu değildir). Aşağıdaki tabloda

Tablo 2. Metot 1'e göre hesaplanmış karşılaştırmalar (2008 yılı için)

	ÇOK – eğitilmiş Oranı	AZ – eğitilmiş Oranı
Güney Kıbrıs	17.9	20.6
Türkiye	7.7	55.2
İngiltere	13.7	33.6
KKTC	9.5	45.2

Kaynak: KKTC haricindeki ülkeler için oranlar ILO(2014)'den alınmıştır.

birinci yöntemle göre hesaplanmış uyumsuzluk oranlarının bazı ülkeler ile karşılaştırılması verilmiştir.

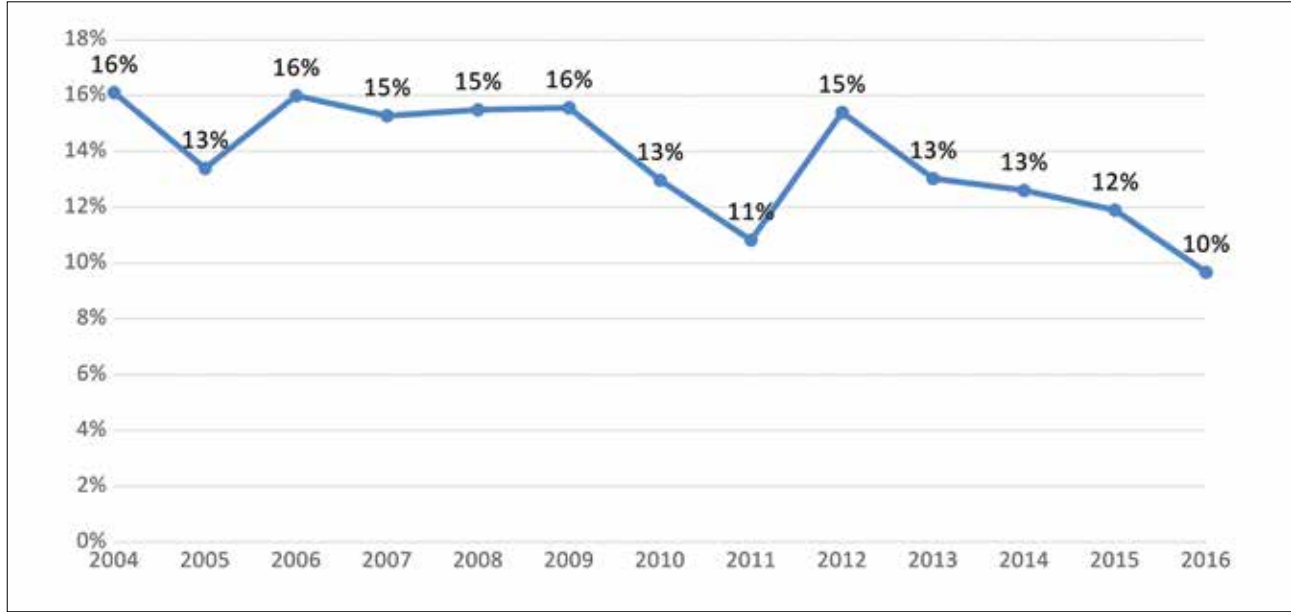
Yukardaki yöntemlerdeki göreceli sınıflandırma sorunundan dolayı daha istatistiksel yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi tüm piyasadaki çalışanlara bakılarak farklı meslek gruplarındaki ortalama ve standart sapma eğitim seviyelerinin hesaplanmasına dayanmaktadır. Ortalama seviyeler bir nevi piyasadaki beceri/egitim talebini ölçmektedir. Daha sonra kişilerin kendi eğitim seviyelerinin yaptıkları meslek grubu ortalamasının bir standart sapma dahilinde olması durumunda 'tam uyuma' olarak sınıflandırılabilir. Bu aralığın dışında kalınması halinde ise uyumsuzluk sayılmaktadır. Buradaki sorun ise kaç haneli meslek gruplarına göre ortalama hesaplanması gerektiği ve bazı gruplarda az kişi sayısı olması durumunda standart sapmanın çok yüksek çıkabileceğidir. Tema çalışmamızda bir haneli ISCO-08 kodlarına göre 9 meslek grubundaki ortalama ve standart sapmalar her yıl için hesaplanmış ve yukardaki kurala göre kişiler AZ-TAM-ÇOK eğitimli olarak sınıflara ayrılmıştır. Bu yöntemle göre ortaya çıkan resim EK-4'te gösterilmektedir. Diğer iki yöntemle göre yapılan hesaplamalardan farklı uyumsuzluk oranları ortaya çıkması, bu alandaki ölçme sorunun bir göstergesidir.

İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu gruptaki insanlar piyasadaki uyumsuzluğun giderilebilmesi için önemli bir havuz oluşturabilmektedirler. Aşağıdaki şekilde işgücüne dahil olmayıp çalışmak isteyenlerin toplam çalışanlara oranını gösteren grafik yer almaktadır. Geçmiş 12 yıl içerisinde bu oran %12'lik bir ortalama göstermiştir. Başka bir deyişle, işgücüne dahil olmayan ama 'uygun koşullar altında' tekrar çalışabilecek insan kaynağı, mevcut çalışanların yanında önemli bir kısım oluşturmaktadır. Üstelik toplam çalışanların kamu sektörünü de kapsadığı düşünülürse, bu grubun özel sektör çalışanlarına göre oranları daha da fazladır. Tabii ki işsiz kişilerin sorunlarının çözülmesi herhangi bir karar vericinin önceliği olabilir, ancak daha verimli bir işgücü piyasası için bu gruptaki insanların bilgi ve becerilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Buradaki en önemli bilgi bu insanların 'hangi koşullarda' tekrar çalışmak isteyeceklerini öğrenmek olacaktır. Maaş mı, çalışma saatleri mi, yoksa uygun bir iş mi? Ayrıca bu gruptaki insanların %60'ını kadınlar oluşturduğu düşünülürse, KKTC'ndeki kadınların işgücüne katılım oranı sorununa da çözüm olabilecek politikalar üretilir.

Şekil 5. İşgücüne dahil olmayıp çalışmaya hazır olanların mevcut çalışanlara oranı

Aşağıdaki tabloda ise bu gruptaki insanların eğitim ve yaş gruplarına göre dağılımları gösterilmektedir. Görüleceği üzere bu kişiler düşük seviyeli eğitim almış genç insanlardan oluşmaktadır. Yaklaşık %47'si ilkokul veya ortaokul mezunu olup, %45'i 35 yaş ve daha altındadır. Daha önemlisi bu insanların yarısı daha önce bir işte çalışmış kişilerdir. Diğer bir deyişle, işverenin yararlanabileceği düşük eğitilmiş, genç, geçmiş iş tecrübesi olan potansiyel çalışmak isteyen bir havuz bulunmaktadır.

Tablo 3. İşgücüne dahil olmayıp çalışmaya hazır olanlar (2012-2016)

Eğitim Seviyesi	2012	2013	2014	2015	2016
İlkokul ve daha az	37.3%	30.2%	32.0%	31.9%	36.8%
Ortaokul	11.1%	15.2%	12.0%	13.2%	10.6%
Lise ve Mesleki Lise	38.6%	39.4%	41.7%	42.2%	38.2%
Üniversite ve üzeri	13.1%	15.2%	14.3%	12.7%	14.5%
Yaş Grubu					
18-24	20.6%	22.2%	18.8%	24.9%	19.3%
25-34	27.0%	29.8%	27.1%	22.9%	24.4%
35-44	24.7%	20.5%	21.2%	24.6%	24.4%
45-54	14.0%	16.4%	16.8%	15.4%	17.0%
55+	13.7%	11.1%	16.2%	12.3%	14.8%
Daha önce iş tecrübesi olan	49.0%	53.2%	52.3%	54.1%	54.8%

İşsizler (2012-2016)

Şu anda iş arayan ama iş bulamayan (işsizler) kişilerin karakterleri de bu bölümde gösterilmektedir. Tablo 3'e göre işsizlerin büyük çoğunluğu düşük eğitim seviyesine sahip olmasına rağmen, üniversite ve daha üst seviyeden mezun önemli bir kısım işsiz de bulunmaktadır. Özellikle üniversite mezunu işsizlerin oranının 2012-2016 yılları arasında %21'den %34'e artması, piyasadaki uyuşmazlığın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Tabii bu kişilerin 'friksiyonel işsizlik' dediğimiz kısa dönemli işsizlik yaşamaları durumunda herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak Tablo 3'ten görebileceğimiz gibi KKTC'deki işsizlik süreleri ortalamaları tüm eğitim seviyelerindeki kişiler için yüksek miktarlardadır. OECD tanımına göre 'uzun süreli işsizlik' 12 ay ve üzeri işsiz kalan kişiler için tanımlanmaktadır. 2012 yılında işsizlerin %45'i uzun süreli işsizlik kapsamına girmektedirken, bu oran 2016 yılında %30'lara gerilemiştir. Ancak hala daha ortalama işsizlik süreleri işgücü piyasasında bir uyuşmazlık veya daha büyük yapısal ekonomik sorunlar olabileceğinin göstergesidir. İşsizlerin %65-70'nin daha önce iş tecrübesi olması da bu kişilerin büyük bölümünün işgücü piyasasına yeni girenler (new entrant) olmadığını göstermektedir.

Tablo 7'de ortalama işsizlik sürelerinin eğitim ve yaş olarak dağılımı gösterilmektedir. Bu süreler anket ayı içerisindeki son durumu ölçtüğü için alt limit olarak algılanmalıdır. Üniversite ve üzeri eğitim almış kişilerin bile 2012'de 13.3 ay olan iş arama süreleri 2016'da ancak 10.6 aya gerileyebilmiştir. Bu ortalama süreler ankete katılanlarının verdikleri cevaplardan dolayı çok fazla çıkabileceği düşünülerek, aynı tablonun ikinci kısmında

Tablo 4. Mevcut İşsizlerin Durumu (2012-2016)

Eğitim Seviyesi	2012	2013	2014	2015	2016
İlkokul ve daha az	27.6%	30.6%	27.3%	25.0%	23.4%
Ortaokul	15.6%	12.2%	15.8%	12.0%	17.9%
Lise ve Mesleki Lise	35.2%	27.8%	26.5%	34.1%	24.4%
Üniversite ve üzeri	21.6%	29.4%	30.4%	28.9%	34.3%
Yaş Grubu					
18-24	26.0%	22.3%	18.3%	18.5%	23.7%
25-34	37.8%	38.2%	44.1%	36.6%	39.4%
35-44	22.8%	17.7%	20.2%	26.3%	20.7%
45-54	10.6%	17.7%	13.1%	12.2%	12.6%
55+	2.9%	4.2%	4.4%	6.3%	3.5%
Daha önce iş tecrübesi olan	69.2%	62.5%	69.6%	71.2%	66.7%
% Uzun Süreli	45.0%	50.4%	45.4%	38.7%	28.5%

farklı iş arama sürelerine göre dağılımlar verilmiştir. 2012 yılında işsizlerin %21.7'sinin bir ile iki yıl arası, %10.4'ünün ise iki ile üç yıl arası işsiz kaldıklarını görüyoruz. Seneler içerisinde bu oranlar önemli miktarda düşüş göstermesine rağmen diğer ülkelere göre uzun süreli işsizlik oranları KKTC'de yüksek ve tehlikeli seviyelerdedir⁵. Uzun süre iş arayıp bulamayan kişilerin işgücünden çıkmaları kaçınılmazdır.

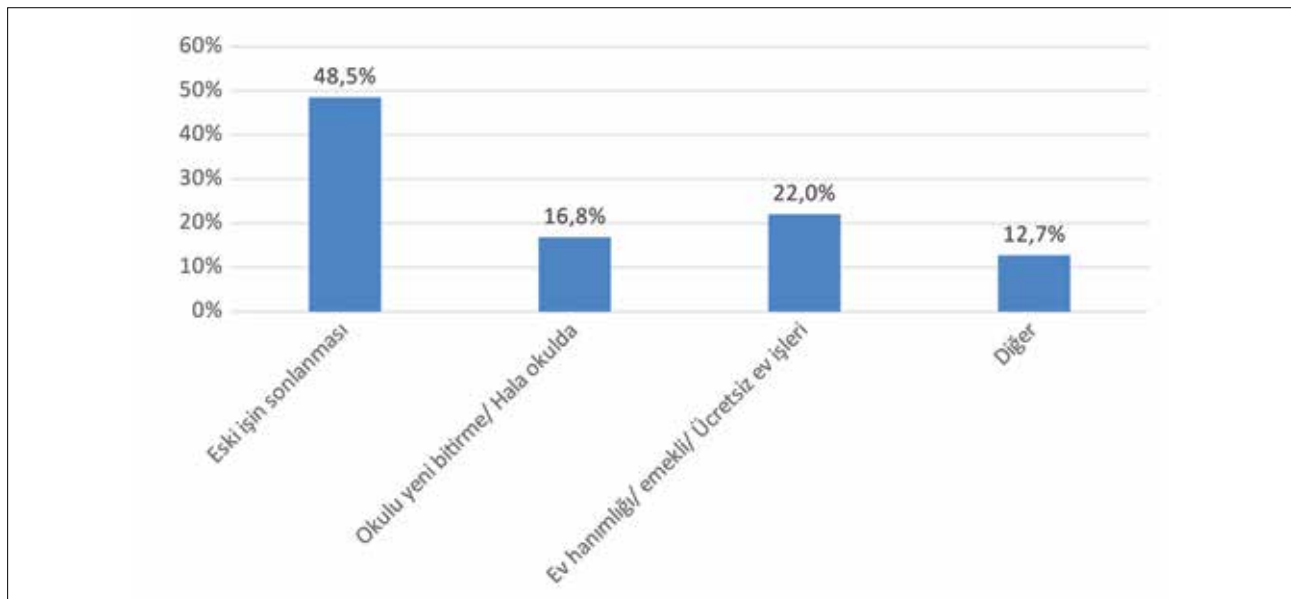
Aşağıdaki şekil 2009-2011 yılları için ortalama işsizlik sebeplerini göstermektedir. Piyasaya yeni girenlerin oranı %20'den az ve işgücüne dâhil olmayan nüfustan tekrar işgücüne katılanların ise %22 olduğunu görebiliriz. Bu kişilerin uygun iş bulabilmeleri için uyuşmazlıkların giderilmesi önemli bir adım olacaktır.

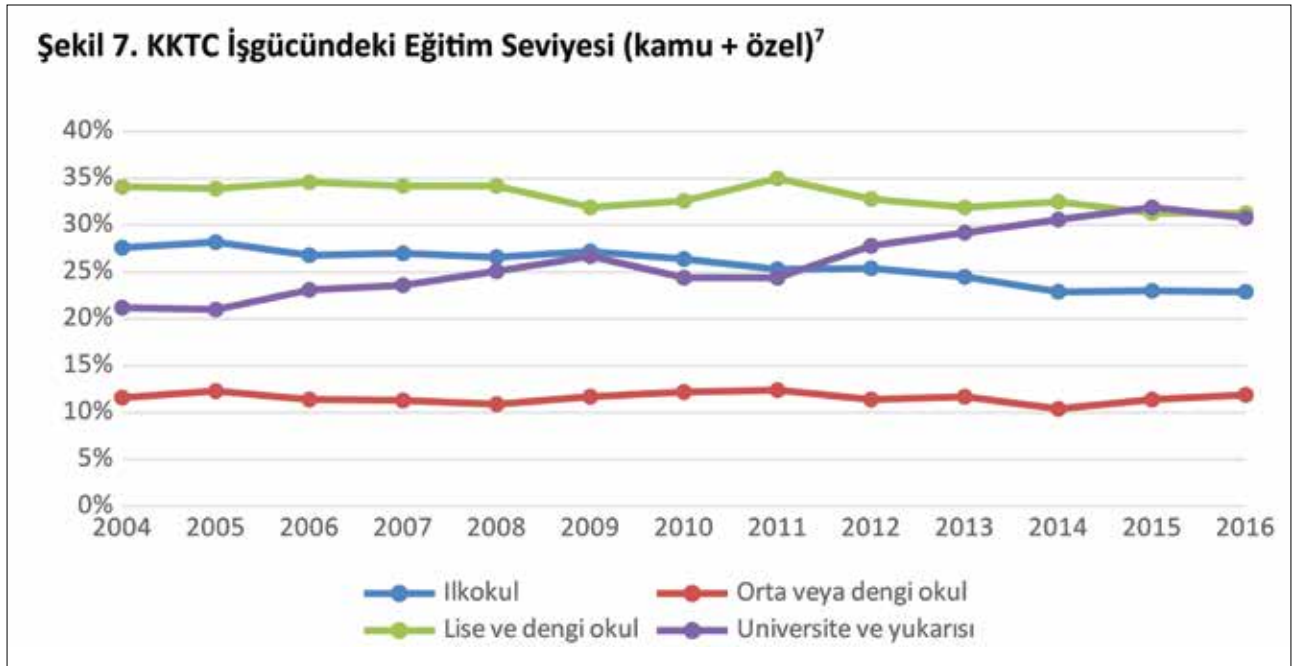
Mevcut Çalışanlar

Bu bölümde ise hali hazırda çalışanların farklı karakterleri gösterilecektir. Tüm sektörlerde (kamu ve özel) çalışanların eğitim durumlarına göre dağılımları Şekil 6'da gösterilmektedir. 2011 sonrası üniversite ve yukarı eğitim almış kişilerin oranında bir yükselme görünse de özel-kamu ayırımı yapılmadan daha fazla analiz yapılması uygun değildir. Tablo 8'de sadece özel sektörde maaşlı çalışanların eğitim durumları gösterilmektedir (2012-2016). Görüleceği üzere yüksek eğitimlilerin oranında az bir artış olmuş, ancak bir önceki şekildeki kadar hızlı bir artış olmamıştır. Bu da özel sektörde maaşlı çalışan kişilerin daha çok lise ve daha az eğitilmiş insanlardan oluştuğunu göstermektedir.

⁵ Seçilmiş diğer ülkelerdeki oranlar Şekil E1B'de gösterilmektedir.

Şekil 6. İşsizlerin iş arama sebepleri (2009-2011 Ortalaması)

Şekil 7. KKTC İşgücündeki Eğitim Seviyesi (kamu + özel)⁶

Kaynak: DPÖ 2004-2015 HHIA

Tablo 7'de ise çalışma saatlerindeki uyumsuzluk ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. HHİ anketlerinde çalışanlara haftada normal çalışma saatleri ile çalışmayı arzu ettikleri saat sorulmaktadır. Bu iki soru arasındaki fark bize uyumsuzluğun derecesini göstermektedir. Tablodan da görüleceği gibi tüm yılların ortalamasında çalışanların %60'ının gerçek ve arzu edilen çalışma saatleri birbirini tutmaktadır. Ancak yine önemli bir oran, daha az çalışma saati arzulamaktadır.

Bu da çalışanların çalışma saatlerinden memnun olmadığı-

⁶ Topamlar %100'u vermemektedir. Tahminimizce dahil edilmeyen grup "okuma-yazma bilmeyenler"den oluşmaktadır.

Tablo 5. Ortalama işsizlik süreleri (ay olarak)

Eğitim Seviyesi	2012	2013	2014	2015	2016
İlkokul ve daha az	15.2	17.7	17.2	10.7	8.3
Ortaokul	9.1	9.9	11.3	11.3	11.5
Lise ve Mesleki Lise	13.1	16.3	14.1	12.6	9.3
Üniversite ve üzeri	13.3	17.6	15.9	14.4	12.6
TÜM Gruplar	13.1	16.3	15.1	12.5	10.6
İşsizlik Süresi (ay)					
<12	55.0%	49.6%	54.6%	61.3%	71.5%
12-23	21.7%	20.3%	19.9%	17.1%	13.5%
24-35	10.4%	13.2%	11.6%	9.6%	8.3%
36-47	6.3%	8.7%	5.2%	6.5%	1.0%
48-59	3.8%	2.5%	2.0%	1.5%	2.1%
60+	2.9%	5.8%	6.8%	4.0%	3.6%

Tablo 6. Maaşlı özel sektör çalışanlar, KKTC (2012-2016)

Eğitim Seviyesi	2012	2013	2014	2015	2016
İlkokul ve daha az	33.1%	34.1%	32.2%	31.3%	30.1%
Ortaokul	12.0%	13.4%	11.8%	12.6%	14.2%
Lise ve Mesleki Lise	32.5%	30.8%	32.1%	30.8%	30.6%
Üniversite ve üzeri	22.4%	21.6%	23.9%	25.4%	25.1%
Yaş Grubu					
18-24	8.5%	8.3%	7.4%	8.6%	9.8%
25-34	32.5%	32.7%	33.2%	30.7%	30.8%
35-44	31.2%	29.2%	30.4%	30.1%	30.8%
45-54	19.8%	21.9%	19.6%	20.6%	19.8%
55+	8.2%	7.9%	9.4%	10.1%	8.8%
Firma Büyüklüğü					
1-10	51.8%	54.6%	52.2%	50.2%	48.0%
11-19	14.6%	14.5%	13.1%	14.6%	14.7%
20-49	10.0%	10.3%	10.8%	10.6%	9.5%
50+	23.6%	20.6%	23.9%	24.6%	27.9%

nı göstermekte ve piyasada bir uyumsuzluk olduğunu belirtmektedir. Tablo 10 ise çalışma saatlerindeki uyumsuzluğun farklı eğitim gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Az eğitilmiş gruplardaki kişilerin bu konuda daha fazla uyumsuzluk yaşadıklarını görebiliriz.

Tablo 7. Gerçek ve arzulanan çalışma saatleri arasındaki fark (Çalışma saatleri uyumsuzluğu)

	2012	2013	2014	2015	2015	ALL
<0	4.7%	3.9%	2.9%	3.6%	3.7%	3.8%
Sfır	56.4%	61.1%	64.1%	58.2%	62.2%	60.3%
1-5	6.3%	5.6%	5.5%	6.2%	4.2%	5.6%
6-10	12.0%	8.9%	10.0%	10.7%	8.9%	10.1%
11-15	5.3%	4.0%	4.1%	5.2%	5.0%	4.7%
16-20	5.5%	6.1%	4.8%	6.4%	5.4%	5.6%
20+	9.9%	10.5%	8.6%	9.8%	10.6%	9.9%

Tablo 8. Ortalama gerçek ve arzulanan çalışma saatlerinin eğitim seviyesine göre dağılımı (2012-2016)

	Gerçek	Arzulanan	Uyumsuzluk
İlkokul ve daha az	50.4	43.7	6.7
Ortaokul	51.4	44.5	6.9
Lise ve Mesleki Lise	49.8	43.9	5.9
Üniversite ve üzeri	47.1	42.7	4.4

Özet

Bu bölümde KKTC işgücü piyasasındaki 3 önemli grubun mevcut durumları hakkında bilgiler sunulmuştur. Ortaya çıkan bazı önemli hususlar şöyle sıralanabilir:

- İşgücüne dahil olmayan ancak uygun koşullar oluşması durumunda çalışmak isteyecek olan önemli bir işgücü arzı bulunmaktadır. Bu arzın büyük kısmını kadınlar ve az eğitilmiş genç insanlar oluşturmaktadır.
- KKTC'deki işsizlik ciddi bir seviyededir. İşsizlerin önemli bir oranı 'uzun dönem' işsizlik olarak sayılabilecek bir yıldan fazla sürelerde işsiz kalmaktadırlar. Bu miktar yüksek eğitilmiş işsizlerde de görülmektedir. Uzun dönem işsizlik, kişilerin moralini bozmakta ve bir süre sonra işgücü piyasasından çekilmelerine sebep olabilmektedir. Boş pozisyon açıklarının doldurulmadığı ülkemizde, uzun süreli işsizlerin varlığı uyumsuzluk olarak algılanabilir.
- Özel sektörde maaş karşılığı çalışanları az-orta eğitim seviyeli, 35 yaş üzeri kişiler oluşturmaktadır. Bu kişilerin örgün eğitim seviyelerini artırmaları çok olası değildir. Dolayısı ile ileride yapısal işsizlik (structural unemployment) karşısında kendilerini güvenceye alabilmeleri için hizmet içi eğitim veya dışardan alacakları örgün eğitim ile kendilerini geliştirmeleri önem arz etmektedir.

iv. Çalışanların % 40'ı mevcut çalışma saatlerinden memnun olmayıp daha az çalışmayı arzu ettiklerini söylemektedirler. Özellikle az eğitilmiş çalışanlarda çalışma saatlerindeki memnuniyetsizlik daha da yüksek seviyelerdedir. Bu uyumsuzluğun uzun sürede personel değişim oranını artırabilecek olmasından dolayı, işveren tarafından bu sorunun ele alması gerekmektedir.

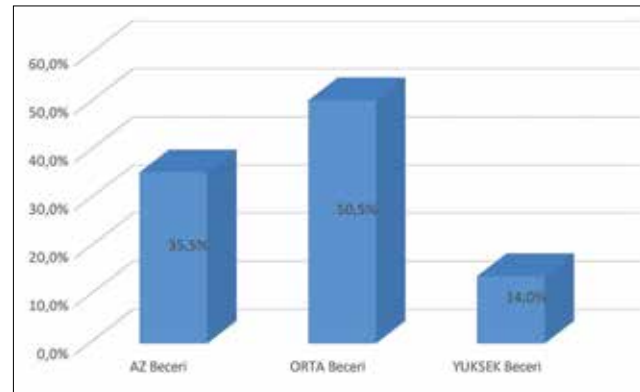
3. Kıbrıs Türk Ticaret Odası 2018 Anketi

KKTC işgücü piyasasındaki genel duruma baktıktan sonra, eğitim ve diğer uyumsuzlukları ölçmek için 2018 KTTÖ ve risinden yararlanılacaktır. Bu anket özellikle katılımcıların çalıştıkları pozisyonlardaki eğitim uyumsuzluğunu ölçmek için 2018 Ocak ayı içerisinde, 10 veya daha fazla işçi çalıştıran şirketlerde çalışan maaşlı özel sektör çalışanı 500 kişi ile yapılmıştır. İdeal olarak işverenin pozisyonlar için talep ettiği eğitim seviyesinin de bilinmesi gerekmektedir. Ancak elimizde öyle bir bilgi olmadığı için, çalışanların kendi öz değerlendirmeleri kullanılarak bu uyumsuzluğu ölçme yöntemine gidilmiştir. Benzer şekilde çalışanların beceri seviyeleri yaptıkları meslek türlerine göre göreceli ayrılmıştır. Bu ankette sorulan sorular raporun EK-4 kısmında sunulmaktadır⁷.

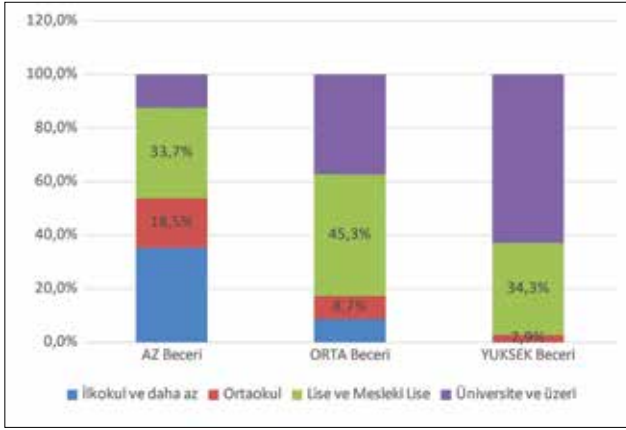
Beceri seviyeleri anketteki 3. Soru kullanılarak üç seviyeye ayrılmıştır. İlk üç tip meslek grubunda çalışanlar YÜKSEK seviyeli, sonraki üç grup (4,5,7) ORTA seviyeli, ve son iki grup (6,8) AZ seviyeli beceri olarak sınıflandırılmıştır. Benzer şekilde eğitim seviyesi İLKOKUL, ORTAOKUL, LİSE ve ÜNİVERSİTE olmak üzere çalışanın bitirmiş olduğu en yüksek eğitim seviyesi kullanılarak dört gruba ayrılmıştır. Beceri seviyelerinin dağılımı ve farklı eğitim gruplarına göre dağılımı aşağıdaki iki şekilde sunulmaktadır.

7 Anket, 2018 Ocak ayı içerisinde Lipa Consultancy tarafından yapılmıştır.

Şekil 8. Göreceli ayrılmış Beceri seviyelerinin dağılımı

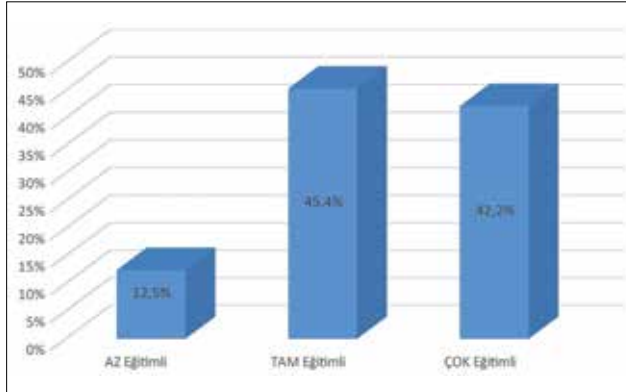
Şekil 9. Beceri durumuna göre Eğitim seviyeleri

Eğitim Uyuşmazlığı

Çalışmanın bu bölümünde eğitim uyumsuzluğu iki şekilde hesaplanmaktadır. İlk olarak ankete katılan kişilerin bitirmiş oldukları en yüksek eğitim seviyesi ile çalıştıkları pozisyonda kendi öz değerlendirmelerine göre gerekli olduğunu düşündükleri eğitim seviyelerinin (soru #7) karşılaştırılması yapılmaktadır. Eğer bu iki seviye arasında herhangi bir fark var ise, o zaman eğitim uyumsuzluğu olduğu anlamına gelmektedir. Aşağıdaki tabloda bu yöntemle göre hesaplanan eğitim uyumsuzluğu oranları gösterilmektedir.

Şekil 10. Çalışanların Kendi Beyanlarına Göre Eğitim Uyuşmazlığı

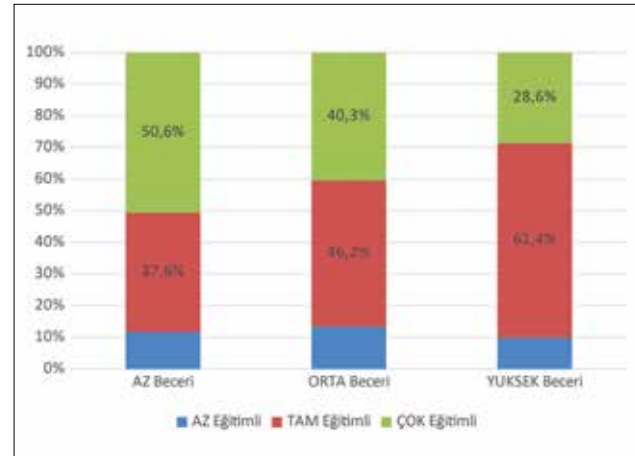
Diğer bir yöntem olarak katılımcıların “şu andaki eğitim seviyenizin yaptığınız işteki görev ve sorumluluklarınız için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplara bakılmıştır. Katılanların %45’i bu soruya “Hayır” cevabı vermişlerdir (eğitim uyumsuzluğu). Ayrıca, çalışmaya ilk başladıkları zamanki görev ve sorumlulukları ile ilgili eğitimlerinin yeterliliği sorulduğu zaman (#9), katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%75) herhangi bir yetersizlik olmadığını beyan etmişlerdir. Dolayısı ile işe girerken alınan eğitime göre görev ve sorumluluklar (çalışanın kendi öz değerlendirmesine göre) yapılabilir olmasına rağmen, zaman içeri-

sinde yapılan işteki sorumluluklarda artış olmasından dolayı örgün eğitim yetersiz kalabilmektedir.

Bu soruların devamında katılımcılara çalıştığı iş yerinde görev ve sorumluluklarında artış isteyip istemedikleri sorulmuştur (#12A ve #12B). Katılımcıların sadece %40’ı daha fazla sorumluluk istediklerini beyan etmişler ve çok az bir miktarı eğitim ve becerilerinin daha fazla sorumluluk için yetersiz olduğunu söylemişlerdir. Bu da öz değerlendirmelere dayanarak işyerinde daha fazla sorumluluk isteyen çalışanların kendilerini hazır hissettiklerini göstermektedir.

Aşağıdaki şekilde ise öz değerlendirmelere dayanarak birinci metot ile hesaplanan eğitim uyumsuzluğunun farklı beceri seviyelerine göre dağılımı gösterilmektedir. Düşük beceri gerektiren işlerde çalışan kişilerin hemen hemen yarısı aldıkları eğitimin işin gerektirdiği eğitimden daha FAZLA olduğunu düşünmektedir. Bu oran beceri seviyesi arttıkça düşüş göstermekte, yani uyumsuzluğun azaldığını göstermektedir. Eğitim uyumsuzluğunun bazı alt gruplara göre (Eğitim, yaş, vatandaşlık vs.) dağılımları EK-2’de gösterilmektedir.

Şekil 11. Farklı beceri seviyelerindeki meslek gruplarına göre eğitim uyumsuzluğu

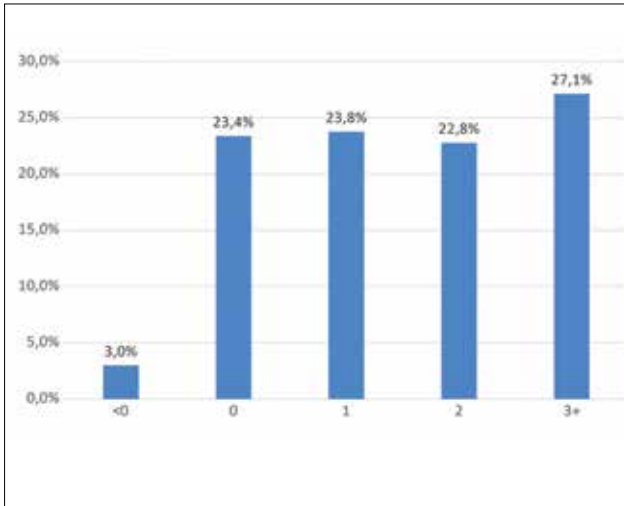
Maaş Uyuşmazlığı

Bu bölümde katılımcıların aldıkları aylık maaşlar ile almayı arzuladıkları maaşların farkı üzerinde durulmaktadır. Ankete katılanlara toplam net nakit gelirleri sorulmuş (#22A), ancak cevap vermemeleri durumunda bazı seçenekler sunularak maaşlarının bu aralıklardan hangisine denk geldiği bilgisi alınmaya çalışılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%94) hangi maaş aralıklarında oldukları tespit edilebilmiştir. Aynı şekilde arzuladıkları (veya hak ettiklerini düşündükleri) maaş aralıkları da başka bir soruda ölçülmüştür (#23). Bu iki soruya verilen cevaplara göre maaş uyumsuzluğu ile ilgili bir analiz yapılabilmektedir.

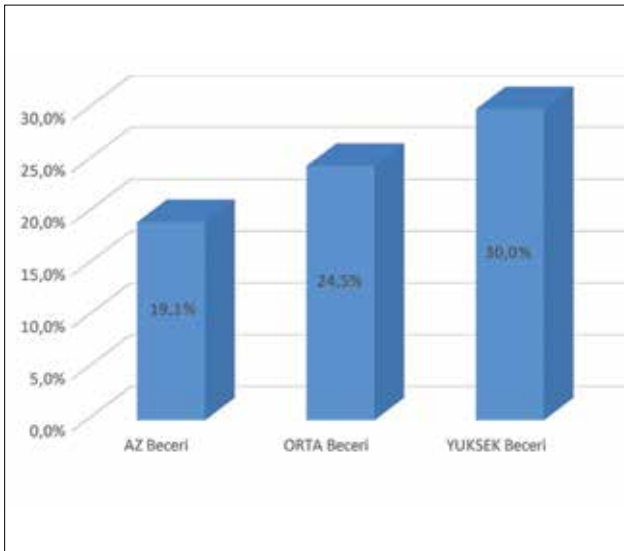

Aşağıdaki şekiller maaş uyumsuzluğu ile ilgili bulguları göstermektedir. Şekil 12’de katılımcıların sadece %23.4’ünün aldıkları maaş ile hak ettikleri maaşın aynı aralıkta olduğunu düşündüklerini görebiliriz (çok küçük bir oran ise daha az maaş hak ettiklerini belirtmişlerdir). Katılanların %23.8’i bir basamak daha fazla, %22.8’i ise iki basamak daha fazla maaş hak ettiklerini belirtmektedirler. Maaş aralıklarının 500TL’den oluştuğunu düşünersek, arzu edilen artışların eldeki maaş miktarlara göre önemli bir oran olduğunu düşünebiliriz. Şekil 13’de bu maaş uyumsuzluğunun farklı beceri seviyelerine göre dağılımı sunulmaktadır. Düşük seviyeli işlerde çalışanların daha fazla maaş uyumsuzluğu yaşadıklarını düşündüklerini görebiliriz.

Şekil 12. Arzu edilen ve gerçek maaş grubu arasındaki fark (Maaş uyumsuzluğu)

Şekil 13. Arzu edilen ve gerçek maaş grubu AYNI olan kişilerin oranı (farklı beceri gruplarına göre)

Çalışma Saatleri Uyuşmazlığı

İşgücü piyasasında verimliliği düşürebilecek etkenlerden bir diğeri de daha önce belirttiğimiz gibi çalışma saatlerindeki yaşanan uyumsuzluk olabilir. Uzun çalışma saatlerinin çalışan üzerinde uzun dönemde yıkıcı etkileri olabilir ve bunun verimliliğe yansımaları kaçınılmazdır. KTTO 2018 anketine göre özel sektördeki çalışanlar haftada ortalama 49.4 saat çalışmaktadır. Katılımcıların %40’dan fazlası 45 veya daha fazla saat çalışmaktadır. Bu değerler Avrupa standartlarına göre hala hazırda uzun çalışma saatleri anlamına gelmektedir. Özellikle KKTC Kamu sektörü ile karşılaştırıldığında, ortalamalar çok farklılık göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bazı Avrupa ülkelerindeki tam zamanlı (full-time) çalışanların ortalama saatleri karşılaştırılmaktadır.⁸

⁸ Bu saatler kamu ve özeldeki tüm tam zamanlı çalışanları kapsamaktadır.

Tablo 9. Ortalama haftalık çalışma saatleri (2016)

Ülke	Ortalama Haftalık Saat
Güney Kıbrıs	39.2
Malta	38.6
Türkiye	46.8
İngiltere	36.6
Yunanistan	42.3
Avrupa Bölgesi (19 ülke)	36.5

Kaynak: Average Number of usual weekly hours of work in main job, Table lfsq_ewhun2, EUROSTAT, ec.europa.eu/eurostat.

Aşağıdaki tabloda farklı gruplardaki kişilerin çalışma saati uyumsuzlukları gösterilmiştir. Buna göre, az beceri grubunda çalışanların ortalama 11.5 saat daha az çalışma arzuları göze çarpmaktadır, aynı şekilde ilköğretim mezunu çalışanların da 11.3 saat daha az saat çalışmayı arzuladıkları gözlemlenmektedir. Katılımcıların %54.65’i mevcut çalışma saatlerinden daha az çalışmayı arzuladıklarını ankette belirtmişlerdir. Bu oran çalışmaya saatleri uyumsuzluğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 10. Ortalama Çalışma saatleri ve Uyuşmazlık

Beceri	Çalışma saati	Çalışma saatleri uyuşmazlığı
Az	51.5	11.5
Orta	48.6	8.1
Yüksek	46.9	7.6
Eğitim Seviyesi		
İlkokul ve daha az	49.1	11.3
Ortaokul	51.5	10.7
Lise ve Mesleki Lise	50.4	9.5
Üniversite ve üzeri	47.2	6.8
Eğitim Uyuşmazlığı		
Az	47.7	8.9
Tam	48.2	8.7
Çok	51.1	10.1

İşyeri memnuniyeti

Son olarak ankete katılanların işyeri memnuniyeti ile ilgili niteliksel sorulara verdikleri cevaplar incelenmiştir. İşyerinde yaşanan herhangi bir memnuniyetsizliğin kişilerin performansını etkileyebileceğinden ve işgücü devrini arttırabileceğinden daha önce giriş bölümünde bahsetmiştik. Çalışma saatlerinde ve maaşlardaki memnuniyetsizliğe rağmen genel olarak katılımcıların %90'dan fazlası çalıştıkları yerden çok memnun veya memnun olduklarını belirtmişler. Yukardaki bölümde arzu edilen çalışma saatleri ile gerçek çalışma saatlerinin arasındaki farka bakıldığında, %54.7'si daha az çalışmayı arzuladıklarını; çalışma saatleri ile ilgili memnuniyet sorusuna %77.8'i çok memnun veya memnun olduklarını belirtmiştir. Bu da niteliksel soruların gerçek düşünceleri çok iyi yansıtamayabileceğini göstermektedir.

4. Sonuç ve Politika Önerileri

Raporumuzun bu bölümünde tema çalışması olarak KKTC İşgücü Piyasası'ndaki uyuşmazlık konusunu ele alınmıştır. Uyuşmazlığın birçok değişik boyutu olması ve ölçme metodlarının farklı olmasından dolayı bu konunun araştırılması çok da kolay olmamaktadır. Araştırmamızın bu bölümünde farklı veri setleri kullanarak daha önceki literatürde kullanılan ölçme metodlarından da yararlanarak KKTC için farklı

Tablo 11. Çalışanların Öznel Memnuniyet Düzeyleri

İlgili Soru	Kesinlikle Katılıyorum/ Katılıyorum
İş yerimdeki diğer çalışma arkadaşlarımla iş ile ilgili konularda anlaşabiliyoruz	92.4%
Bana verilen görev ve sorumluluklar beni tatmin ediyor	86.4%
Yaptığım işe göre aldığım ücret adildir	53.7%
İşyerindeki amirimin bana davranışlarından memnunum	88.3%
İşyerindeki çalışma saatlerimden memnunum	77.8%
Genel olarak şu andaki çalıştığım işten memnunum	91.4%

uyuşmazlıklar hakkında genel bazı bulgulara ulaşıldı. Ulaşılmış bulgular şöyle özetlenebilir:

i. KKTC'ndeki işsizlik süresi diğer ülkelere göre çok daha uzundur. Bunun sebepleri bu araştırmada irdelenmemiştir. Ancak, eğer işsizlerin iş bulma süreleri azaltılmazsa, bu kişiler moral bozukluğuna uğrayıp işgücünden çıkabilirler. Böyle bir durumda işsizlik oranı düşecek olsa gibi görünse de, bu durum ülkede yapısal bir ekonomik sorun olduğunun göstergesidir.

ii. Şu anda KKTC'de genç, az eğitilmiş, daha önce iş tecrübesi bulunan ama şu anda işgücüne dahil olmayan önemli bir potansiyel işgücü arzı bulunmaktadır. Bu kriterlere sahip kişiler mevcut durumda özel sektörün aramakta olduğu "ara eleman" sorununa çözüm olabilirler. Ancak, bu kişilerin "uygun koşullar" olarak nitelendirildikleri koşulların neler olduğu daha iyi araştırılmalıdır. Eğer ideal koşul olarak yüksek maaş talep ediliyorsa, bu grubun piyasaya katkısı çok olmayabilir. Ancak bu gruptan bazılarının bile işgücüne dahil edilmesi, yabancı işgücüne olan talebin azalmasına sebep olabilir.

iii. Mevcut durumda çalışan kişilerin de bazı uyuşmazlıklardan muzdarip olduklarını söyleyebiliriz. Yapılan 2018 anketine göre işyeri memnuniyeti yüksek çıkmasına rağmen, KKTC'ndeki işgücü piyasasının verimli çalıştığını söylemek mümkün değildir. Özel sektörde birçok yaptığı işin gerektiğinden daha fazla eğitilmiş insan çalışmakta ve dolayısı ile bu kişiler daha az çalışma saatleri ve daha fazla maaş arzulamaktadırlar. Böyle durumlarda çalışanların verimliliği düşmekte ve bu durum firma çıktılarına olumsuz yansiyabilmektedir. Halbuki çalışanların beceri

ve eğitim seviyelerine uygun görev ve sorumluluklarda çalıştırılması, firmalar için daha verimli üretim ve ülke ekonomisi için de ekonomik büyüme anlamına gelecektir.

Bu bulgulara bakarak KKTC ekonomisinin işgücü piyasasında önemli derecede uyumsuzluk olduğunu söyleyebiliriz. Uyuşmazlığın, işgücü eğitim ve becerileri ile talep edilen eğitim ve beceriler arasında, çalışma saatlerinde ve ücretlerde yaygın olduğu belirlenmiştir. Bu tespitler ülke ekonomisinde önemli ölçüde işgücü israfı olduğunu ve bunun ülke verimlilik ve rekabet edebilirliğini olumsuz etkilediğine işaret etmektedir. Bu yapısal olarak nitelendirilebilecek sorunun giderilmesi için hükümet edenlerin uyuşmazlığı asgariye indirmeye yönelik bütünlüklü politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Elbette karar vermeden önce daha kapsamlı çalışmalar yapılarak, eğitim ve beceri uyumsuzluklarının düzenli olarak ölçülmesi gerekmektedir. Hane halkı işgücü anketleri bu bağlamda önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bunun dışında firma seviyesinde yapılacak anketler ile işveren tarafından bu uyumsuzlukların boyutlarının ölçülmesi hedeflenebilir. KKTC'deki işgücü talebi ve mevcut yerel işgücü arzı dikkate alındığında, her zaman yabancı işgücüne ihtiyaç duyulacağı aşikârdır. Ancak mevcut uyumsuzlukların minimize edilmesi ile işgücüne katılım oranı artırılabilir ve ayrıca işsizlik daha da azaltılabilir. Bu da yabancı işgücüne olan talebi kısmi de olsa azaltılabilecektir.

Kısıtlı verilerle yaptığımız analizlere dayanarak aşağıda bazı politika önerileri sunulmuştur:

1. 2018 anketine katılanların %75'i işe ilk başladıklarında aldıkların özgün eğitimin yeterli olduğunu düşünmesine rağmen, bu kişilerin sadece %45'i su andaki görev ve sorumlulukları için yeterli eğitimleri olduğunu düşünmektedirler. Bu da zaman içinde görev ve sorumlulukların arttığını ve özgün eğitimin yetersiz kaldığını göstermektedir. İşverenlerin bu durumda iş başı eğitime daha çok önem vermesi gerekmektedir. Bunun için devlet üniversitelerle işbirliği içerisinde farklı konularda sertifikalı programları düzenleyerek işbaşı eğitimi sağlayabilir. Devletin işletmeleri teşvik edeceği gibi işverenin de çalışanlarını bu kurslara katılmaları için gerekli esnekliği göstermeleri ve teşvik etmesi gerekecektir.

2. Ekonominin ihtiyacı olmayan alanlarda yükseköğrenim için ayrılan kaynaklar (burs vd.) gözden geçirilerek, gerçek ihtiyaç olan mesleki eğitim ve işgücü geliştirme programlarına kanallanmalıdır. Bu sayede yapısal işsizlerin iş bulması sağlanacağı gibi, işgücü piyasasına katılmayanla-

rın emek piyasasına geri dönmeleri teşvik edilecektir.

3. Yapılan tespitlerde işgücüne dâhil olmayan; genç, az eğitilmiş ve daha önce iş tecrübesi olan önemli sayıda işgücü mevcuttur. Bu bireyler uygun koşulların oluşması durumunda yeniden işgücüne katılmak istediklerini belirtmektedirler. Uygun koşulların neler olduğunu tespit etmek üzere bu konuda daha spesifik çalışma yapılmalıdır. Bunun yanında ilgili bakanlık ve dairelerin bu kişileri özel sektör ile buluşturacak ortamları yaratması gerekmektedir. Mevcut kamu iş bulma birimleri yanında, özel istihdam bürolarının kurulmasına olanak sağlayacak düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

4. Eğitim uyumsuzluğu az beceri isteyen meslek gruplarında daha yüksektir. Bu da firmaların mavi yakalı pozisyonlara yüksek eğitilmiş insanları istihdam ettiğini göstermektedir. Ancak bu sürdürülebilir değildir ve rekabet edebilirliği kötü yönde etkilemektedir. Bunun için; işgücüne katılmak isteyenlere hangi işkolunun ne tür eğitim gerektirdiği konularında bilgi vermek ve gerekli teşvik ve destek programları ile işgücüne dahil olmayanları dahil etmeye çalışmak gerekmektedir. Özellikle yüksek öğrenime başlayan genç insanların, mezuniyetleri durumunda ne tür mesleklerde ve hangi koşullarda çalışabilecekleri hakkında bilgi sahibi olmaları işgücü piyasasını daha verimli hale getirecektir. Ayrıca işverenin de işe alımlarda daha dikkatli ve seçici davranarak, sırf herhangi bir eleman almak yerine, en 'uygun' kişiyi istihdam edebilmek için daha sistematik bir uğraş vermesi gerekmektedir.

5. Mevcut işgücü piyasasında özel sektördeki çalışma saatleri görece olarak daha uzundur. Az eğitilmiş insanlar ortalama haftada 10-11 saat arzu ettikleri çalışma saatinden daha fazla çalışmaktadırlar. Yüksek eğitilmiş çalışanlarda bile bu haftada 7 saate denk gelmektedir. Elbette işverenlerin çalışanlarına 'arzuladıkları' saat kadar çalışmasını sağlamasını önermiyoruz. Ancak arzu edilen ile gerçek çalışma saatlerindeki bu kadar yüksek fark uzun dönemde çalışanların moralini ve verimliliğini düşüreceği için, işverenlerin bu sorunu daha detaylı irdelemesi gerekmektedir.

6. Daha tartışmalı uyumsuzluk ise gerçek maaş ile arzu edilen maaşlar arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Burada önemli olan gerçek maaşın bir çalışanın verimliliğini (productivity) ne kadar yansıttığının ölçülmesidir. Eğer verilen maaş gerçek performansı yansıtıyorsa, o zaman maaş-uyumsuzluğu sorun olarak kabul edilemez.

Aksi takdirde, maaş uyuşmazlığı firmalar için ileride problemler yaratabilecektir.

7. “İş garantili mesleki eğitim programları” ilgili iş, oda ve birliklerin etkin katılımı ile başlatılmalı ve Ada çapında yaygınlaştırılmalıdır. Bu programlar ivedilikle bölgesel bazda planlanmalı ve hayata geçirilmelidir.

8. Ekonomide verimi ve rekabet edebilirliği artırmak için işgücü niteliğinin artırılması gerekmektedir. Bunun içinde var olan nitelik uyuşmazlığını minimize etmek gerekir. Burada özellikle mesleki sertifikasyon sisteminin uygulanmasına başlanması gerekmektedir. Sertifikasyon sisteminin uygulaması devletin bu konuda gerekli desteği vermesiyle mümkün olabilecektir.

9. İşgücü piyasasında esneklik sağlanması yönünde atılacak adımlar ile (işbaşı eğitim, mesleki eğitim vd.) değişen teknoloji ve üretim süreçlerine nitelik ve yetenek olarak uyum sağlanabilecektir. Bu işgücüne katılım oranını artırabileceği gibi işsizliği de azaltabilecektir. Bunun için devletin Lizbon Stratejisinde yer alan “güven- celi esneklik (flexicurity)” kavramını gündeme alması ve gerekli yasal altyapıyı oluşturması gerekmektedir. Vergi ve sosyal güvenlik uygulamalarını da esnek çalışma koşullarını teşvik edecek şekilde ayrıca ayarlanmalıdır.

Bu bölümde yapılan hesaplamalarda işgücü piyasasındaki uyuşmazlığı çalışanlar hakkındaki bilgiler doğrultusunda ölçüldü ve politika önerileri sunuldu. Ancak elbette işveren (talep) tarafının görüşlerinin de önemli olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. KTO tarafından 2018 Ocak ayında farklı sektörlerden seçilmiş 100 tane şirkete yapılan anketlerde talep tarafı ile ilgili bazı bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin ankete katılanların %61’i şu anda herhangi bir istihdam yapmayı düşünmediklerini, geri kalan istihdam etmeyi düşünen işverenler ise daha çok mavi yakalı pozisyonlar için eleman aradıklarını belirtmişlerdir. Geçen sene içerisinde istihdam yapmaya çalışan şirketlerin ise %60’i aradıkları niteliklerde (genellikle az eğitilmiş, mavi-yakalı) eleman bulamadıklarını beyan etmişlerdir. Ankete katılanlar ayrıca alımlarda örgün eğitimden ziyade iş tecrübesine önem verdiklerini söylediler. Yani KKTC işgücü piyasasında talep edilen işgücünün az örgün eğitilmiş, iş tecrübesi olan, mavi yakalı (az beceri seviyeli) pozisyonlarda olduğunu görebiliriz. Hâlbuki tema çalışmamızın ilk bölümünde işgücündeki mevcut çalışanların ve işsizlerin örgün eğitim seviyeleri yüksek kişilerden oluştuğunu verilerle ortaya konulmuştu. Bunun yanında işgücüne dâhil olmayan ama çalışmak isteyen gruptaki kişilerin talep edilen kriterleri karşılayabilecekleri eğitim ve becerilere

sahip olduklarını görülmüştü. Bu da gösteriyor ki çalışabileceklerin mevcut örgün eğitimleri ile işverenlerin talep ettiği arasında uyuşmazlık mevcuttur. İşgücü piyasasındaki uyuşmazlığın tam olarak ölçülebilmesi için çalışanlar tarafı kadar işveren tarafı ile de detaylı görüşmeler/anketler yapılmalıdır. Ümit ediyoruz ki politika üreticiler ve ilgili kurumlar bu konu üzerine titizlikle değinecektir.

Kaynakça

Böckerman, P. and Ilmakunnas, P. (2012). “The Job Satisfaction-Productivity Nexus? A study using Matched and Register Data” ILRReview, 65(2), April 2012.

Desjardins, R. and K. Rubenson (2011). “An Analysis of Skill Mismatch Using Direct Measures of Skills”, OECD Education Working Papers, No. 63, OECD Publishing, Paris.

Devlet Planlama Örgütü, Hanehalkı İşgücü Anketleri, Lefkoşa, KKTC: 2004-2016.

ILO (2014). “Skills mismatch in Europe: statistics brief”, International Labour Office, Department of Statistics, Geneva: ILO, 2014.

Lambert, E. G., Hogan, N. L., and Barton, S. M. (2001). “The impact of job satisfaction on turnover intent: a test of a structural measurement model using a national sample of workers” The Social Science Journal, 38, 233-250.

OECD (2018), Long-term unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/76471ad5-en

(Accessed on 05 March 2018)

Verhaest, D., & Omey, E. (2006). “The impact of overeducation and its measurement”, Social Indicators Research, vol. 77, pp. 419-448.

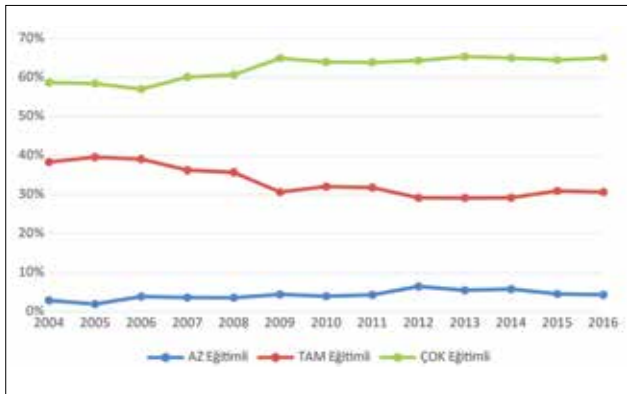
EK

Ek: ISCO-08 kodları ve meslek tanımları

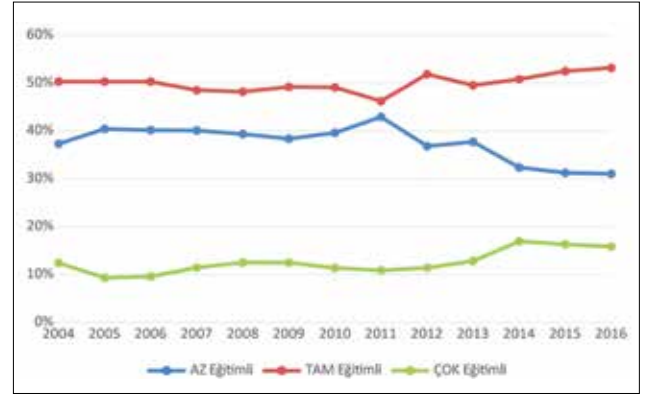
Kod	Tanım
0	Silahlı kuvvetlerle ilgili meslekler
1	Yöneticiler
2	Profesyonel meslek mensupları
3	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları
4	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar
5	Hizmet ve satış elemanları
6	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları
7	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar
8	Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar
9	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar

Aşağıdaki grafik yukardaki ISCO-08 meslek kodlarına göre ayrılmış gruptaki çalışanların ortalama ve standart sapma eğitim seviyeleri dikkate alınarak hesaplanmıştır. Eğer ankete katılan kişinin eğitim seviyesi ortalamanın bir standart sapma (artı veya eksi) dahilinde değil ise, o kişi için o meslekte eğitim uyumsuzluğu vardır demektir.

Şekil E1. İstatiksel sınıflandırma kullanılarak hesaplanan eğitim uyumsuzluğu (2004-2016)

Şekil E1A. Farklı meslek sınıflandırmasına göre eğitim uyumsuzluğu

Not: ISCO Meslek grubu sınıflandırması:
Az beceri: 8,9; Orta beceri: 4,5,6,7; Çok beceri: 1,2,3

Şekil E1B. Uzun süreli işsizlik oranları

Kaynak: OECD, 2018

EK

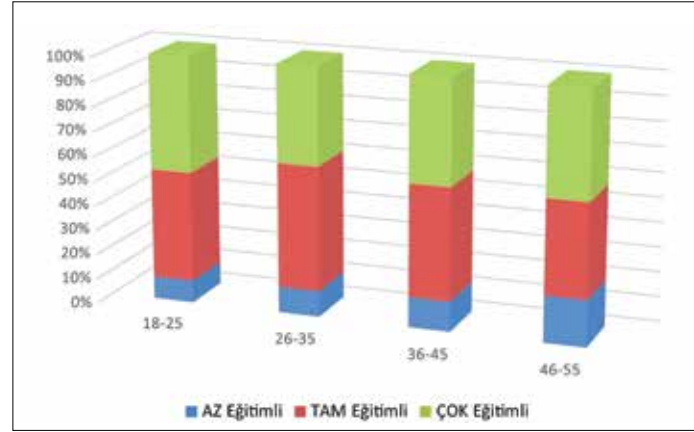
Ek: 2018 KTTÖ Anketi ile İlgili Ekstra Bilgiler

2018 KTTÖ Anketine katılanlar hakkında
özet bilgiler

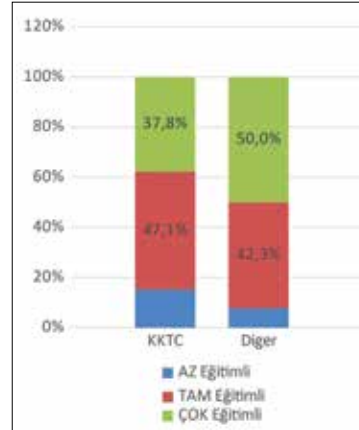
Firma Büyüklüğü	
10-19	39.0%
20-49	20.8%
50-99	8.9%
100+	31.3%
Eğitim Seviyesi	
İlkokul ve daha az	20.4%
Ortaokul	13.3%
Lise ve Mesleki Lise	38.2%
Üniversite ve üzeri	28.1%
Beceri Seviyesi	
AZ	35.5%
ORTA	50.5%
ÇOK	14.0%
Yaş Grubu	
16-24	9.2%
25-34	37.6%
35-44	29.0%
45-55	24.2%
KKTC Vatandaşı?	
HAYIR	36.0%
EVET	64.0%
Cinsiyet	
ERKEK	69.1%
KADIN	30.9%
Normal Çalışma Saatleri	49.4
Arzulana Çalışma Saatleri	40.1
Hane halkı büyüklüğü	3.25
Yaş	37.1

Katılanların kendi verdikleri cevaplara göre eğitim uyumsuzluğunun farklı gruplara göre dağılımı:

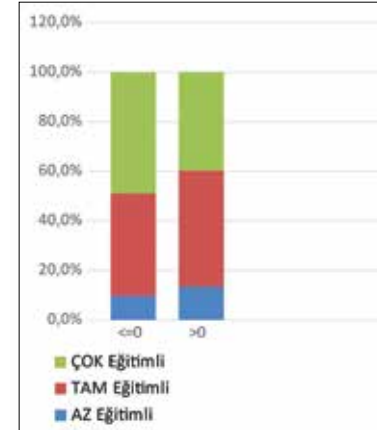
Şekil E2. Yaş gruplarına göre

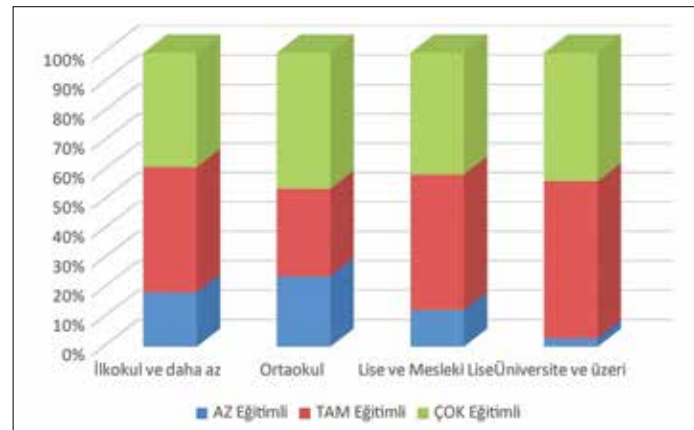
Şekil E3. Vatandaşlığa göre

Şekil E4. Arzu edilen ve gerçek maaşlardaki farka göre

Şekil E5. Eğitim seviyesine göre

EK I

Ek 1: Makroekonomik Göstergeler

		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Reel Büyüme Hızı (% değişim)		-5,7	3,6	4	0,5	1,3	4,9	4	3,6
GSYİH (Milyon TL)		5.376	5.614	6.508	6.955	7.607	8.858	10.226	11.601
Fert Başı GSYİH (Cari Fiyatlarla, ABD\$)		13.292	14.611	15.285	15.123	15.357	15.140	13.737	13.897
Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE, %)		5,7	5,7	14,7	3,6	10,2	6,5	7,78	10,2
Doviz Kurları (TL/€)		2,15	2,06	2,06	2,30	2,53	2,91	3,02	3,34
Döviz Kurları (TL/\$)		1,55	1,51	1,51	1,80	1,90	2,20	2,73	3,02
Toplam Mevduatlar (Milyon, TL)		6.505	7.067	8.403	9.284	10.684	11.774	13.951	16.635
Toplam Mevduatlar / GSYİH (%)		126	126	133	132	140	132,9	136	143
Toplam Krediler (Milyon, TL)		3.976	4.189	5.402	6.288	7.870	9.557	10.399	12.763
Toplam Krediler / GSYİH (%)		77	75	85	90	103	108	102	110
Kredi / Mevduat Oranı (%)		61	59	64	73	78	81	75	77
Devlet Bütçe Dengesi / GSYİH (%)		-18,4	-15,4	-14	-8,8	-7,2	-4,8	-3,7	-1,7
Kamu Borç Stoku / GSYİH (%)		130	139	141	139	154	149	157	165
Dış Ticaret Dengesi (Fazla + / Açık -)		-1.255	-1.507	-1.547	-1.583	-1.579	-1.650	-1.383	-1.452
Dış Ticaret Hacmi / GSYİH (%)		40,2	45,6	47,8	47,3	45,7	48,6	43,2	43,3
Cari İşlemler Dengesi (Fazla+/ Açık -)		-65,4	-275,8	-173,1	-125,1	-44,7	-12,6	271,6	289,9
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)		-1,9	-7,4	-4,5	-3,2	-1,1	-0,3	7,2	7,6
Toplam İstihdam		91.550	93.498	97.103	99.117	101.181	103.149	112.811	118,387
Kamu Sektöründe İstihdam		27.627	27.244	29.695	27.141	30.266	31.276	32.218	32,236
Aktif Sigortalı Sayısı		66.685	70.331	71.144	74.869	77.334	79.711	84.793	92.917
İşsizler		12.941	12.619	10.411	9.174	8.929	9.320	9.043	8.075
Asgari Ücret (TL)		1.237	1.300	1.300	1.300	1.415	1.675	1.730	1.834

	DPÖ
	DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır.
	Merkez Bankası
	Merkez Bankası ve DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır.
	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

EK II

Ek 2: Rekabet Edebilirlik Raporu Rakamsal Verileri için Teknik Notlar ve Kaynaklar

	Birim	Kaynak/ Hesaplama Metodu	Değer	Rekabet Edebilirlik Raporu'nda belirtilen Sıralama	Yorumlar/Tahmin Güvenilirliği
Yatırımcının Korunması Endeksi	yatırımcının korun- ması endeksi 0-10 (en iyisi)	YAGA İş Yapabilirlik Raporu /2017	5,7	66	
Mevcut Koltuk Kilometre	ülkeden yapılan haftalık tarifeli uçuşlar (milyon)/2016	Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı verileri kullanılarak hesaplanmıştır	26,60	118	Bu hesaplama, Ercan Hava- alanı'ndan yapılan tüm tarifeli uçuşlara ek olarak Kıbrıslı Türklerin Güney Kıbrıs'daki havaalanlarını da kullandıkları gerçeği dikkate alınarak arzedilen koltuk kilometreye %20 eklenerek belirlenmiştir.
Cep Telefonu Abone Sayısı	100 kişiye dü- şen/2016	DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır	239,78	1	Kayıtlı cep telefonu abone sayısı (2016): 804.345 Nüfus: 335.455
Sabit Telefon Hatları	100 kişiye dü- şen/2016	DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır	26,8	37	Sabit telefon hatları (2016) 89.967 Nüfus: 335.455
Devlet Bütçe Dengesi	GSYİH yüzdesi/2016	DPÖ	-1,7	42	
Tasarruf Oranı	GSYİH yüzdesi/2016	DPÖ	23,4	52	
Enflasyon	tüketici fiyatları endeksi yıllık değışim/2016 ortalaması	DPÖ	10,19	124	
Devlet Borcu	GSYİH yüzdesi/2016	DPÖ	165,4	136	
Ülke Kredi Oranları	ülke borçları öde- yememe olasılığı ile ilgili uzman de- ğerlendirmesi,0-100 (en düşük olasılık)		n/a	n/a	
Sıtma Vakası	100.000 kişiye düşen/2016	Sağlık Bakanlığı verileri kullanılarak hesaplan- mıştır	0,90	19	Sıtma vakası (2016): 3 kişi
Verem Vakası	100.000 kişiye düşen/2016	Sağlık Bakanlığı verileri kullanılarak hesaplan- mıştır	4,50	5	Verem vakası (2016): 15 kişi
HIV'in Yaygınlığı	15-49 yaş arası yetişkin nüfusa yüzdesi/2016	Sağlık Bakanlığı verileri kullanılarak hesaplan- mıştır	0,019	1	HIV yaygınlığı (2016): 40 kişi
Bebek Ölüm Oranı	1.000 canlı doğum- da/2016	DPÖ	0,8	1	
Ortalama Ömür Uzunluğu	doğum anında yıllık/2016	DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır	82,7	7	Ortalama ömür (2016): erkeklerde: 80.8 Kadınlarda 84.5
İlköğretime Kayıt Oranı	ilköğretime kayıt oranı/2016	DPÖ	100	1	
Ortaöğretime Kayıt Oranı	ortaöğretime kayıt oranı/2016	DPÖ verileri kullanılarak hesaplanmıştır	94	66	Ortaokul (2016): %100, Lise ve Meslek Lisesi : %87.92
Yükseköğretime Kayıt Oranı	yükseköğretime kayıt oranı/2016	DPÖ	85,8	9	Açık öğretim hariç tutul- muştur.
Toplam Vergi Oranı	Kurumlar kazanç vergisi, çalışan gelir vergisi, sosyal güvenlik primleri, katkı ve diğer vergiler yüzdesi	YAGA İş Yapabilirlik Raporu /2017	48,6	104	
Şirket Kurmak için Gereken Prosedür Sayısı	prosedür sayısı	YAGA İş Yapabilirlik Raporu /2017	17	136	
Şirket Kurmak için Gerekli Süre	gün sayısı	YAGA İş Yapabilirlik Raporu /2017	26	110	

Ek 2: Rekabet Edebilirlik Raporu Rakamsal Verileri için Teknik Notlar ve Kaynaklar (devamı)

	Birim	Kaynak/ Hesaplama Metodu	Değer	Rekabet Edebilirlik Raporu'nda belirtilen Sıralama	Yorumlar/Tahmin Güvenilirliği
Ticaret Ağırlıklı Tarife Oranı	ithal edilen birim değer başına orta- lama vergi/2016	Maliye Bakanlığı verileri kullanarak hesaplanmıştır	1,24	33	Toplam gümrük vergi gelirlerinin toplam ithalat değerine bölünmesiyle hesaplanmıştır.Cari fiyatlarla toplam gümrük vergileri (2016):58.593.780TL Mal ithalatı (2016): 4.716.925,389TL
GSYİH'ya göre İthalat Oranı	GSYİH yüzdesi/2016	DPÖ ve Ticaret Dairesi verileri kullanarak hesaplanmıştır	40,6	76	Mal ithalatı(2016): 1.557.200.000 Dolar GSYİH 3.837.908.052 Dolar
İşten Çıkarma Maliyeti	hafta tutarında maaş		n/a	n/a	
Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı	erkek katılımın yüzdesi olarak/2016	DPÖ verileri kullanarak hesaplanmıştır	0,63	109	Kadınların işgücüne katılım oranı (2016): %39.5 Erkeklerin işgücüne Katılım oranı (2016): %62
Yasal Haklar Endeksi	endeks 0-10 (en iyi)	YAGA İş Yapabilirlik Raporu/2017	6	49	
İnternet Kullanıcıları	internet kullanıcıları yüzdesi/2016	BTHK verileri kullanıla- rak hesaplanmıştır.	128,7	1	İnternet Kullanıcıları: sabit+mobil genişbant toplamı 431,615
Sabit Geniş Bant İnternet Kullanıcıları	100 kişiye dü- şen/2016	BTHK verileri kullanıla- rak hesaplanmıştır.	33,3	16	
İnternet Bant Genişliği	kişi başına düşen kb/s/2016	BTHK verileri kullanıla- rak hesaplanmıştır.	100,47	43	BTHK (2016) 42.350 Mbit = 43.366.400(Kb/s) / internet kullanıcıları
Mobil geniş bant kullanıcıları	100 kişiye dü- şen/2016	BTHK verileri kullanıla- rak hesaplanmıştır.	95,4	24	
Yerel Piyasa Büyüklüğü Endeksi	(GSYİH+ithalat değeri-ihracat değeri) 1-7(en iyi) arası değerlere dönüştürülerek nor- malleştirildi/2016	DPÖ verileri kullanarak hesaplanmıştır	1,34	136	
Yabancı Piyasa Büyüklüğü Endeksi	mal ve hizmet ihra- catı değeri 1-7(en iyi) arası değerlere dönüştürülerek nor- malleştirildi/2016	DPÖ verileri kullanarak hesaplanmıştır	2,69	132	
GSYİH (SGP \$ milyar)		DPÖ verileri kullanarak hesaplanmıştır	4,99	134	
GSYİH'ya göre ihracat	GSYİH yüzdesi/2016	DPÖ verileri kullanarak hesaplanmıştır	40,12	55	
PCT patent başvurular	milyon nüfus		n/a	n/a	

EK III

Ek 3: Ülke / Ekonomi Profilleri Nasıl Okunmalı

1) Ana Göstergeler

Birinci kısım, değerlendirmeye alınan ekonomi için bir dizi ana gösterge ortaya koyar. Aksi belirtilmediği sürece ana göstergelerle ilgili sağlanan veriler, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Dünya Ekonomisine Bakış Veri tabanından alınmış 2016 yılı için Nisan 2017'ye ait verilerdir.

2) Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Bu bölüm, her bir ekonominin performansını, Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksinin (GCI) başlıca bileşenlerine göre değerlendirilir. İlk sütun söz konusu ülkenin, endekse dahil 138 ekonomi arasında almış olduğu sayıyı belirtir. İkinci sütun ise puanını ve 2012-2013 döneminden itibaren olan ülke gelişimini gösterir. Her bir alt endeks puanının genel GCI puanına yüzdelik olarak katkısı alt endeks isminin yanına not edilir. Bu ağırlıklar ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterir.

Sağ tarafta bir tablo, ait olduğu grubun ortalama puanı karşısında GCI (mavi çizgi) bünyesindeki 12 bölüm uyarınca bir ülkenin göstermiş olduğu performansı belirtir ve bunu yaparken de kişi başına düşen GSYİH'yı gösteren tablodaki (gri çizgi) sınıflandırmanın aynısını kullanır.

3) İş Yapmada Karşılaşılabilecek En Problemlı Faktörler

Bu tablo, işletme yöneticilerinin kendi ekonomilerinde iş yaparken karşılaşılabilecekleri en problemlı faktörleri özetler. İlgili bilgiler, Dünya Ekonomik Forumunun Yönetici Görüşleri Anketi'nin 2017 çalışmasıdır. Katılımcılardan, 16 faktör arasından en problemlı gördükleri 5 faktörü seçmeleri ve bunları 1 (en problemlı) ile 5 arasında değişen bir ölçeğe göre sıralamaları istenmiştir. Sonuçlar daha sonra sınıflandırılmış ve katılımcıların yaptıkları sıralamaya göre ağırlıkları belirlenmiştir.

4) Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksiyle İlgili Detaylı Bilgi

Bu sayfada, değerlendirilen ülkelerin GCI bünyesinde yer alan her bir göstergeye göre performansı belirtilir. Göstergeler bölümlere ayrılırlar. GCI içinde iki farklı bölüm kapsamına girmiş olan göstergeler için yalnızca birinci kısım bu sayfada gösterilmektedir.

EK IV

Ek 4: 2018 Kıbrıs Türk Ticaret Odası Anketi

ÇALIŞANLAR ANKETİ – SORU FORMU

Merhaba, ben Lipa Danışmanlık şirketinden arıyorum. Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın yürütmekte olduğu bir proje kapsamında KKTC iş gücü piyasası ile ilgili çalışanlara yönelik bir anket yapıyoruz. 10-12 dk. sürecek bu anketimize katılmak ister misiniz? Bilgiler yalnız istatistiksel amaçlarla toplanmakta olup, vereceğiniz tüm cevaplar tamamen gizli kalacaktır ve araştırmacılarımız dışında kimseyle hiçbir şekilde paylaşılmayacaktır.

- ANKETÖR: Görüşülecek kitle, kriterleri 18-55 yaş, bordrolu-ücretli, işyerinde en az 10 kişi çalışan, özel sektör çalışanı olacaktır.

Tarama soruları:				
*S1. Geçtiğimiz hafta içerisinde herhangi bir işte ücret karşılığı çalıştınız mı? Halen çalışıyor musunuz? Meşguliyetiniz/işiniz nedir?	Evet (s2'ye geçiniz)	1	Hayır (Hayır ise anketi bitir)	2
*S2. Geçen hafta en fazla zaman harcadığınız işte tam zamanlı mı çalışıyorsunuz?	Evet (s3'ye geçiniz)	1	Hayır (Hayır ise anketi bitir)	2
*S3. Bu çalıştığınız işinizde kendi namınıza mı çalışıyorsunuz veya işveren siz misiniz? (Ücretli çalışan statüsünde değilse anket yapmıyoruz.)	Evet (Evet ise anketi bitir)	1	Hayır (s4'e geçiniz)	2
*S4. Çalıştığınız bu işyerinin yasal statüsü nedir?	Özel (S5'e geçiniz)	1	Kamu/KİT (Hayır ise anketi bitir)	2
*S5. Çalıştığınız işyerinde 10 veya daha fazla kişi çalışıyor mu?	Evet (Ankete devam et)	1	Hayır (Hayır ise anketi bitir)	2

- VERİ GİRİŞİ İÇİN NOT: AŞAĞIDAKİ SORULARDAN HERHANGİ BİRİNE “BİLMİYORUM” VEYA “CEVAP VERMEK İSTEMİYORUM” GİBİ YANITLAR VERİLMESİ DURUMUNDA, O SORUNUN CEVABI İÇİN “-1” (EKSİ BİR) YAZILMALIDIR]

ANKET SORULARI

*1.Çalıştığınız işyerinde kaç kişi çalışmaktadır? [EN AZ 10 OLMALIDIR] ..... kişi

*2. Çalıştığınız işyerinin bulunduğu ilçe [ANKETÖR TARAFINDAN OKUNACAKTIR]

Lefkoşa	Gazimağusa	Girne	Güzelyurt	İskele	Lefke
1	2	3	4	5	6

- VERİ GİRİŞİ İÇİN NOT: AŞAĞIDAKİ SORULARDAN HERHANGİ BİRİNE “BİLMİYORUM” VEYA “CEVAP VERMEK İSTEMİYORUM” GİBİ YANITLAR VERİLMESİ DURUMUNDA, O SORUNUN CEVABI İÇİN “-1” (EKSİ BİR) YAZILMALIDIR

ANKET SORULARI

3. Aşağıdaki meslek gruplarından hangisi size en yakın olanıdır? [ANKETÖR TARAFINDAN OKUNACAKTIR]

1	Yönetici (sevk ve idarede bulunan)/Genel Müdürlük, Yönetim veya üst yönetim (Murahhas aza, Genel Müdür, Müdür)
2	Ara yönetim, diğer yönetim işleri (bölüm müdürü/başkanı, ast-yönetici, öğretmen(özelde), şef/amir v.b.)
3	İstihdam edilmiş profesyonel meslek mensubu (mühendis, doktor, işletmeci, eczacı, avukat, mimar vb.)
4	Masa başı çalışan işçi (sekreter, muhasebeci, satış sorumlusu v.b. diğer ofis çalışanları)
5	Masa başı çalışmayan, seyahat eden işçi (satış elemanı/pazarlamacı, şoför v.b.)
6	Masa başı çalışmayan, hizmet sektöründe çalışan işçi (hastane, güvenlikçi, v.b.)
7	Kalifiye/vasıflı işçiler (nitelikli teknisyen, elektrikçi, kalıpcı, v.b.)
8	Düz İşçi (nitelik gerektirmeyen) / vasıfsız işçi, hizmetkar (temizlikçi, taksici, bakım-onarım yapan kişi v.b.)

4. Bu yer, kuruluş veya işyerinin ana Faaliyet Alanı nedir?

Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	1	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	10
Madencilik ve taş ocağı	2	Gayrimenkul Faaliyetleri	11
İmalat	3	Mesleki, Bilimsel ve Teknik faaliyetler	12
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	4	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	13
Su temini, kanalizasyon, atık, yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	5	Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	14
Toptan ve perakende ticaret	6	Eğitim	15
Ulaştırma ve Depolama	7	İnsan Sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	16
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	8	Kültür eğlence sanat dinlence ve spor	17
Bilgi ve İletişim	9	Diğer	18

5. Bu işinizde ne kadar süredir çalışıyorsunuz? (Ay/Yıl) ..... Yıl .....Ay

6.En son hangi okulu bitirdiniz?

Bir okul bitirmede	İlkokul	Ortaokul veya mesleki ortaokul	Genel lise	Mesleki veya teknik lise	2 yıllık yüksekokul	Üniversite, Yüksek Lisans
1	2	3	4	5	6	7
Soru 7'den devam et.						Soru 6A ve 6B'den devam et

6A ve 6B soruları, sadece 6'ncı soruya (7) cevabını verenlere sorulacaktır. Diğer herkes için 7'nci soru ile devam edilecektir]

6A. En son bitirdiğiniz okulun hangi bölümünden mezun oldunuz? [ANKETÖR TARAFINDAN AÇIK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR]

6B. En son mezun olduğunuz okul hangi ülkedeydi?

KKTC	1	Türkiye	2	Diğer (yazınız)	

7. Eğer birisi bugün şu andaki çalıştığınız pozisyon için başvuru yapacak olsa, aynı pozisyona işe alınabilmesi için gerekli en düşük eğitim seviyesi sizce nedir?

Bir okul bitirmede	İlkokul	Ortaokul veya mesleki ortaokul	Genel lise	Mesleki veya teknik lise	2 yıllık yüksekokul	Üniversite, Yüksek Lisans
1	2	3	4	5	6	7

8. Bu seviyede bir eğitim almış birisinin başvurduğunu varsayarsak, işe girebilmesi için en az ne kadar iş tecrübesine gerek duyacaktır? Yıl veya ay olarak belirtebilir misiniz? .....

Aşağıdaki soruları lütfen kısaca cevaplar mısınız:

9. İlk defa bu işyerinde işe başladığınızda, almış olduğunuz eğitimin size verilen görevler ile başa çıkmaya yettiğini düşünüyor musunuz?	Evet	1	Hayır	2
10.Şu andaki pozisyonunuzdaki görevleriniz ile başa çıkmak için daha fazla eğitime ihtiyacınız olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	1	Hayır	2
11. Şu andaki görevlerinizden daha fazla sorumluluk gerektiren görevler verilmesini arzu ediyor musunuz?	Evet	1	Hayır, Bundan daha fazla sorumluluk verilemez (Soru 13' geçiniz)	2
12A. Şu andaki görevlerinizden daha yüksek sorumluluk gerektiren görevler için yeterli eğitiminiz olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	1	Hayır	2
12B. Şu andaki görevlerinizden daha yüksek sorumluluk gerektiren görevler için yeterli iş tecrübeniz olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	1	Hayır	2

İşyeri memnuniyeti:

Şimdi size bazı görüşler okuyacağım. Bunların her biri hakkındaki fikrinizi “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmam”, “katılmam” veya “kesinlikle katılmam” şeklinde belirtiniz. [13-18. Sorular için]

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne katılmam	Katılmam	Kesinlikle katılmam	Cevap Verilmedi
13	İş yerimdeki diğer çalışma arkadaşlarımla iş ile ilgili konularda anlaşabiliyoruz	1	2	3	4	5	-1
14	Bana verilen görev ve sorumluluklar beni tatmin ediyor	1	2	3	4	5	-1
15	Yaptığım işe göre aldığım ücret adildir	1	2	3	4	5	-1
16	İşyerindeki amirimin bana davranışlarından memnunum	1	2	3	4	5	-1
17	İşyerindeki çalışma saatlerimden memnunum	1	2	3	4	5	-1
18	Genel olarak şu andaki çalıştığım işten memnunum	1	2	3	4	5	-1

Maaş ve tecrübe:

19. Son altı ay içerisinde mevcut işinizi değiştirmek için bir iş arıyor musunuz?

55

Evet 1 Hayır 2

20. 16 yaşına bastığınızdan beri bugüne kadar herhangi bir işte para karşılığı toplam ne kadar zaman çalıştınız? [Tam olarak hatırlanamaması durumunda, anketör tarafından işe başlanan ilk yıl kullanılarak bugüne kadar geçen zamanın hesaplanması gerekmektedir]..... (yıl veya ay olarak belirtiniz)

21A. Mevcut işinizde haftalık normal çalışma süreniz kaç saattir? (haftalık çalışma saati) ..... saat

21B. Size kalsa haftada toplam kaç saat çalışmak isterdiniz?..... saat

21C. Bu işinizde normalde hafta sonu (Cumartesi veya Pazar) çalışmanız gerekiyor mu?

Evet 1 Hayır 2

22A. Geçen ay içerisinde esas işinizde elde ettiğiniz toplam net nakit geliriniz ne kadardır (ikramiye, prim, vd. gelirler hesaba katılmayacaktır) ..... TL

22B. [Eğer yukardaki soruya cevap vermeyi reddederlerse, bu soru sorulacaktır] Peki, o zaman, aylık net gelirinizin aşağıdaki aralıkların hangisine denk geldiğini söyleyebilir misiniz lütfen? [ANKETÖR TARAFINDAN SEÇENEKLER OKUNACAKTIR]

1499TL'den az	1	3500-3999 TL	6
1500-1999 TL	2	4000-4499 TL	7
2000-2499 TL	3	4500-4999 TL	8
2500-2999 TL	4	5000-5499 TL	9
3000-3499 TL	5	5500 ve üzeri	10

23. Mevcut işinizde sizce yaptığınız iş yüküne göre ne kadar aylık maaşı hak ediyorsunuz?

1499TL'den az	1	3500-3999 TL	6
1500-1999 TL	2	4000-4499 TL	7
2000-2499 TL	3	4500-4999 TL	8
2500-2999 TL	4	5000-5499 TL	9
3000-3499 TL	5	5500 ve üzeri	10

24. Sizin durumunuzda birisinin yaptığı işten bağımsız olarak günümüz koşullarında refah bir hayat sürmek için en az aylık ne kadar paraya ihtiyacı vardır?

1499TL'den az	1	3500-3999 TL	6
1500-1999 TL	2	4000-4499 TL	7
2000-2499 TL	3	4500-4999 TL	8
2500-2999 TL	4	5000-5499 TL	9
3000-3499 TL	5	5500 ve üzeri	10

Demografik Sorular

D1 Cinsiyet

Kadın 1 Erkek 2

D2. Doğum yılınız? .....

D3. Uyuşunuz?

KKTC	1	Türkiye	2	Diğer	3
KKTC vatandaşı ise, [Soru 27'den devam edin]		KKTC vatandaşı değil ise [Soru 26A'ya devam edin]			

26A. KKTC'de çalışma sebebiniz nedir? [Seçenekler Anketör tarafından okunacak]

Geldiğim yere göre buradaki genel çalışma koşulları / ortamı daha uygun	1	Geldiğim ülkeye göre buradaki maaşlar daha uygun	2	Diğer (lütfen belirtiniz):	3

27. Yaşadığınız evde 18 yaşından küçük kaç çocuk bulunmaktadır?.....

28. Yaşadığınız evde 18 yaşında veya daha büyük kaç yetişkin bulunmaktadır?.....

Anketimize katıldığınız için çok teşekkür ederiz. İyi günler dilerim.

Görüşülen kişinin telefon numarası:

Anketör ismi: